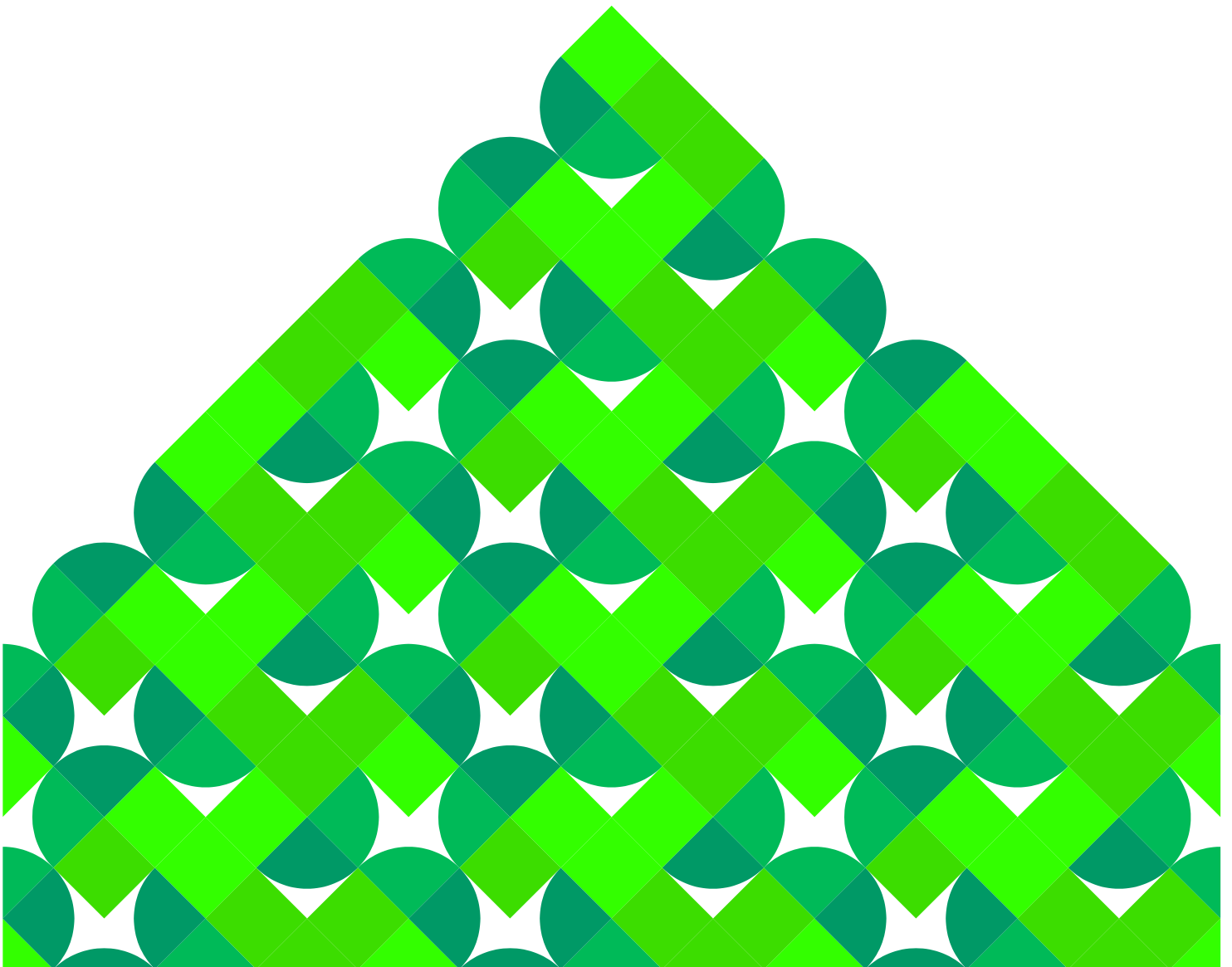

Att förebygga och bekämpa våld mot personer med funktionsnedsättning

Samhällets kunskap, åtgärder och insatser

Myndigheten för delaktighet är en kunskapsmyndighet som arbetar inom funktionshindersområdet. Vi arbetar för att alla, oavsett funktionsförmåga, ska kunna vara fullt delaktiga i samhället.

Myndigheten för delaktighet, 2023
Att förebygga och bekämpa våld mot personer med funktionsnedsättning –
Samhällets kunskap, åtgärder och insatser

Nummer 2023:11
ISBN: 978-91-987835-7-5 (pdf)

Publikationen finns att ladda ner från myndighetens webbplats www.mfd.se.
Alternativa format kan beställas från Myndigheten för delaktighet.

Postadress: Myndigheten för delaktighet, Box 1210, 172 24 Sundbyberg
E-post: info@mfd.se
Telefon: 08-600 84 00

Innehåll

Förord	5
Sammanfattning	7
Uppdraget	11
Uppdragets genomförande	12
Urval och avgränsningar	16
Den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor sätter ramen uppdraget	22
Strategins genomslag	23
Slutsatser strategins genomslag	28
Resultat av MFD:s kartläggning av aktörer som möter personer som har eller kan ha utsatts för våld	29
Statliga myndigheter	30
Slutsatser kartläggning av statliga myndigheter	44
Regioner	48
Slutsatser kartläggning av regioner.....	61
Kommuner.....	64
Slutsatser kartläggning av kommuner	103
Samlade slutsatser kartläggning av statliga myndigheter, regioner och kommuner.....	109
Vilka kunskapsstöd använder aktörerna?.....	112
Statliga aktörer som bidrar med förutsättningar	117
Myndigheter som producerar kunskap	118
Länsstyrelser	121
Behov av fortsatt forskning	123
Slutsatser kartläggning av statliga aktörer som bidrar med förutsättningar.....	125
Utvecklingsbehov och förslag	127

Ett handlingsprogram för att förebygga och bekämpa våld mot personer med funktionsnedsättning	128
Referenser.....	147
Bilaga 1 Genomförandetabeller.....	160

Förord

Mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer är stora samhällsproblem. Att leva med en funktionsnedsättning är en särskilt betydande riskfaktor för att utsättas för alla olika typer av våld. Den här rapporten visar också att personer med funktionsnedsättning i alla åldrar är väsentligt mer utsatta för våld jämfört med befolkningen i övrigt. Olika funktionsnedsättningar innebär olika förutsättningar och riskfaktorer när det kommer till våld och övergrepp. Men MFD:s kartläggning visar att personer i alla åldrar med intellektuell funktionsnedsättning är särskilt osynliggjorda i arbetet med att kartlägga och upptäcka våld. Detta trots att forskning tydligt visar att dessa personer är mer utsatta för alla typer av våld och övergrepp.

Men, arbetet med att förebygga och bekämpa våld mot personer med funktionsnedsättning kan aldrig avgränsas till de arenor där endast personer med funktionsnedsättning befinner sig. Det måste utgå från och omfatta alla de arenor och sammanhang som riktar sig till alla individer i samhället. Arbetet med att förebygga och bekämpa våld mot personer med funktionsnedsättning måste också rymmas i samma strukturer och sammanhang som annat arbete inom området mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer.

Många personer i målgruppen bär på erfarenheter av att inte bli trodda när de söker hjälp eller att våldet de utsatts för definieras som något annat just därför att de har en funktionsnedsättning. Många yrkesverksamma som träffar målgruppen vittnar också om uppgivenhet och frustration över att inte ha tillgång till relevant kunskap, beprövade insatser och tid för att kunna ge ett ändamålsenligt skydd och stöd.

Vår förhoppning är att den här rapporten ska bidra till att mer kunskap utvecklas, ny forskning initieras samt att mer uppföljningsbara data om förekomst av våld tillkommer. Förhoppningen är också att fler beprövade arbetsätt och utvärderade metoder som är anpassade till situationen för personer med olika funktionsnedsättningar tas fram.

Det är också angeläget att regeringen särskilt lyfter fram personer med funktionsnedsättning i sitt arbete kring mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel. Särskilt angeläget är det förstås att hantera våld och övergrepp som riskerar att drabba barn och unga.

Sundbyberg i januari 2023

Malin Ekman Aldén
Generaldirektör

Sammanfattning

MFD har haft i uppdrag att sammanställa kunskap från forskning och undersökningar om våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning samt identifiera kunskapsluckor inför framtida studier. MFD har också haft i uppdrag att kartlägga vilken kunskap om våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning som statliga myndigheter, regioner och kommuner har, vilka kunskapsstöd de använder samt vilka insatser och åtgärder som används för att förebygga och upptäcka våldsutsatthet och vilka insatser som ges till dem som utsatts. MFD ska även lämna förslag på åtgärder på nationell, regional eller lokal nivå för att förbättra upptäckt samt stöd och skydd för målgruppen. Uppdraget redovisas i två rapporter. Denna rapport redovisar MFD:s kartläggning av samhällsaktörernas kunskap samt vilka kunskapsstöd, åtgärder och insatser som statliga myndigheter, regioner och kommuner använder för att förebygga, upptäcka och hantera våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning. Den andra rapporten, Våld mot personer med funktionsnedsättning – Om utsatthet och förekomst av våld, beskriver forskning och annan kunskap om hur våldsutsattheten ser ut bland personer med funktionsnedsättning. Till de båda rapporterna finns också en bilaga med ytterligare statistik och kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning.

Om våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning

MFD:s kartläggning visar att personer med funktionsnedsättning i alla åldrar har en större risk än andra att utsättas för olika typer av våld och övergrepp. Den visar också att målgruppen kan drabbas av andra typer av våld som relaterar till personens funktionsnedsättning och till olika funktionshinder som finns i omgivningen. Olika funktionsnedsättningar innebär olika förutsättningar och riskfaktorer. Personer med funktionsnedsättning kan också ha fler och andra typer av nära relationer där våld kan förekomma jämfört med personer utan funktionsnedsättning.

Dessutom visar kartläggningen att det finns grupper av barn, unga och vuxna med funktionsnedsättning som aldrig nås av undersökningar som innehåller frågor om olika aspekter av våld och trygghet

Om samhällsaktörernas kunskap och arbete

MFD:s kartläggning av samhällsaktörer och deras tillgång till och användning av kunskapsstöd, insatser och åtgärder, visar att det finns utmaningar och hinder inom alla målsättningar i den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Kartläggningen visar att dessa utmaningar och hinder försvårar för personer med funktionsnedsättning att på ett jämlikt och ändamålsenligt sätt kunna få del av arbetet. Statliga myndigheter, regioner och kommuner saknar i delar rätt förutsättningar att kunna möta våldsutsatthet hos personer med funktionsnedsättning. Detta oavsett om det handlar om mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck eller prostitution och människohandel. MFD bedömer att det både handlar om en reell kunskapsbrist hos aktörer som möter personer med funktionsnedsättning och om ett implementerings- och spridningsproblem vad gäller den redan framtagna kunskapen inom området.

MFD ser behov av effektiva satsningar för att den kunskap som finns ska komma till praktisk användning i statliga, regionala och kommunala verksamheter. Verksamheter som har anställda som möter individer generellt behöver kunna identifiera och möta våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning. Funktionshindersspecifika verksamheter behöver kunskap om våld och våldsutsatthet för ett verkningsfullt arbete. Samtliga aktörer har behov av fler och mer träffsäkra arbetssätt och metoder för att kunna förebygga, upptäcka samt ge stöd- och skyddsinsatser till dem som utsätts.

MFD bedömer att arbetets utgångspunkt måste vara att inkludera och integrera personer med funktionsnedsättning i arbetet med den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Det kräver i sin tur både ett brett och ett riktat utvecklingsarbete.

Ett handlingsprogram för att förebygga och bekämpa våld mot personer med funktionsnedsättning

MFD bedömer att det finns behov av att utveckla och förtydliga en rad olika utvecklingsinsatser som omfattar kunskapsutveckling, framtagande av metoder och arbetssätt samt kunskaps- och kompetenshöjande insatser. Det behövs ett riktat arbete för att nuvarande och kommande åtgärder och arbete ska inkludera och spegla villkoren för personer med funktionsnedsättning i alla åldrar. Allt kommande utvecklingsarbete kring barn och ungas utsatthet för våld och övergrepp måste beakta och inkludera de särskilda förutsättningar och behov som kan finnas bland barn och unga med funktionsnedsättning.

MFD har identifierat följande utvecklingsområden:

- Det finns behov av en förbättrad systematisk uppföljning av våldsutsatthet. Fler återkommande befolkningsundersökningar om våld, våldsutsatthet och trygghet behöver inkludera funktionsnedsättning. Det behöver också utvecklas fler kompletterande undersökningar för målgrupper i samhället som i dag exkluderas från uppföljning vad gäller våld och av trygghet.
- Det finns behov av en mer konsekvent styrning av den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Det gäller både den nuvarande strategin och eventuellt kommande handlingsprogram och ny strategi. Det behövs också ett utvecklingsarbete vad gäller indikatorer och statistikleveranser för att följa upp strategin.
- Målsättning ett: Ett utökat och verkningsfullt förebyggande arbete mot våld. Det finns behov av ett utvecklat och utökat långsiktigt och systematiskt våldsförebyggande arbete för personer med funktionsnedsättning på alla samhällsnivåer. Aktörernas arbete och behov behöver fortsätta att kartläggas, befintliga metoder behöver spridas och fler metoder och arbetssätt behöver utvecklas, både vad gäller våldsutsatthet och våldsutövande.

- Målsättning två: Förbättrad upptäckt av våld och starkare skydd och stöd för våldsutsatta kvinnor och barn. Samhällsaktörerna har behov av mer kunskap och fler beprövade metoder för att fråga om och upptäcka våld bland personer med funktionsnedsättning. Fler verksamheter kan ställa frågor om våld i ökad utsträckning, såsom inom handläggning och uppföljning av insatser enligt LSS och SoL. Arbetet med att utveckla stöd- och skyddsinsatser som är tillgängliga för alla oavsett funktionsförmåga behöver utvecklas och förstärkas.
- Målsättning tre: Effektivare brottsbekämpning. Det finns behov av att undanröja kvarstående hinder i arbetet med att utreda och beivra brott mot personer med funktionsnedsättning, bland annat vad gäller kommunikationsbehov i förhörssituationer, tillgång till information och tillgång till målsägandebiträde.
- Målsättning fyra: Förbättrad kunskap och metodutveckling. Det finns fortfarande kunskapsluckor inom området våld mot personer med funktionsnedsättning. Kunskap och metoder behöver utvecklas inom flera olika områden, bland annat hedersrelaterat våld och förtryck, könsstympning av flickor och kvinnor och prostitution och människohandel.

Uppdraget

I november 2021 fick Myndigheten för delaktighet, MFD, i uppdrag av regeringen¹ att sammanställa kunskap från forskning och undersökningar om våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning samt identifiera kunskapsluckor inför framtida studier. I uppdraget ingick även att genomföra en kartläggning av vilken kunskap om våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning som finns hos anställda som möter personer med funktionsnedsättning som har eller kan ha utsatts för våld, samt hur denna kunskap sprids och används i relevanta verksamheter. Uppdraget innebar också att kartlägga vilka kunskapsstöd och åtgärder som aktörer använder för att förebygga och upptäcka våld i målgruppen samt vilka insatser som ges till personer som utsatts för våld. I uppdraget ingick också att lämna förslag på vilka allmänna kunskapsstöd avseende våldsutsatthet som kan anpassas till arbetet med personer med funktionsnedsättning och om ytterligare kunskapsstöd behövs, liksom att lämna förslag på åtgärder på nationell, regional eller lokal nivå för att förbättra upptäckt samt stöd och skydd för målgruppen.

Uppdraget redovisas i en rapport som består av tre delar. En del innehåller en redovisning av våldsutsattheten bland personer med funktionsnedsättning i alla åldrar, och där så är möjligt, uppdelad på kön. Den andra delen redovisar en kartläggning av samhällsaktörers arbete i förhållande till personer med funktionsnedsättning. Vidare presenteras samlade slutsatser av aktörernas arbete samt förslag till åtgärder. Till de båda rapporterna finns också en bilaga med ytterligare statistik och kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning.

¹ Regeringsbeslut II 7, 2021-10-28, Uppdrag att inventera relevanta aktörers kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning samt föreslå åtgärder, dnr A2021/02052.

Uppdragets genomförande

MFD:s utgångspunkt i genomförandet av uppdraget har varit att bygga vidare på tidigare och pågående regeringsuppdrag inom våldsområdet. Denna rapport är på så sätt en sammanställning och en fördjupning av tidigare framtagen kunskap inom området våld i nära relationer. MFD har genomfört uppdraget genom olika delaktiviteter som alla har syftat till kunskapsinhämtning inom olika områden. Aktiviteterna har syftat till att både ta fram ny kunskap och sammanställa det befintliga kunskapsläget inom området.

Informationsinhämtningen har bestått av följande delar:

- Kartläggning och sammanställning av undersökningar och rapporter som innehåller information om hur våldsutsattheten ser ut inom gruppen personer med funktionsnedsättning.
- Kartläggning av tillgängliga forskningsrapporter och forskningsöversikter² liksom rapporter, utredningar, betänkanden samt andra relevanta sammanställningar av kunskap om samhällsaktörernas arbete med våld. Socialstyrelsens uppföljningar av utvecklingsmedel för arbete med våld i nära relationer har utgjort en viktig del i kunskapsbasen för kartläggning av regioner och kommuner.³
- Kunskapsinhämtning genom webbenkäter ställda till samtliga domstolar, berörda statliga myndigheter och samtliga länsstyrelser.
- Dialog med företrädare för kommunala och regionala verksamheter, både med samordnare och utvecklingsledare inom våld i nära relationer samt med företrädare för socialtjänst och förvaltning med ansvar för insatser till personer med funktionsnedsättning.

² MFD refererar genomgående i denna rapport till den forskningsöversikt som resultaten är hämtade från.

³ Socialstyrelsen (2019b; 2020c).

- Kunskapsinhämtning från civilsamhället, däribland organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning i olika åldrar.
- Hearing med forskare inom olika fält om kunskapsluckor och behov av fortsatt och framtida forskning.
- Framtagande av ny kunskap inom prioriterade områden genom uppdrag till universitet och en stiftelse.

För en detaljerad beskrivning av de genomförda aktiviteterna se vidare Bilaga 1, Genomförandetabeller.

Ny kunskap

I genomförandet av uppdraget har MFD strävat efter att bidra till att fylla några av de sedan tidigare kända kunskapsluckor inom området våld mot personer med funktionsnedsättning. MFD har därför bland annat gett ett par universitet i uppdrag att ta fram kunskapsöversikter samt genomföra kvalitativa undersökningar inom området. Uppdragen är listade i den ordning som de gavs under 2022:

- Uppdrag till Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete, att genomföra en kunskapsöversikt över svensk, nordisk och engelskspråkig forskning om våldsutsatthet och förebyggande arbete bland personer med intellektuell funktionsnedsättning.⁴
- Uppdrag till Stiftelsen Allmänna Barnhuset att producera en populärvetenskaplig rapport med resultat från tidigare genomförda studier⁵ som beskriver den ökade risken hos barn och unga med funktionsnedsättning att utsättas för våld.⁶

⁴ Starke, Larsson, Punzi (2022).

⁵ Svedin, Landberg & Jonsson (2021).

⁶ Svedin, Landberg & Jonsson (2022).

- Uppdrag till Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete, att genomföra en webbaserad enkätundersökning för att kartlägga vilken kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning som finns i kommuner, regioner och statliga myndigheter vars anställda möter personer med funktionsnedsättning som har eller kan ha utsatts för våld.⁷
- Uppdrag till Örebro universitet, Institutionen för juridik, psykologi och socialt arbete, att genomföra en kvalitativ undersökning av arbetet med att förebygga och upptäcka våld mot personer med funktionsnedsättning i kommuner och regioner.⁸
- Uppdrag till Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete, att genomföra en kvalitativ studie av mindre kommuners arbete inom individ- och familjeomsorgsförvaltning med att förebygga och upptäcka våld samt ge stöd och skydd till våldsutsatta personer med funktionsnedsättning.⁹

Samtliga uppdrag har redovisats till MFD i form av rapporter som bidragit med central kunskap till MFD:s kartläggningar av samhällsaktörerna. Kunskap från uppdragen presenteras löpande i MFD:s kartläggning av statliga myndigheter, regioner och verksamheter, se vidare avsnitt Resultat av MFD:s kartläggning av aktörer som möter personer som har eller kan ha utsatts för våld. Eftersom uppdraget om att genomföra en webbaserad enkätundersökning omfattar alla tre nivåer i uppdraget, statliga myndigheter, regioner och kommuner, presenteras genomförandet kort nedan.

⁷ Starke & Larsson (2022).

⁸ Källström, Amlakie, Yildirim, Adaszak, Klint, Farias Vera, Gustafsson & Holmefur (2022).

⁹ Lundälv & Starke (2022).

Webbaserad enkät om kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning

Den webbaserade enkät som Göteborgs universitet genomförde distribuerades via MFD till ett urval av verksamheter på statlig, regional och kommunal nivå som har anställda som möter personer med funktionsnedsättning som kan ha eller som har utsatts för våld. De utvalda verksamheterna har olika uppdrag vilket innebär att alla inte har behov av samma kunskap inom våldsområdet. Enkäten har syftat till att kartlägga det självuppskattade kunskapsläget för verksamheterna på verksamhetsnivå. Enkäten har inte innehållit en definition av vad kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning är, utan det har varit upp till verksamhetsansvariga att utifrån det egna uppdraget förhålla sig till. Att använda och sprida kunskap har definierats genom frågornas utformning, till exempel genom frågor såsom om den verksamhet som enkätbesvararen representerar använder den kunskap som finns om våld mot personer med funktionsnedsättning för att upptäcka våld. För en fullständig beskrivning av genomförande, metod, svarsfrekvens för de olika verksamheterna etc., se Starke och Larsson (2022) Enkätstudie - Verksamhetsföreträdarens bedömning av kunskap inom verksamheten och behov av fördjupad kunskap om våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning med bilagor. Metoden för enkäten gör att det inte är möjligt att göra en bortfallsanalys av materialet. Tillvägagångssättet gör också att det inte går att säkerställa vilka verksamheter som faktiskt har mottagit enkäten eller om enkäten har besvarats av verksamhetsansvarig. I många fall är den verksamhetsansvariga som har tagit emot enkätutskicket också ansvarig för flera enheter inom samma verksamhet, exempelvis vårdcentraler. Allt detta påverkar möjligheten att dra säkra slutsatser av enkätsvaren. Resultaten måste därför tolkas med försiktighet. Tillsammans med annan kunskap och forskning kan resultatet ändå ge en uppfattning om hur verksamhetsföreträdare ser på kunskapsläget och behoven av kunskap om våldsutsatthet och funktionsnedsättning. Enkätens slutresultat refereras i löpande text i denna rapport som Enkät A.

Civilsamhället

Civilsamhällets många olika organisationer spelar en viktig roll i arbetet med att förebygga och bekämpa alla typer av våld. MFD har därför löpande under uppdraget inhämtat civilsamhällets synpunkter, problembeskrivningar och kunskap. I samrådet med civilsamhället har MFD bjudit in organisationer inom funktionshinderområdet, barnrätt och mäns våld mot kvinnor. MFD har också skickat ut en webbaserad enkät till civilsamhället för att samla in organisationernas bredd inom området. En fullständig förteckning över de organisationer som MFD har träffat och som besvarat enkäten finns i Bilaga 1, Genomförandetabeller.

Urval och avgränsningar

MFD ska enligt uppdraget kartlägga kunskap, kunskapsstöd, åtgärder och insatser för våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning i statliga myndigheter, regioner och kommuner. Ett stort antal aktörer är verksamma i arbetet med våld och våldsutsatthet inom var och en av dessa nivåer. För att kunna kartlägga och beskriva aktörernas arbete har MFD behövt göra ett urval av aktörer. Urvalsprocessens fyra steg beskrivs nedan i bild 1.

Bild 1. Urvalsprocess

MFD:s urvalsprocess utgår från de personer som utsätts för våld samt de arenor inom vilka utsatthet för våld kan uppstå. Utifrån arenorna har MFD identifierat relevanta samhällsaktörer, gjort ett urval av dessa samt identifierat verksamma metoder för att kartlägga aktörerna. I steg ett och steg två har MFD sorterat arenor och aktörer i två grupper. Den ena gruppen är arenor och aktörer som finns till för alla samhällets invånare, oavsett funktionsförmåga. Den andra gruppen är arenor och aktörer som finns till särskilt för personer med funktionsnedsättning. På så sätt inkluderar hela urvalsprocessen aktörer som på olika sätt har uppdrag inom området våld i nära relationer och den kunskap dessa aktörer har om våld mot personer med funktionsnedsättning samt aktörer inom området stöd och insatser till personer med funktionsnedsättning och den kunskap dessa aktörer har om våld.

Steg ett i urvalsprocessen har syftat till att besvara frågan om vilka arenor som är viktiga för att kartlägga våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning. Steget har identifierat arenor där alla enskilda individer kan befinna sig liksom arenor som finns till särskilt för personer med funktionsnedsättning, se bild 2. Bild 2 utgör inte en fullständig redovisning av arenor utan syftar till att exemplifiera och synliggöra det utökade antalet arenor som kan vara aktuella för en person med funktionsnedsättning. Utsattheten och arenorna beskrivs vidare i den andra delen av denna rapport, Våld mot personer med funktionsnedsättning – Om utsatthet och förekomst av våld, liksom i Starke et al. (2022).

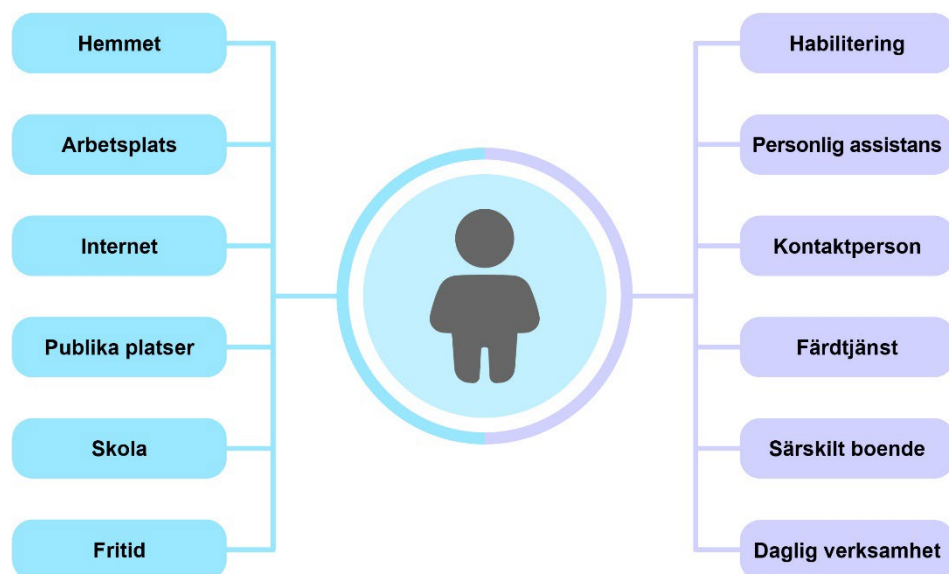

Bild 2. Arenor

Steg två har syftat till att besvara frågan om vilka samhällsaktörer som är verksamma inom de identifierade arenorna. Steget har identifierat aktörer som har alla individer i samhället som målgrupp liksom aktörer som har personer med funktionsnedsättning som specifik målgrupp. Det betyder till exempel att arenan skola inkluderar både de reguljära skolformerna, grundsärskolan och gymnasiesärskolan¹⁰ samt specialskolan. För arenan hälso- och sjukvård handlar det om att, utöver de verksamheter som finns till för alla, inkludera funktionshindersspecifika verksamheter såsom habiliteringen. Det handlar också om att synliggöra att det i kommunal förvaltning, utöver individ- och familjeomsorgsförvaltningen, också rör den del av förvaltningen som tillhandahåller stöd och insatser till personer med funktionsnedsättning. Detta steg har också identifierat aktörer som är verksamma inom våldsområdet på olika sätt, men utan att ha anställda som möter personer som har eller kan ha utsatts för våld, såsom statliga aktörer som bidrar med förutsättningar inom våldsområdet. Bild 3 beskriver processen med att identifiera aktörer.

¹⁰ Från och med den 2 juli 2023 byter grundsärskolan och gymnasiesärskolan namn till anpassad grundskola och anpassad gymnasieskola.

I nästa steg, steg tre, har MFD besvarat frågan om vilka av de identifierade samhällsaktörerna som är viktigast att kartlägga i uppdraget.

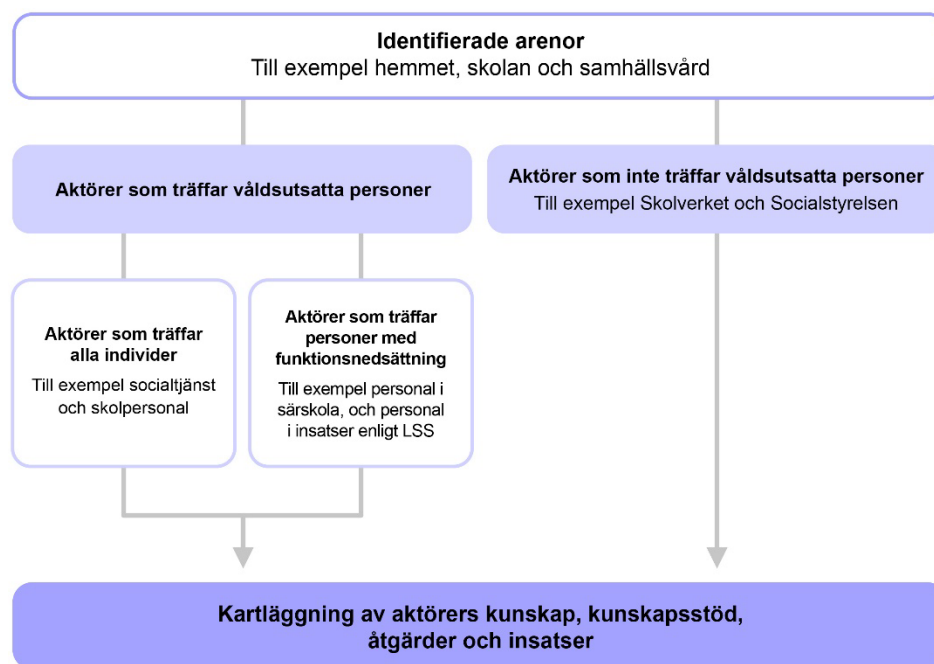

Bild 3. Identifiera samhällsaktörer

Steg fyra har syftat till att besvara frågan om vilka metoder som MFD ska använda för att kartlägga aktörerna. I detta steg har MFD valt ut ett antal kunskapsinhämtande metoder som sedan används för att kartlägga aktörernas kunskap om och arbete med våld. MFD har under arbetet med uppdraget återvänt till detta steg för att, utifrån den kunskap som löpande samlats in under arbetet, vid behov kunna prioritera om och initiera nya kunskapsinhämtande aktiviteter. Bild fyra visar en övergripande bild av de kunskapsinhämtande metoder som MFD har använt.

Bild 4. Kunskapsinhämtning

Kunskap om våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning

MFD ska enligt uppdraget bland annat genomföra en kartläggning av vilken kunskap om våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning som finns hos anställda som möter personer med funktionsnedsättning som har eller kan ha utsatts för våld, samt hur denna kunskap sprids och används i relevanta verksamheter. MFD har i genomförandet av uppdraget inte tagit fram och utgått från en definition av vad kunskap om våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning är och innebär. Vad kunskap är kan definieras på olika sätt och på samma sätt kan kunskap kartläggas med olika metoder. Det är också svårt för MFD som myndighet att ta ställning till vad som är tillräcklig kunskap hos aktörerna. På samma sätt kan begreppen att använda kunskap och att sprida kunskap innebära flera olika saker. Att inneha kunskap betyder inte heller automatiskt att arbetet kommer att bli effektivt. Relevanta aktörer behöver även ha bästa möjliga förutsättningar att tillämpa kunskapen.

Avgränsningar

Utöver de avgränsningar som uppstått i och med den process som beskrivits ovan under avsnitt Urval och avgränsningar, har MFD gjort ytterligare avgränsningar:

- MFD har inte kunnat göra en fullständig kartläggning av samtliga insatser och åtgärder som statliga kommuner, regioner och kommuner använder för att förebygga och upptäcka våld, liksom av de insatser som ges till dem som utsatts. Olika aktörer använder olika åtgärder och insatser så jämförelser dem emellan är inte alltid möjligt.
- MFD har inte kartlagt hälso- och sjukvårdens uppdrag att ge stöd till dem som har utsatts för våld, till exempel genom behandlande insatser. Hälso- och sjukvårdsaktörer kartläggs därför i detta uppdrag endast i sitt arbete med att förebygga och upptäcka våld.
- MFD har inte följt upp insatser eller insatsområden som till stor del drivs i privat regi, såsom stödboende och personlig assistans. MFD:s uppdrag är avgränsat till att kartlägga verksameters arbete i frågor om våld i nära relationer i statliga myndigheter, regioner och kommuner.

Uppdraget innehåller därutöver inga skrivningar om våldsutövande av personer med funktionsnedsättning. I de fall relevant kunskap om våldsutövande har framkommit i MFD:s kartläggningar presenteras den under respektive samhällsnivå.

Den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor sätter ramen uppdraget

År 2016 lanserades Sveriges första nationella strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Strategin är tioårig och började gälla den 1 januari 2017.¹¹ Strategin är en del av jämställdhetspolitiken och ett centralt verktyg för att uppnå det jämställdhetspolitiska delmålet nummer sex, om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Syftet är att genom en långsiktig strategi, som kompletteras med riktade åtgärdsprogram och handlingsplaner¹², skapa ett målinriktat och samordnat arbete med mäns våld mot kvinnor samt påskynda utvecklingen av verkningsfulla förebyggande insatser.¹³

Genom sitt breda tillämpningsområde spelar den nationella strategin en central roll i arbetet både med att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer, liksom alla de olika uttryck som våld kan ta. Genom de nio utgångspunkterna får strategin ett tydligt fokus på hur olika bakgrundsfaktorer, livssituationer och andra särskilda villkor påverkar risken för våldsutsatthet samt möjligheterna att både förebygga, upptäcka och hantera sådan utsatthet. Det innebär att allt arbete med att förebygga och bekämpa våld, oavsett vem det drabbar och vem som utövar det, behöver utgå från den nationella strategin.

¹¹ Skr. 2016/17:10, Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid.

¹² Bilaga till regeringsbeslut II:1, 2018-02-08, Handlingsplan mot prostitution och människohandel; Bilaga till regeringsbeslut II:15, 2018-06-28, Handlingsplan mot könsstympning av flickor och kvinnor.

¹³ Skr. 2016/17:10, Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid.

Det betyder att även det uppdrag som redovisas i denna rapport behöver förhålla sig till den nationella strategin som en ram för arbetet.

Genom att MFD analyserar genomslaget för utgångspunkten funktionshindersperspektiv i genomförandet av strategin, går det att säga något om huruvida de åtgärder som vidtagits kan tänkas bidra till en bättre upptäckt och ett bättre stöd och skydd för alla enskilda individer, oavsett funktionsförmåga. Analysen ligger sedan till grund för den kunskaps- och åtgärdskartläggning som presenteras i avsnitt Resultat av MFD:s kartläggning av aktörer som möter personer som har eller kan ha utsatts för våld. De slutsatser som MFD kan dra efter dessa kartläggningar, sorteras sedan mot den nationella strategins fyra målsättningar för att skapa en tydlig bild av vilka åtgärder som det finns behov av inom respektive målsättning.

Strategins genomslag

Jämställdhetsmyndigheten ansvarar för uppföljningen av den nationella strategin. Därtill har Statskontoret haft i uppdrag att analysera centrala aktörers arbete med strategin. MFD:s analys av strategins genomslag hittills bygger på dessa aktörers tidigare uppföljningar och analyser.¹⁴

Tidigare uppföljning visar att strategin och de regeringsuppdrag som har givits inom ramen för strategin har bidragit dels till att göra myndigheterna mer aktiva, dels till en större samverkan.¹⁵

Jämställdhetsmyndigheten bedömer att vidtagna åtgärder har fått konkreta resultat som har bidragit till de fyra målsättningarna.¹⁶

Uppföljningar från 2020 och 2022 visar också att många av de åtgärder som vidtagits är breda åtgärder som, rätt genomförda, kan bidra till en bättre upptäckt och ett bättre stöd och skydd för alla enskilda individer, oavsett bakgrund och förutsättningar.

¹⁴ Jämställdhetsmyndigheten (2020; 2022c; 2022e); Statskontoret (2021).

¹⁵ Statskontoret (2021).

¹⁶ Jämställdhetsmyndigheten (2022e).

Ett sådant arbete kräver dock att strategins utgångspunkter, såsom funktionsnedsättning, fullt ut får genomslag i genomförandet.

Svårt att följa utvecklingen utifrån funktionsnedsättning

Efter en analys av genomförda uppföljningar av strategin kan MFD konstatera att det är svårt att i någon större utsträckning följa genomslaget för utgångspunkten funktionshindersperspektiv. Jämställdhetsmyndigheten konstaterar att sett till mängden åtgärder inom våldsområdet under perioden 2017–2021, så är det ett mindre antal åtgärder som omfattar ett funktionshinderperspektiv. Jämställdhetsmyndigheten har inte gjort någon uppföljning av de särskilda handlingsplanerna, men MFD kan konstatera att handlingsplanen om könstympling av flickor och kvinnor inte nämner utgångspunkten funktionshindersperspektiv. Handlingsplanen om prostitution och människohandel nämner personer med funktionsnedsättning som särskilt utsatt men innehåller inga åtgärder som belyser utgångspunkten.

Behov av fler indikatorer med fokus på funktionsnedsättning

I uppföljningen från 2020 gör Jämställdhetsmyndigheten en genomgång och en analys av de 75 indikatorer som Socialstyrelsen föreslagit¹⁷ för att följa upp den nationella strategins målsättningar.

Jämställdhetsmyndigheten följer upp och tar fram data kring 32 av dessa indikatorer. I analysen av indikatorerna konstaterar

Jämställdhetsmyndigheten att det endast är tre av de 32 indikatorerna som går att följa upp på funktionsnedsättning. Jämställdhetsmyndigheten konstaterar samtidigt att det är en avgörande fråga i relationer till framtida uppföljning av strategin att myndigheter fortsätter att leverera dataunderlag som indikatorerna bygger på.

¹⁷ Socialstyrelsen (2018b).

Det innebär att även om myndigheterna fortsätter att leverera underlag enligt nuvarande indikatorer, kommer utvecklingen inte i någon större utsträckning att gå att följa utifrån funktionsnedsättning.¹⁸ Eftersom Jämställdhetsmyndighetens uppföljning av den nationella strategin från 2022 är baserad bland annat på dessa indikatorer, går det inte att se hur utvecklingen har sett ut för personer med funktionsnedsättning.

Genomslag för utgångspunkten funktionshindersperspektiv

I nedanstående avsnitt följer en kort beskrivning av det genomslag som utgångspunkten funktionshindersperspektiv hittills har fått inom den nationella strategins fyra målsättningar.

Målsättning ett: Ett utökad och verkningsfullt förebyggande arbete mot våld

Jämställdhetsmyndigheten första uppföljning av den nationella strategin visar att nästan en tredjedel av åtgärderna under strategins första år rörde det förebyggande arbetet enligt målsättning ett. Uppföljningen visar dock att utgångspunkten funktionshindersperspektiv har fått ett jämförelsevis litet genomslag. Utgångspunkten finns endast med i 18 procent av de vidtagna åtgärderna inom målsättningen. Uppföljningen ger utifrån de indikator som följs upp inte någon information om utvecklingen inom området för personer med funktionsnedsättning.¹⁹

Jämställdhetsmyndigheten konstaterar, i likhet med Statskontoret 2021, att den långa raden åtgärder som vidtagits inom målsättningen framför allt kan kopplas till ett universellt förebyggande arbete. Uppföljningen visar emellertid inte om utgångspunkten funktionsnedsättning har beaktats i åtgärderna.²⁰

¹⁸ Jämställdhetsmyndigheten (2020).

¹⁹ Ibid.

²⁰ Jämställdhetsmyndigheten (2022c).

Målsättning två: Förbättrad upptäckt av våld och starkare skydd och stöd för våldsutsatta kvinnor och barn

Jämställdhetsmyndigheten uppföljning visar att en knapp tredjedel av åtgärderna under den nationella strategins första år rör målsättning två. Åtgärder inom området har bland annat omfattat flera breda initiativ för att upptäcka våld. Här finns också särskilda satsningar kring hedersrelaterat våld och förtryck och prostitution och människohandel. Uppföljningen från 2020 visar att funktionshinderperspektivet endast har fått genomslag i 20 procent av åtgärderna inom målsättningen.²¹ Uppföljningen från 2022 ger utifrån de indikator som följs upp ingen information om utvecklingen inom området för personer med funktionsnedsättning. Uppföljningen innehåller åtgärder som leder till förbättrad upptäckt av våld generellt, men inga åtgärder för förbättrad upptäckt, stöd och skydd till särskilt utsatta grupper. Uppföljningen visar inte om utgångspunkten funktionsnedsättning beaktas i de åtgärder som vidtagits.²²

Målsättning tre: Effektivare brottsbekämpning

Jämställdhetsmyndighetens uppföljning visar att lägst antal vidtagna åtgärder generellt under strategins första år finns inom målsättning tre. Åtgärder som vidtagits inom denna målsättning innehåller både utvecklingsarbete kring förbrytare och brottsoffer och åtgärder som handlar om brottsoffer utsatta för sexualbrott och hedersrelaterade brott, stöd till barn som bevittnat våld samt stöd till hbtqi-personer. Trots åtgärder riktade till särskilt utsatta grupper visar uppföljningen att utgångspunkten funktionshinderperspektiv inte haft något genomslag i målsättning tre. Uppföljningen visar att perspektivet fram till år 2020 fanns med i noll procent av de vidtagna åtgärderna.²³ Uppföljningen från

²¹ Jämställdhetsmyndigheten (2020).

²² Jämställdhetsmyndigheten (2022c).

²³ Jämställdhetsmyndigheten (2020).

2022 ger utifrån de indikator som följs upp ingen information om utvecklingen inom området för personer med funktionsnedsättning.²⁴

Målsättning fyra: Förbättrad kunskap och metodutveckling

Jämställdhetsmyndighetens båda uppföljningar och Statskontorets analys visar att majoriteten av uppdrag och åtgärder inom den nationella strategin under åren 2017–2021 i första hand sorteras in under målsättning fyra.²⁵ Området innehåller åtgärder kring förbättrad kunskap, riskbedömningar och standardiserade bedömningsmetoder liksom utbildning och kompetensutveckling till olika yrkesgrupper. I uppföljningen från 2020 är det dock tydligt att funktionshinderperspektivet har svårt att få genomslag. Det är endast i 9 procent av åtgärderna som utgångspunkten funktionshindersperspektiv har fått genomslag. Jämställdhetsmyndigheten konstaterar också att indikatorerna inom målsättningen innehåller en stor osäkerhet kring vad indikatorerna egentligen visar.²⁶ Jämställdhetsmyndigheten konstaterar i uppföljningen 2022 att målsättning fyra också är det största utvecklingsområdet, samt att det fortfarande finns brister i utvecklingen av systematisk kunskap och framtagande av evidensbaserade metoder.²⁷ På samma sätt konstaterar Statskontoret att en välfungerande kunskapskedja behöver utvecklas där kunskap tas fram med utgångspunkt i identifierade kunskapsluckor, att verkningsfulla metoder och arbetssätt utvecklas samt att myndigheters och andra aktörers arbete hakar i varandra.²⁸

²⁴ Jämställdhetsmyndigheten (2022c).

²⁵ Jämställdhetsmyndigheten (2020; 2022c; 2022e); Statskontoret (2021).

²⁶ Jämställdhetsmyndigheten (2020).

²⁷ Jämställdhetsmyndigheten (2022c).

²⁸ Statskontoret (2021).

Slutsatser strategins genomslag

Efter en analys av uppföljningen av den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor ser MFD sammanfattningsvis:

- Utgångspunkten funktionshindersperspektiv har fått ett litet genomslag i genomförandet av den nationella strategin, både i enskilda uppdrag, i särskilda handlingsplaner samt i uppföljningen av strategins utfall.
- Strategins indikatorer ger i sin nuvarande utformning begränsade möjligheter att följa utvecklingen för personer med funktionsnedsättning.
- En alltför generell kunskaps- och metodutveckling inom våldsområdet riskerar att osynliggöra den särskilt utsattheten som bland annat finns bland personer med funktionsnedsättning. Kommande utvecklingsarbete med kunskap och metoder behöver utgå från och beakta olika bakgrundsfaktorer, livssituationer och andra särskilda villkor vad gäller våldsutsatthet, för att den kunskap och de arbetssätt och metoder som tas fram ska vara verksamma för alla individer i samhället.

Resultat av MFD:s kartläggning av aktörer som möter personer som har eller kan ha utsatts för våld

I detta avsnitt presenteras resultatet av MFD:s kartläggning av statliga myndigheters, regioners och kommuners arbete med våld mot personer med funktionsnedsättningar i enlighet med uppdragets skrivningar. Kartläggningen beskriver sammantaget arbetet inom alla ovan beskrivna fyra målsättningar för den nationella strategin, presenterad utifrån respektive aktörsnivå: statliga myndigheter, regioner och kommuner.

Redovisningen av kartläggningen omfattar och är strukturerad enligt följande:

- Aktörer som har anställda som möter personer som kan ha eller som har utsatts för våld. Aktörernas kunskap och behov av kunskap presenteras tillsammans med åtgärder och insatser som aktörerna använder för att förebygga och upptäcka våld. Även skydds- och stödinsatser som ges till dem som utsätts för våld presenteras. Därefter kommer en del som handlar om vilka kunskapsstöd som aktörerna använder samt vilka behov av kunskapsstöd som aktörerna har.
- Aktörer som inte direkt möter personer som har eller kan ha utsatts för våld, men som tillhandahåller viktiga förutsättningar för arbetet, såsom kunskap och metoder. Aktörernas kunskap och behov av kunskap presenteras tillsammans med identifierade behov av fortsatt kunskaps- och metodutveckling.

Statliga myndigheter

Följande avsnitt bygger på flera kunskapsinhämtningsmetoder. Enkät A (beskriven i avsnitt Uppdragets genomförande) har skickats till Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten, två myndigheter med anställda som i mycket hög utsträckning möter personer som har eller kan ha utsatts för våld. De båda myndigheterna har också ett uttalat ansvar inom målsättning tre om effektivare brottsbekämpning i den nationella strategin. Enkät A har också skickats till samtliga särskilda ungdomshem som ligger under Statens institutionsstyrelses ansvar. En förkortad version av enkäten har också skickats till samtliga domstolar, vilken refereras nedan till som Enkät B.

Utöver detta har MFD också haft dialogmöten med statliga myndigheter samt tagit del av myndigheternas egna rapporter och uppdrag liksom andra aktörers granskningar av myndigheternas arbete inom våldsområdet. I denna del av kartläggningen har MFD inkluderat fler myndigheter, bland annat myndigheter som ofta har en nära kontakt med enskilda personer, såsom Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och Migrationsverket.²⁹

Vilken kunskap har statliga myndigheter om våld mot personer med funktionsnedsättning?

Åklagarmyndigheten och Polismyndigheten

Samtliga enkätrespondenter från Åklagarmyndigheten har uppgett att de i någon mån har kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning.

²⁹ Regeringsbeslut II:3, 2018-06-14, Uppdrag att planera för utökad samverkan i frågor om förbättrad upptäckt av våld i nära relationer m.m., S2018/03696/JÄM (delvis).

Hos Polismyndigheten har mer än hälften av respondenterna uppgett att de har sådan kunskap.³⁰

De samlade svaren från de båda myndigheterna indikerar dock att det samtidigt finns ett behov av att ytterligare förbättra kunskapsläget samt tillgången till utbildning och metoder för att arbeta med våld bland personer med funktionsnedsättning. En majoritet av företrädarna för de båda myndigheterna uppger att de har behov av fördjupad kunskap inom området. Polismyndigheten skattar sina behov som något större, medan fler respondenter från Åklagarmyndigheten uppger att de inte vet om verksamheten behöver mer kunskap. En tredjedel av respondenterna i Polismyndigheten bedömer också att möjligheter till utbildning och tillgång till metoder helt saknas i myndigheten. Det är också få respondenter som bedömer att utbildning och metoder finns tillgängliga i hög utsträckning. Inom Åklagarmyndigheten är det istället en majoritet av respondenterna som uppger att de till viss del har möjlighet till utbildning och tillgång till metoder finns i viss mån.³¹

Sveriges domstolar

En majoritet av de domstolar som besvarat Enkät B uppskattar att de i hög grad har relevant kunskap om mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer, våld mot barn och hedersrelaterat våld och förtryck. Majoriteten uppger också att de i hög grad har relevant kunskap om de konsekvenser som våldsutsatthet kan innebära för de som utsätts samt hur uppgifter om våld kan behöva beaktas i olika typer av mål.³²

De samlade svaren från domstolarna indikerar dock att det uppskattade kunskapsläget om våld mot personer med funktionsnedsättning är något lägre. Det är endast en fjärdedel av domstolarna som uppskattar att verksamheten i hög grad har relevant kunskap om våld och om de särskilda konsekvenser som våldsutsatthet kan innebära för en person

³⁰ Starke & Larsson (2022).

³¹ Ibid.

³² Myndigheten för delaktighet (2022c).

med funktionsnedsättning. På samma sätt har nästan hälften av domstolarna tagit del av kunskapshöjande aktiviteter om våld generellt de senaste två åren, medan det är en liten andel svarande som uppger att de har tagit del av kunskapshöjande insatser om den särskilda utsatthet för våld som kan finnas bland personer med funktionsnedsättning. Det är också mer än hälften av respondenterna som bedömer att personal i domstolen har behov av fördjupad kunskap om våld generellt och kunskap specifikt om våld mot personer med funktionsnedsättning.³³

Statens institutionsstyrelse

Verksamhetsföreträdare för de särskilda ungdomshemmen inom Statens institutionsstyrelse uppger relativt samlat att deras verksamheter har kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning. Det är dock tre verksamheter som bedömer att de har begränsad kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning. En majoritet av företrädarna uppger också att deras verksamheter har behov av fördjupad kunskap för personal som möter de placerade barn och unga. Resultatet vad gäller verksamheternas möjligheter till utbildning och tillgång till metod och kunskapsstöd är mer splittrat. Något fler än hälften av verksamheterna bedömer att det finns möjligheter till utbildning och metoder och något färre än hälften av verksamheter svarar att utbildning och metoder finns i liten eller ingen omfattning.³⁴

En aktuell rapport från Inspektionen för vård och omsorg, IVO, bekräftar den bild som framkommer i Enkät A. IVO ser i tillsynen att personalen vid ungdomshemmen inte har tillräckligt god kompetens om olika funktionsnedsättningar och dess konsekvenser. Vid några ungdomshem lyfter ledning och personal särskilt fram att det finns ett stort behov av kompetensutveckling avseende funktionsnedsättningar.³⁵

³³ Myndigheten för delaktighet (2022c).

³⁴ Starke & Larsson (2022).

³⁵ Inspektionen för vård och omsorg (2023).

IVO konstaterar också att de åtgärder och satsningar som redan har genomförts inte haft tillräcklig effekt för att säkerställa att barn och unga, särskilt flickor, tillförsäkras en trygg och säker placering.³⁶

Hur används kunskap för att förebygga våld?

Statskontorets analys från 2021 av Polismyndighetens förebyggande arbete har visat att fokus i arbetet är individer som kan befinna sig i riskzonen att utöva våld. Det är ett arbete som har skett i samverkan med Kriminalvården. Statskontoret konstaterar dock att det inte står klart för Polismyndigheten hur långt deras brottsförebyggande uppdrag sträcker sig inom området mäns våld mot kvinnor samt att polisens roll i det förebyggande arbetet mot våld kan tydliggöras.³⁷

Resultaten från Enkät A speglar bilden ovan. Drygt hälften av respondenterna i Polismyndigheten uppger att de har behov av fördjupad kunskap vad gäller det våldsförebyggande arbetet mot personer med funktionsnedsättning. Det är också färre än hälften av respondenterna som uppger att verksamheten kan använda kunskap för att arbeta våldsförebyggande.³⁸

Exempel på våldsförebyggande åtgärder med fokus på personer med funktionsnedsättning

Projektet ”Innan något händer” har varit en satsning i syfte att minska sexualbrott bland personer med intellektuell funktionsnedsättning. Projektet har varit ett lokalt samarbete mellan lokalpolis i Alingsås och kommunala verksamheter i Lerum och Alingsås. Även civilsamhället och andra aktörer såsom Brottsoffermyndigheten, Specialpedagogiska skolmyndigheten och Högskolan i Skövde, har bidragit till projektet.

³⁶ Inspektionen för vård och omsorg (2023).

³⁷ Statskontoret (2021).

³⁸ Starke & Larsson (2022).

Polismyndigheten har inte gjort någon utvärdering eller uppföljning av projektet, men Lerums kommun³⁹ har identifierat följande faktorer som positiva för projektets genomförande:

- avsatt tid i Polismyndigheten för att arbeta förebyggande med en specifik målgrupp,
- omvärldsanalys som omsattes till kunskap inom civilsamhället,
- elevhälsan aktiva deltagande i projektet samt
- att projektet utgjorde en del av det systematiska kvalitetsarbetet i kommunen.

MFD:s samlade kartläggning av kommunernas arbete visar också att många kommuner önskar en utökad samverkan med polisen (se vidare avsnitt Kommuner) kring det våldsförebyggande arbetet riktat till barn och unga med funktionsnedsättning samt till föräldrar med egen funktionsnedsättning.⁴⁰

Exempel på generella åtgärder för att förebygga upprepat våld

En annan del av det våldsförebyggande arbetet är att förhindra upprepat våld. Inom ramen för ett återfallsförebyggande arbete kring våld i nära relationer använder Kriminalvården olika behandlingsprogram. En av dessa metoder är Predov (Preventing Domestic Violence). Predov är ackrediterat av Kriminalvårdens vetenskapliga råd och det finns vetenskapligt stöd för att den modell som Predov är utformad efter är bättre på att minska våld i nära relationer jämfört med andra behandlingsinsatser.⁴¹ Socialstyrelsen och Kriminalvården menar att Predov till viss del kan anpassas till klientens problematik, framför allt vad gäller de pedagogiska verktygen som ingår i programmet.

³⁹ Epost från Lerums kommun, mottagen den 28 november 2022, Dnr 2021/0529–120.

⁴⁰ Myndigheten för delaktighet (2022d).

⁴¹ Forte (2022).

Programmet kan även användas för personer med hög risk, om det kompletteras med ytterligare insatser.

Predov ska på sikt kunna användas av andra aktörer än Kriminalvården, bland annat socialtjänsten och hälso- och sjukvården och därför har Kriminalvården, i samråd med Socialstyrelsen, Polismyndigheten, Jämställdhetsmyndigheten, länsstyrelserna och Sveriges Kommuner och Regioner, i uppdrag av regeringen att utreda och ta fram en plan för hur programmet kan spridas till kommuner och regioner i syfte att möjliggöra en effektutvärdering av behandlingsprogrammet.⁴² Uppdraget nämner inte funktionsnedsättning men MFD:s samlade kartläggning (se vidare avsnitt Slutsatser kartläggning av regioner och avsnitt Slutsatser kartläggning av kommuner) visar att ett fortsatt utvecklingsarbete kring program för att förebygga våld bland personer med funktionsnedsättning är ett utvecklingsområde.

Hur används kunskap för att upptäcka våld?

Anställda inom Polisen och Åklagarmyndighet har möjligheter att upptäcka våld i sitt arbete. Resultat från Enkät A ska tolkas med försiktighet då respondenterna kan ha uppfattat frågan olika, men det visar ändå att det finns en diskrepans mellan hur verksamheterna ser på att upptäcka våld generellt och bland personer med funktionsnedsättning. Det är färre respondenter i båda myndigheterna som uppger att de har kunskap om hur de ska agera vid upptäckt våld mot personer med funktionsnedsättning än vid upptäckt av våld generellt.⁴³

⁴² Regeringsbeslut I 5, 2022-06-02, Uppdrag att ta fram förslag på spridning av behandlingsprogram för personer som utövar våld mot närstående (A2022/00841).

⁴³ Starke & Larsson (2022).

Hur klientnära myndigheter arbetar för att upptäcka våld

Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och Migrationsverket har i samverkan med Jämställdhetsmyndigheten och Socialstyrelsen haft regeringens uppdrag att verka för förbättrad upptäckt av våld i nära relationer.⁴⁴ Myndigheterna har utvecklat rutiner och metoder för upptäckt av våldsutsatthet och våldsutövande och anställda vid myndigheterna ställer nu frågor om våld i högre omfattning än tidigare. I dialog med MFD uppger myndigheterna att de har skapat goda förutsättningar för att medarbetarna ska kunna ställa frågor om våld, både generellt och i vissa delar specifikt riktat till personer med funktionsnedsättning. Försäkringskassan har till exempel satt särskilda mål för aktivitetsersättningen⁴⁵ där samtliga handläggare ska ställa frågor om våld vid indikation och hantera information som framkommer i handläggningen av ärendet. En intern uppföljning visar dock att frågor om våld ställdes i få aktivitetsersättningsärenden och att ungefär en femtedel av medarbetarna bedömde att de saknade kunskap och kompetens om hur frågor om våld skulle ställas.⁴⁶ Uppföljningen identifierar också andra hinder för att hitta verkningsfulla arbetsätt. Ett sådant hinder är att klienter i aktivitetsersättningen ofta har ett ombud, ställföreträdare eller någon annan medföljande vid personliga möten. Då Försäkringskassans riktlinjer om att fråga om våld är att medarbetare endast ska ställa frågor om våld i enskild kontakt med klienter, kan ombud utgöra ett hinder för att frågor om våld ställs.⁴⁷

⁴⁴ Regeringsbeslut II:3, 2018-06-14, Uppdrag att planera för utökad samverkan i frågor om förbättrad upptäckt av våld i nära relationer m.m., S2018/03696/JÄM (delvis).

⁴⁵ Aktivitetsersättning kan ges till den som är mellan 19 och 29 år och har en sjukdom eller en funktionsnedsättning som gör att personen inte kan arbeta heltid under minst ett år. Under tiden med aktivitetsersättning kan personen få stöd och hjälp med att kunna börja arbeta.

⁴⁶ Försäkringskassan (2022).

⁴⁷ Ibid.

Mot bakgrund av ovan har myndigheterna i juli 2022 fått ett förnyat uppdrag om ökad upptäckt av våld för tidsperioden 2022–2024.⁴⁸ Myndigheterna ska vid genomförandet av uppdraget beakta särskild sårbarhet på grund av till exempel funktionsnedsättning.

Att identifiera personer med funktionsnedsättning

För en del verksamheter som finns till för alla individer oavsett funktionsförmåga, är frågan ibland inte om huruvida det finns metoder för att upptäcka våldsutsatthet, utan om metoder finns för att kunna identifiera att en person har en funktionsnedsättning. I intervjustudien i Starke et al. (2022) beskriver representanter från bland annat myndigheter att personer med intellektuell funktionsnedsättning kan vara svåra att upptäcka i verksamheterna. Om en funktionsnedsättning förblir okänd, riskerar personen i fråga att få ett icke-adekvat bemötande. I intervjustudien efterfrågar deltagarna beforskade, etablerade och strukturerade metoder för att identifiera intellektuell funktionsnedsättning. Detta för att den yrkesverksamme ska kunna förstå personens behov samt se till att rätt bemötande, kommunikation och insats kan erbjudas.⁴⁹

Hur används kunskap för att hantera och utreda brott?

Kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning behöver också omsättas i Polismyndighetens och Åklagarmyndighetens kärnverksamhet, att hantera och utreda brott. MFD:s kartläggning visar att det fortfarande finns hinder kopplat till funktionsnedsättning i utredning av brott. I en tillsynsrapport om våld i nära relationer och sexualbrott från 2019, konstaterar Åklagarmyndigheten och Polismyndigheten⁵⁰ att det i granskningen framkommit ärenden där det

⁴⁸ Regeringsbeslut I 6, 2022-06-02, Uppdrag om ökad upptäckt av våld m.m. 2022–2024 (A2022/00842).

⁴⁹ Starke, Larsson, Punzi (2022).

⁵⁰ Åklagarmyndigheten & Polismyndigheten (2019).

framgår att målsäganden och/eller den misstänkte har särskilda behov (utifrån funktionsnedsättning) som inte har tagits om hand på ett bra sätt under förundersökningen. Riksrevisionen konstaterar i en granskning av polismyndighetens arbete med information till brottsutsatta att information om beslut som fattas under utredningsarbetet ofta kan vara svår att förstå.⁵¹ Riksrevisionen granskade inte informationens tillgänglighet, men MFD:s slutsats är att om information generellt upplevs som svår att förstå, är den troligtvis svår att förstå även för personer med till exempel kognitiva funktionsnedsättningar.

Förhör med personer med funktionsnedsättning

Även om utvecklingsarbete pågår i samverkan mellan Åklagarmyndigheten och Polismyndigheten för att säkerställa att förhör med barn och med personer med vissa funktionsnedsättningar görs med stöd av bästa tillgängliga kunskap, verkar hinder i förhørsarbetet för personer med vissa funktionsnedsättningar kvarstå. Den myndighetsgemensamma handledningen om barnförhör och förhör med vuxna med funktionsnedsättning säger att kommunikationsstöd i vissa fall kan användas i den kontaktbyggande fasen men att de bör undvikas i den substantiella fasen av förhöret. Handboken konstaterar också att det behövs mer forskning för att veta hur olika typer av hjälpmedel påverkar barns berättelse. Även om handboken ger en kort vägledning om vad som är viktig att tänka på i en förhörssituation med personer med autism eller högfungerande autism, personer med adhd och add och personer med intellektuell funktionsnedsättning, konstaterar den också att det inte finns någon förhörsmetod som är utvecklad särskilt för vuxna med funktionsnedsättning.⁵²

⁵¹ Riksrevisionen (2021).

⁵² Åklagarmyndigheten (2022).

Åtgärder för dem som har utsatts för våld

Tillgång till målsägandebitråde

Vid vissa allvarigare brott kan tingsrätten utse ett målsägandebitråde som hjälper brottsoffret inför rättegången. Om det med hänsyn till målsägandens personliga förhållanden och övriga omständigheter kan antas att målsäganden har ett särskilt starkt behov av ett sådant biträde kan det även utses vid andra typer av brott.⁵³ Ett sådant förhållande kan vara en funktionsnedsättning. Rapporter visar dock att förordnanden av målsägandebitråde inte fullt ut fungerar. Brottsförebyggande rådet, Brå, bedömde 2016 att tillämpningen av förordnande av målsägandebitråde ibland skedde alltför sent samt att personer i behov av ett målsägandebitråde inte alltid blev tilldelade ett sådant biträde.⁵⁴ Brå lyfter särskilt fram målsägande med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar men konstaterar också att det kan även finnas andra grupper som har särskilda skäl till förordnande. Brå konstaterar att det finns anledning att överväga en översyn av hur förordnandet sker i de fall då andra omständigheter än brottsrubriceringen är tillämpliga som beslutsgrund.⁵⁵ I en tematisk tillsyn från 2020 konstaterar Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten att målsägandebitråde inte förordnas i tillräcklig utsträckning men att polisen i varje enskilt fall måste bedöma hur information kan göras tillgänglig. Vid behov kan hjälp tas av till exempel målsägandens personlige assistent eller god man.⁵⁶

Uppdrag om förstärkta insatser för att bemöta personer med psykisk ohälsa

Polismyndigheten konstaterar i en analys från 2017 att flera av myndighetens verksamheter kommer i direkt kontakt med personer med psykisk ohälsa eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.⁵⁷

⁵³ 1 § lagen (1988:609) om målsägandebitråde.

⁵⁴ Brottsförebyggande rådet (2016).

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Polismyndigheten & Åklagarmyndigheten (2020).

⁵⁷ Polismyndigheten (2020b).

Sedan 2022 har Polismyndigheten regeringens uppdrag⁵⁸ att utveckla arbetet med att stärka kompetensen hos polisanställda för att bemöta personer med psykisk ohälsa i ärenden om brott i nära relationer. Polismyndigheten ska förstärka interna utbildningsinsatser, utveckla arbetsmetoder för att bemöta psykisk ohälsa kopplat till brott i nära relationer samt utveckla samverkansformer och riskbedömningar med relevanta aktörer, såsom hälso- och sjukvården och socialtjänsten. Uppdraget innehåller inte skrivningar om att det ska genomföras med ett funktionshindersperspektiv och det innehåller inte heller skrivningar om neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. I dialog med Polismyndigheten framkommer att neuropsykiatriska funktionsnedsättningar kommer att inkluderas i arbetet. MFD kan dock konstatera att det är viktigt att inkludera även intellektuella funktionsnedsättningar i detta arbete då dessa funktionsnedsättningar kan ställa andra krav på kunskap och arbetssätt än neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Det kan därför krävas särskilt utvecklingsarbete för att ta om hand denna målgrupps behov i arbetet med att hantera och utreda brott.

Hur används kunskap för att ge skydds- och stödinsatser?

Statliga myndigheter ansvarar också för några av de skydds- och stödinsatser som kan ges till personer som utsätts för våld, såsom till exempel skyddade personuppgifter och en nationell stödlinje. För att komplettera bilden av stödlinjer presenteras i detta avsnitt även två stödinsatser som drivs av civilsamhället.

⁵⁸ Regeringsbeslut I:41, 2022-07-07, Uppdrag att stärka kompetensen hos polisanställda för att bemöta personer med psykisk ohälsa i ärenden om brott i nära relation (Ju2022/02417).

Exempel på skydds- och stödinsatser

Skyddade personuppgifter

Skyddade personuppgifter är ett samlingsbegrepp för åtgärder som kan användas för att skydda personer som riskerar att utsättas för hot, våld eller förföljelse. Jämställdhetsmyndigheten har tidigare konstaterat att leva med skyddade personuppgifter kan göra vardagliga situationer svåra att hantera och att det kan innebära säkerhetsrisker.

Jämställdhetsmyndigheten har också sett att det finns brister i det långsiktiga stödet till våldsutsatta kvinnor och barn med skyddade personuppgifter och att det finns behov av olika yrkesspecifika kunskapshöjande insatser, bland annat till myndigheter, socialtjänst, hälso- och sjukvård, rättsväsende och skola samt idéburna organisationer. I Jämställdhetsmyndighetens rapport påtalar idéburna organisationer och kvinnojourer att det i dag saknas information och stödmaterial till berörd målgrupp på olika språk, anpassat för olika åldersgrupper och för särskilt utsatta grupper till exempel personer med funktionsnedsättning och hbtqi-personer.⁵⁹

Nationell stödlinje

Ett viktigt verktyg för att nå ut till personer som utsätts för våld eller övergrepp är en nationell, allmänt känd stödlinje. En sådan stödlinje behöver vara tillgänglig för alla individer i samhället, oavsett förutsättningar såsom funktionsförmåga och kommunikationssätt. Den nationella stödlinjen Kvinnofridslinjen drivs i dag på regeringens uppdrag av Nationellt centrum för kvinnofrid i Uppsala, NCK. Kvinnofridslinjen är bemannad alla dagar om året, dygnet runt. Kvinnofridslinjen är också ett stöd för anhöriga samt för personal som möter våldsutsatta kvinnor i sitt arbete.

I sin senaste rapport från 2021⁶⁰ beskriver NCK att Kvinnofridslinjen under 2020 tagit emot fler samtal än någonsin tidigare. NCK bedömer att denna ökning inte specifikt är kopplad till covid-19-pandemin, utan är en

⁵⁹ Jämställdhetsmyndigheten (2022d).

⁶⁰ Nationellt centrum för kvinnofrid (2020).

del av en pågående trend. Den fleråriga ökningen kan bland annat bero på att våld i nära relationer har uppmärksammats mer i samhället, att kunskapen och engagemanget från myndigheter och medier har ökat samt att allt fler känner till Kvinnofridslinjen. Rapporten visar också att antalet samtal där en funktionsnedsättning registrerades ökade med en procent. I jämförelse med andra grupper som kan vara särskilt sårbara för våld är detta en liten ökning. Samtal där missbruk registrerades ökade under samma period med elva procent och samtal med registrerad utländsk bakgrund ökade med tio procent. Som jämförelse kan nämnas att den genomsnittliga ökningen av antalet samtal till Kvinnofridslinjen var tio procent. Under samma period gjordes tretton samtal med hjälp av dövtolk eller texttelefon.⁶¹

NCK konstaterar att det finns ett långsiktigt stort behov av att utöka kapaciteten för att kunna besvara en större andel av samtalen från våldsutsatta kvinnor som kontaktar Kvinnofridslinjen. En förutsättning för att det ska vara möjligt att tillsvidareanställa fler personer som bemannar linjen är att den långsiktiga finansieringen säkras.⁶²

Andra stödverksamheter

Nationell kvinnojour och stöd på teckenspråk, NKJT, bedriver stödverksamhet för döva, hörselskadade och dövblinda kvinnor och unga tjejer samt icke binära.⁶³ Kvinnorna i målgruppen får stöd och hjälp direkt på svenskt teckenspråk, taktilt teckenspråk och internationella tecken samt skriven svenska. Stödet erbjuds av kvinnor som själva har erfarenhet att leva som döv eller har hörselskada eller dövblindhet, så kallad dövkompetens.⁶⁴ NKJT har tillsammans med Sveriges Dövas Riksförbund både för MFD och tidigare för 2020 års tolktjänstutredning⁶⁵ beskrivit hur hälso- och sjukvården, socialtjänsten

⁶¹ Nationellt centrum för kvinnofrid (2020).

⁶² Ibid.

⁶³ <https://nkjt.se/>, hämtat 2023-01-07.

⁶⁴ Dövkompetens - Denna kompetens innefattar förståelse för döva och deras sätt att leva, teckenspråket och dövulturen (www.sduf.se).

⁶⁵ SOU 2022:11.

samt de olika skydds- och stödverksamheter som drivs av kommuner eller civilsamhället saknar kompetens, resurser och rutiner för att på ett effektivt sätt ge kvinnorna och deras barn stöd. Bristande tolkning i akuta och integritetskänsliga ärenden kan få allvarliga konsekvenser för en enskild person. Det riskerar också att leda till en rättsosäkerhet i anslutning till exempelvis ärenden om våldsutsatthet, brott, vårdnadstvister eller barnavårdsärenden. Att få möjlighet till en tolk med hög kompetens inom området liksom att en tolk följer den utsatta personen genom processen ryms sällan inom ramen för tolktjänstens nuvarande utbud och fördelningen av kostnadsansvar. Brist på kunskap och kompetens att möta kvinnans behov kan leda till att kvinnan avstår anmälan eller att söka vård.⁶⁶

Tjejers rätt i samhället, TRIS, driver en nationell jourtelefon för yrkesverksamma som i sina yrkesroller möter individer som utsätts för eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck. TRIS har i sitt stödarbete särskild kompetens att möta individer som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck och som har en intellektuell funktionsnedsättning.⁶⁷ Utifrån de råd- och stödsamtal som inkommit till den nationella jourtelefonen från yrkesverksamma beskriver TRIS i en rapport från 2020 att en majoritet av de yrkesverksamma som möter målgruppen har svårt att hantera hedersärenden rörande individer med intellektuell funktionsnedsättning. Även om en viss kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck kan finnas hos enskilda yrkesverksamma är det TRIS upplevelse att generella kunskaper om hedersrelaterat våld och förtryck är svåra att omsätta i praktiken när det gäller personer med intellektuell funktionsnedsättning.⁶⁸

⁶⁶ SOU 2022:11.

⁶⁷ <https://www.tris.se/jourverksamhet>, hämtat 2023-01-07.

⁶⁸ Tjejers rätt i samhället (2020).

Hur sprider statliga myndigheter kunskap om våld?

I MFD:s uppdrag ingår också att kartlägga hur relevanta verksamheter sprider kunskap om våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning. Svaren från samtliga myndigheter i Enkät A indikerar att myndigheterna i liten utsträckning uppfattar att de sprider kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning till, eller i samverkan med, andra verksamheter. Det finns också respondenter från Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten som uppger att de inte vet om spridning förekommer och respondenter som uppger att det inte är relevant för respektive myndighets verksamhet att sprida kunskap.⁶⁹

Slutsatser kartläggning av statliga myndigheter

MFD har i ovanstående kartläggning fokuserat på ett avgränsat antal statliga myndigheter som genom sina uppdrag bidrar till uppfyllelse av den nationella strategins olika målsättningar. Kartläggningen av statliga myndigheter visar sammanfattningsvis att det finns behov av fortsatt utvecklingsarbete inom samtliga kartlagda aktörer. I det följande sammanfattar MFD de viktigaste slutsatser fördelat på de fyra målsättningarna i den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor.

Eftersom det finns en pågående utredning om barn och unga i samhällsvård⁷⁰ väljer MFD att i denna del endast konstatera att det, mot bakgrund av tidigare rapporter⁷¹ som visar att många barn och unga som är placerade inom Statens institutionsstyrelse har en eller flera funktionsnedsättningar, är viktigt med särskild kompetens, bemötande och utformning av stöd och insatser.

⁶⁹ Starke & Larsson (2022).

⁷⁰ Kommittédirektiv Barn och unga i samhällets vård, Dir. 2021:84.

⁷¹ Socialstyrelsen (2019).

MFD:s kartläggning indikerar att det fortfarande finns utvecklingsbehov vid många särskilda ungdomshem för att kunna möta och bemöta denna målgrupp på ett ändamålsenligt sätt. Allt kommande utvecklingsarbete inom området barn och unga i samhällsvård måste utgå från barns och ungas olika förutsättningar och behov, såsom funktionsförmåga.

Målsättning ett: Ett utökat och verkningsfullt förebyggande arbete mot våld

Polismyndighetens arbete och ansvar inom målsättning ett om ett utökat och verkningsfullt förebyggande arbete mot våld har utrymme för att tydliggöras och stärkas. Sammanfattningsvis ser MFD att:

- Polismyndighetens våldsförebyggande arbete med fokus på särskild utsatthet hos personer med vissa funktionsnedsättningar, såsom intellektuell funktionsnedsättning, behöver utvecklas. Fler lokala eller regionala verksamhetsöverskridande utvecklingsarbeten behöver initieras. Genomförda lokala initiativ bör utvärderas och eventuellt utökas till fler kommuner.
- Det finns behov av fortsatt kartläggning för att identifiera och utveckla metoder och arbetssätt som är utformade för att arbeta brottsförebyggande med personer med funktionsnedsättning.

Målsättning två: Förbättrad upptäckt av våld och starkare skydd och stöd för våldsutsatta kvinnor och barn

Samtliga kartlagda statliga myndigheter kan i ökad utsträckning bidra till målsättning två genom att i högre utsträckning inkludera personer med funktionsnedsättning i utvecklingsarbete i syfte att upptäcka våld och genom ett fortsatt utvecklingsarbete kring skydds- och stödinsatser som är tillgängliga för alla, oavsett funktionsförmåga. Sammanfattningsvis ser MFD att:

Att upptäcka våld

- De myndigheter med nära kontakt med enskilda som har arbetat med ökad upptäckt av våld i nära relationer, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och Migrationsverket, kan fortsätta utvecklas med mer förstärkt stöd till anställda vad gäller personer med funktionsnedsättning. Det är därför positivt att myndigheterna har fått ett förnyat uppdrag om att fortsätta utveckla arbetet samt att funktionsnedsättning nämns som en särskild sårbarhet att beakta i det fortsatta arbetet. På så sätt kan funktionsnedsättning komma att utgöra en integrerad del när arbetet efter avslutat uppdrag är implementerat i myndigheternas ordinarie verksamheter.

Tillgängliga skydds- och stödinsatser

- Allt fortsatt utvecklingsarbete kring att leva med skyddade personuppgifter, både riktat till målgruppen själv samt till ansvariga aktörer, behöver synliggöra de särskilda förutsättningar som kan gälla för personer med olika funktionsnedsättningar.
- Den nationella kvinnofridslinjen kan i större utsträckning nå ut till kvinnor med funktionsnedsättning. Det finns behov av att öka kännedomen om Kvinnofridslinjen bland kvinnor med funktionsnedsättning liksom av att öka kännedomen om Kvinnofridslinjen bland yrkesverksamma som möter målgruppen.
- Stödverksamheter som tillhandahåller specialiserad kompetens inom vissa områden, såsom dövkompetens eller kompetens om intellektuell funktionsnedsättning och hedersrelaterat våld och förtryck, till yrkesverksamma och till utsatta själva, utgör ett viktigt komplement till den nationella stödlinjen. Det kan vara särskilt svårt för personer med vissa funktionsnedsättningar att få adekvat stöd och hjälp då specialistkompetens ofta saknas i olika verksamheter som finns till för alla som söker stöd och skydd.

Målsättning tre: Effektivare brottsbekämpning

Nedanstående slutsatser ska ses mot bakgrund av de resultat som MFD:s analys i avsnitt Strategins genomslag hittills visar om att det inom målsättning tre är noll procent av de åtgärder som vidtagits under strategins första år har beaktat utgångspunkten funktionshindersperspektiv. Sammanfattningsvis ser MFD att:

Att utreda och beivra brott

- Behoven hos personer med intellektuella funktionsnedsättningar kan skilja sig från behoven hos personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Det kan därför finnas behov av särskilda utvecklingsinsatser för personer med intellektuell funktionsnedsättning i Polismyndighetens utvecklingsarbete, utöver arbetet med förstärkta insatser för bemötande av personer med psykisk ohälsa.
- Det finns alltför många hinder för personer med funktionsnedsättning under processen för att utreda och beivra brott, framför allt vad gäller användning av kommunikationshjälpmedel under förhör. Det måste kunna säkerställas att den som medverkar i en förhörssituation kan göra sig förstådd, oavsett kommunikationsbehov, annars finns det en risk för att rättssäkerheten för personer med funktionsnedsättning som utsatts för våld och övergrepp är sämre än för personer utan funktionsnedsättning.
- Det finns behov av förbättrad information som är tillgänglig i alla format till brottsutsatta personer med funktionsnedsättning i rättsprocessen.
- Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten och Sveriges domstolar kan behöva fördjupad kunskap om att personer med funktionsnedsättning ofta, på grund av personliga förhållanden och övriga omständigheter relaterat till funktionsnedsättningen, kan antas ha ett särskilt starkt behov av ett målsägandebiträde.

Målsättning fyra: Förbättrad kunskap och metodutveckling

MFD ser sammanfattningsvis att det hos alla kartlagda aktörer finns behov av vidare arbete inom målsättning fyra för att öka kunskapen hos statliga aktörer och yrkesgrupper.

- Det finns behov av att förbättra det generella kunskapsläget om våld mot personer med funktionsnedsättning i Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten och Sveriges domstolar.

Regioner

Studier visar att personer som har utsatts för våld ofta söker hälso- och sjukvård på grund av diffus smärta eller symptom som inte kan förklaras somatiskt.⁷² Alla hälso- och sjukvårdsverksamheter kan därför vara verksamheter där anställda kan möta personer som har eller kan ha utsatts för våld. Detta avsnitt bygger på Göteborgs universitets enkätstudie av verksamhetsföreträdares bedömning av kunskap inom verksamheten och behov av fördjupad kunskap om våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning, nedan refererad till som Enkät A. Studien omfattar barn- och ungdomspsykiatri, vuxenpsykiatri, barn- och ungdomsmedicin, ungdomsmottagningar, akutmottagningar, gynekologiska akutmottagningar samt habilitering. Avsnittet bygger också på studien utförd av Örebro universitet om kommuners och regioners lärdomar av att identifiera och arbeta med utsatthet för våld bland personer med funktionsnedsättning, nedan refererad till som Källström et al. (2022). Utöver dessa har MFD haft dialogmöten med regionala samordnare för våld i nära relationer samt tagit del av forskning, rapporter och undersökningar.

⁷² Barimani, & Elvin-Nowak (2022); Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer (2018).

Förutsättningar för regionala verksamheter

För att regionala verksamheter och yrkesverksamma fullt ut ska kunna tillämpa kunskap om våld behöver rätt förutsättningar finnas på plats. Det handlar både om förutsättningar som följer av Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer (HSLF-FS 2022:39) och om organisatoriska förutsättningar. Socialstyrelsens uppföljning av utvecklingsmedel för våld i nära relationer visar att majoriteten av Sveriges regioner har använt medel för att fastställa processer och rutiner för att upptäcka våldsutsatthet hos vuxna respektive barn samt för att utveckla insatser riktade till personer som utsatts för våld. Regionerna uppger också att kvalitetsarbetet har riktats brett till många olika verksamheter inom både primärvården, akutsjukvården och tandvården. Flera regioner menar att alla verksamheter som har patientkontakt inom hälso- och sjukvården berörs av utvecklingsmedlen.⁷³ Bilden av ett brett utvecklingsarbete till alla verksamheter inom hälso- och sjukvården återspeglas i MFD:s dialog med de regionala samordnarna för våld i nära relationer. Samordnarna beskriver ett brett utvecklingsarbete med engagemang och medvetenhet.

Vilken kunskap har regionala aktörer om våld mot personer med funktionsnedsättning?

I Socialstyrelsens uppföljning av utvecklingsmedel för arbetet med våld i nära relationer framgår det att samtliga regioner har arbetat med att utveckla personalens kompetens om våld i nära relationer. Regionerna uppger att personal från många olika verksamhetsområden och funktioner har tagit del av kompetensutvecklingen.⁷⁴ Samtidigt visar tidigare studier att behoven hos särskilt utsatta grupper, till exempel personer med funktionsnedsättning, inte alltid tillgodoses tillräckligt i hälso- och sjukvården. Det kan till exempel finnas föreställningar om vem som kan drabbas av sexuellt våld som påverkar vem som får frågor

⁷³ Socialstyrelsen (2019b; 2020c).

⁷⁴ Ibid.

om våld och inte.⁷⁵ Andra studier visar att verksamheter som ska finnas till för alla individer, såsom till exempel ungdomsmottagningar, i större utsträckning behöver nå personer med funktionsnedsättning.⁷⁶ Det finns också forskning som visar att vårdgivare ofta saknar kunskap om hur våld mot personer med funktionsnedsättning i nära relationer kan ta sig uttryck.⁷⁷

I Enkät A uppger alla verksamhetsföreträdare från barn- och ungdomspsykiatri, som enligt Handbok om våld⁷⁸ ska fråga om våld på rutin, att de har hög eller delvis kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning. Nästan alla verksamhetsföreträdare från habiliteringarna uppger detsamma. De vuxenpsykiatriska mottagningarna, som även de ska fråga om våld på rutin, uppger en nästan lika hög grad av kunskap inom området. Ungdomsmottagningar, gynekologiska akutmottagningar samt barn- och ungdomsmedicin uppger en något lägre grad av kunskap medan vårdcentraler och akutvårdsmottagningar i lägst utsträckning uppger att de har kunskap inom området.⁷⁹

Det är också ungefär hälften av verksamheterna inom ungdomsmottagning, barn- och ungdomsmedicin, barn- och ungdomspsykiatri, vuxenpsykiatri och habilitering som uppger att de tillhandahåller utbildning och metoder till verksamheten för våld mot personer med funktionsnedsättning. Akutmottagningar, gynekologiska mottagningar och vårdcentraler svarar i lägre utsträckning att de tillhandahåller utbildningar och metoder och i högre utsträckning än övriga verksamheter att de inte helt eller inte alls tillhandahåller detta.

⁷⁵ Sveriges kommuner och regioner (2020).

⁷⁶ Sveriges kommuner och regioner (2020); Uppdrag psykisk hälsa (2016).

⁷⁷ Källström, Amlakie, Yildirim, Adaszak, Klint, Farias Vera, Gustafsson & Holmefur (2022).

⁷⁸ Socialstyrelsen (2016b).

⁷⁹ Starke & Larsson (2022).

Vårdcentraler uppger också oftare än övriga verksamheter att det inte är relevant för deras verksamhet att göra så. Habiliteringsverksamheterna är de som i högst utsträckning tillhandahåller utbildning och metoder.⁸⁰

Behov av fördjupad kunskap

Majoriteten av alla hälso- och sjukvårdsverksamheter i Enkät A uppger att de har behov av fördjupad kunskap inom området våld mot personer med funktionsnedsättning. Även de verksamheter där alla eller de allra flesta uppger att de har kunskap, uppger att de har behov av fördjupad kunskap. Habiliteringsverksamheterna uppger de största behoven av fördjupad kunskap vilket skulle kunna tolkas som att dessa verksamheter kan/vill göra mer inom området våld. Det är sammantaget få verksamheter sett till alla olika verksamheter i enkäten, som uppger att de inte har behov av fördjupad kunskap.⁸¹

Samtliga hälso- och sjukvårdsverksamheter uppger att de har störst behov av fördjupad kunskap om fysiskt, psykiskt och sexuellt våld samt om vanvård och försummelse. Gynekologiska akutmottagningar, ungdomsmottagningar, barn- och ungdomspsykiatri och vuxenpsykiatri uppger även att de har behov av fördjupad kunskap om bland annat hedersrelaterat våld och förtryck, könsstympning av flickor och kvinnor och sex som självskadebeteende. För övriga hälso- och sjukvårdsverksamheter är behoven av kunskap inom ovanstående områden mer splittrat där det finns verksamheter som uppger att de har behov av sådan kunskap, liksom verksamheter som inte har behov eller som uppger att sådan kunskap inte är relevant för verksamheten.⁸²

⁸⁰ Starke & Larsson (2022).

⁸¹ Ibid.

⁸² Ibid.

Resultaten i Enkät A kompletteras av Källström et al. (2022) där samtliga yrkesgrupper inom hälso- och sjukvården uppger ett samstämmigt behov av mer kunskap om våld och våldsutsatthet bland personer med olika funktionsnedsättningar. Det finns en tydlig efterfrågan i intervjuerna på webbaserade utbildningar med tillhörande manualer.⁸³

Kunskap om våld och våldsutsatthet hos personerna det berör

Regionala aktörer i MFD:s samlade kartläggning lyfter också fram svårigheter i arbetet med våld och våldsutsatthet som handlar om den kunskap om våld som personer med funktionsnedsättning själva har. Enligt Källström et al. (2022) uppfattar verksamheterna att målgruppen ofta tycker att ordet våld kan vara svårt att förstå och att de inte alltid vet vad samtycke är eller att de inte har möjlighet att säga nej och stopp till olika handlingar. Studien beskriver också hur de yrkesverksamma ofta pratar om våldsutsatthet i en vidare bemärkelse, såsom rätten att sätta sina egna gränser samt vad man får och vad man inte får göra, med patienter med till exempel kognitiva funktionsnedsättningar.⁸⁴

Hur används kunskap för att förebygga våld?

Kunskap om våld kan också användas för att förebygga att våld uppstår. Socialstyrelsens uppföljning av utvecklingsmedel visar att flertalet regioner har använt medel för att arbeta med förebyggande insatser för att motverka att våld uppstår. Arbetet har inkluderat kompetenshöjande insatser för personal samt utökad samverkan med andra aktörer, till exempel kommunförvaltning, polis, Åklagarmyndigheten samt tjej- och kvinnojourer.⁸⁵ Uppföljningen av utvecklingsmedel säger dock inget om förebyggande åtgärder riktat till särskilt utsatta grupper.

⁸³ Källström, Amlakie, Yildirim, Adaszak, Klint, Farias Vera, Gustafsson & Holmefur (2022).

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Socialstyrelsen (2019b; 2020c).

Habiliteringsverksamheternas uppdrag om att förebygga och minska svårigheter, hinder och utsatthet som kan förekomma i samband med en funktionsnedsättning kan sägas rymma även ett arbete med att förebygga våld. Dessutom erbjuder habiliteringen långvariga insatser som ger utrymme för ett sådant våldsförebyggande arbete. Resultat från Enkät A indikerar att det finns habiliteringsverksamheter som delar denna uppfattning om sitt uppdrag. En majoritet av verksamheterna uppger att de åtminstone delvis kan använda kunskap för att förebygga våld. Samtidigt uppger nästintill alla verksamheter att de har behov av mer kunskap om hur verksamheten ska kunna förebygga våld mot personer med funktionsnedsättning. Det är förhållandevis få habiliteringsverksamheter som har särskilda handlingsplaner och rutiner för att förebygga våld mot personer med funktionsnedsättning. Att det också finns verksamheter som uppger att handlingsplaner och rutiner för att förebygga våld inte är aktuellt för deras verksamhet, indikerar att det finns en otydlighet kring habiliteringarnas uppdrag inom detta område.⁸⁶

För övriga verksamheter inom hälso- och sjukvården är resultaten i Enkät A mer motsägelsefulla. En majoritet av verksamhetsföreträdare för barn- och ungdomspsykiatri och mer än hälften av företrädarna för barn- och ungdomsmedicin svarar att de i viss omfattning har fördjupat behov av kunskap för att kunna förebygga våld mot personer med funktionsnedsättning. Samtidigt finns det verksamheter som svarar att det förebyggande arbetet inte är aktuellt för deras verksamhet.⁸⁷ Detta kan indikera att de företrädare som besvarat enkäten har olika uppfattningar om dessa verksamheters eventuella förebyggande uppdrag.

⁸⁶ Starke & Larsson (2022).

⁸⁷ Ibid.

Hur används kunskap för att upptäcka våld?

Ett sätt för hälso- och sjukvårdsverksamheter att använda kunskap om våld är för att kunna upptäcka våldsutsatthet bland dem som söker sig till hälso- och sjukvården. MFD:s kartläggning visar att det är en majoritet av hälso- och sjukvårdsverksamheterna som i hög eller delvis utsträckning använder kunskap för att upptäcka våld bland personer med funktionsnedsättning. Akutvårdsmottagningar och vårdcentraler bedömer i lägre utsträckning än övriga regionala verksamheter att de använder tillgänglig kunskap för att upptäcka våld.⁸⁸

Att fråga om våld

Även om studier visar att allt fler verksamheter ställer frågor om våld är det fortfarande många personer som besöker hälso- och sjukvården utan att få sådana frågor.⁸⁹ Tidigare studier visar också att även om yrkesverksamma kan uppleva att det är svårt och känsligt att ställa frågor om våld, anser majoriteten av dem som får frågan att det är positivt att bli tillfrågad.⁹⁰ En uppföljning från Socialstyrelsen av hälso- och sjukvårdens arbete med att fråga om våld från 2018 visar dock att det finns en stor variation mellan olika verksamheter i att fråga om våld. I uppföljningen är det mer än hälften av verksamheterna som på indikation frågar sina patienter om våldsutsatthet, medan en fjärdedel av verksamheterna ställer rutinmässiga frågor om våldsutsatthet.⁹¹

Det finns också patienter som behöver få stöd för att få bra förutsättningar att prata med vårdpersonal om våldsutsatthet och vissa funktionsnedsättningar ställer högre krav än andra på en anpassad kommunikation.⁹²

⁸⁸ Starke & Larsson (2022).

⁸⁹ Barimani & Elvin-Nowak (2022).

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Socialstyrelsen (2018a).

⁹² Sveriges kommuner och regioner (2020).

I Källström et al. (2022) beskriver yrkesgrupper ur hälso- och sjukvården vikten av en anpassad kommunikation framför allt för patienter med kognitiva funktionsnedsättningar. De intervjuade beskriver att de använder ett tydligt och enkelt språk samt att de ofta kompletterar det talade språket med bilder för att förtydliga budskap för vissa patientgrupper.⁹³

Trots kunskap om hur samtal om våld kan genomföras med patienter med funktionsnedsättning, uttrycker de yrkesverksamma i Källström et al. (2022) ett samstämmigt önskemål om specifika verktyg som stödjer samtal om våld och utsatthet med patienterna som är anpassat till olika kognitions- och kommunikationssvårigheter.⁹⁴

Vad är indikation på våld?

Tidigare studier visar att bristande kunskap om vad som kan utgöra en indikation på våld kan vara en orsak till att hälso- och sjukvården inte alltid ställer frågor om våld.⁹⁵ Det finns forskning som visar att tecken på våld och vad som utgör en indikation på våld både kan vara svårt att förstå och lätt att misstolka för personer med vissa funktionsnedsättningar. Studier visar att utsatthet bland personer med intellektuell funktionsnedsättning kan vara särskilt svårt att upptäcka då tecknen på våldsutsatthet kan likna symtomen på en kognitiv nedsättning, som till exempel att personen drar sig undan eller söker stöd från sin omgivning.⁹⁶ Aktuella studier visar också att yrkesverksamma, även yrkesverksamma med omfattande kunskap om och vana av att arbeta med personer med funktionsnedsättningar, har svårt att förstå att vissa beteenden kan vara uttryck för våldsutsatthet.

⁹³ Källström, Amlakie, Yildirim, Adaszak, Klint, Farias Vera, Gustafsson & Holmefur (2022).

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Barimani & Elvin-Nowak (2022).

⁹⁶ Källström, Amlakie, Yildirim, Adaszak, Klint, Farias Vera, Gustafsson & Holmefur (2022).

I en studie gjorde yrkesverksamma olika bedömningar av tecken på våld och övergrepp bland barn med funktionsnedsättning.⁹⁷ Bilden av att det är svårt att se och känna igen indikation på våld återkommer i Källström et al. (2022). De yrkesverksamma beskriver tecken på våld som ofta vaga och diffusa. I synnerhet är det psykiskt och sexuellt våld som uppfattas som särskilt subtilt och svårt att förstå och sätta ord på och att prata om.⁹⁸

Mallar och rutiner för att fråga om våld

Socialstyrelsens uppföljning från 2018 om verksamheters frågor om våld visar att det finns en stor variation bland hälso- och sjukvårdsverksamheter avseende om de rutiner som används för att fråga om våldsutsatthet och våldsutövande innehåller stöd för patienter med funktionsnedsättning.⁹⁹ I den studien ingick inte habiliteringsverksamheterna.

Resultat från Enkät A visar på en liknande variation. Ungefär en av tio av alla verksamheter uppger att de i hög utsträckning har tillgång till särskilda handlingsplaner och rutiner för att upptäcka våld mot personer med funktionsnedsättning. Ungefär hälften av alla verksamheter uppger att de i viss omfattning har tillgång till sådana handlingsplaner och rutiner. Det är också en majoritet av verksamheterna som uppger behov av fördjupad kunskap för att upptäcka våld. De största behoven av mer kunskap och fler handlingsplaner och rutiner verkar finnas hos habiliteringsverksamheterna.¹⁰⁰ I Källström et al. (2022) är det en majoritet av de intervjuade som uppger att deras verksamheter inte har handlingsplaner, rutiner, frågeformulär om våld eller liknande som är anpassade efter behov hos personer med funktionsnedsättning. Majoriteten i studien efterfrågar rutiner och frågeformulär anpassade efter funktionsnedsättning.

⁹⁷ Starke, Larsson & Punzi (2022).

⁹⁸ Källström, Amlakie, Yildirim, Adaszak, Klint, Farias Vera, Gustafsson & Holmefur (2022).

⁹⁹ Socialstyrelsen (2018a).

¹⁰⁰ Starke & Larsson (2022).

De verksamheter som redan har formulär och liknande, bedömer samlat att dessa bidrar på ett positivt sätt till arbetet med att upptäcka våld.¹⁰¹

Källström et al. (2022) fångar samtidigt den svårighet som kan finnas i att upptäcka våld genom standardiserade frågeformulär. För att patienten ska vara mottaglig för frågor om våld och känna sig bekväm nog att dela med sig av sin eventuella utsatthet, behöver yrkesverksamma i ett första steg bygga en relation med patienten. Klienter med kognitiva eller intellektuella funktionsnedsättningar kan dessutom behöva att yrkesverksamma använder ett anpassat kommunikationssätt sett till behoven hos patienten.¹⁰² Det är därmed inte bara frågeformuläret som behöver vara anpassat efter en funktionsnedsättning, utan ibland hela samtalet.

Tid för att fråga om våld

När frågor om våld ska ställas inom hälso- och sjukvården är det betydelsefullt hur och under vilka omständigheter sådana frågor ställs.¹⁰³ Det kan vara svårt för någon att berätta om våldsutsatthet och en väl fungerande kommunikation är central för att möjliggöra ett tryggt samtal. Tidigare utvärderingar av projekt som handlar om att ställa frågor om våld i hälso- och sjukvård har beskrivit hur viktig den valda tidpunkten är för att fråga och föra samtal om våld.¹⁰⁴ För personer med en funktionsnedsättning kan behovet av ett anpassat samtal vara ännu större. Rätt förutsättningar kan också vara ännu mer avgörande. Viktiga förutsättningar kan vara att personen blir förstörd utifrån sina behov, att samtalet förs i en lugn miljö och att samtalet får ta tid.¹⁰⁵

¹⁰¹ Källström, Amlakie, Yildirim, Adaszak, Klint, Farias Vera, Gustafsson & Holmefur (2022).

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Socialstyrelsen (2014).

¹⁰⁴ Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer (2018).

¹⁰⁵ Källström, Amlakie, Yildirim, Adaszak, Klint, Farias Vera, Gustafsson & Holmefur (2022).

I Källström et al. (2022) beskriver intervjuade från olika hälso- och sjukvårdsverksamheter hur en tung arbetsbelastning och tidsbrist gör att de sällan får möjlighet att reflektera kring och diskutera våldsärenden med kollegor. De intervjuade uttrycker också önskemål om mer tid och utrymme för att ställa frågor och samtala med patienter om våld. Några av de intervjuade beskriver också att arbetsbelastningen inom vissa yrken påverkar det ansvar man tycker sig kunna ta för den enskildes situation samt vilken roll man tar i samverkan med andra verksamheter.¹⁰⁶ Även i Starke et al. (2022) återkommer frågan om hur tidsbrist och alltför ”slimmade” uppdrag kan vara hinder för att använda den kunskap och de metoder som faktiskt finns inom verksamheterna.¹⁰⁷

Rutiner efter att våld har upptäckts

Hälso- och sjukvården behöver också ha rutiner för att följa upp och remittera de våldsutsatta personer som upptäcks.¹⁰⁸ I Källström et al. (2022) framhåller de intervjuade att ansvarsfördelning, samordning och samverkan är nyckelfaktorer för att hälso- och sjukvårdsverksamheterna ska kunna hantera upptäckt våld. Det handlar både om samverkan inom de regionala verksamheter och samverkan med kommunala aktörer som socialtjänsten liksom med statliga aktörer såsom polisen. De intervjuade beskriver glapp och otydlig ansvarsfördelning bland annat vid överrapporteringar av patienter mellan olika verksamheter. Yrkesverksamma berättar att de inte vet var de ska hänvisa patienter efter att de har upptäckt våld.¹⁰⁹ Om personalen saknar kunskap om var de kan hänvisa en våldsutsatt patient med funktionsnedsättning, går det inte att sätta in interventioner i form av till exempel rådgivning, som är en central del för att uppnå en minskning av våldet.

¹⁰⁶ Källström, Amlakie, Yildirim, Adaszak, Klint, Farias Vera, Gustafsson & Holmefur (2022).

¹⁰⁷ Starke, Larsson & Punzi (2022).

¹⁰⁸ Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer (2018).

¹⁰⁹ Källström, Amlakie, Yildirim, Adaszak, Klint, Farias Vera, Gustafsson & Holmefur (2022).

Intervjustudien i Starke et al. (2022) beskriver hur samverkan utgör ett tema i samtliga intervjuer, trots att det inte fanns med som ett frågeområde i den intervjuguide som användes. Deltagarna i studien lyfter fram vikten av rätt praktiska förutsättningar för att samverkan på olika nivåer ska fungera. Tid, tydlighet, kännedom och förståelse för olika verksamheters olika uppdrag och villkor återkommer som centrala förutsättningar för en väl fungerande samverkan.¹¹⁰

I Enkät A finns det resultat som indikerar att det finns en diskrepans mellan kunskap om att agera vid upptäckt av våld generellt och vid upptäckt av våld mot personer med funktionsnedsättning. För alla tillfrågade hälso- och sjukvårdsverksamheter är det färre verksamheter som uppger att de vet hur de ska agera om de upptäcker våld hos en patient med funktionsnedsättning. Habiliteringsverksamheternas resultat står ut i och med att ungefär hälften uppgett att de kan upptäcka våld generellt och hälften att de kan upptäcka våld mot personer med funktionsnedsättning.¹¹¹ Resultatet tyder på att verksamheterna har tolkat frågan olika, då habiliteringen endast riktar sig till personer med funktionsnedsättning.

Hälso- och sjukvårdens skydds- och stödinsatser

En avgränsning i denna kartläggning har varit hälso- och sjukvårdens uppdrag att ge stöd till dem som utsatts för våld eller som utövar våld, till exempel i form av olika slags behandling. Samtidigt finns det resultat i MFD:s samlade kartläggning som är viktig att lyfta fram vad gäller hälso- och sjukvårdens behandlande uppdrag. I Starke et al. (2022) framkommer att studier om stödjande och terapeutiska insatser för personer med intellektuell funktionsnedsättning inte publiceras i någon nämnvärd omfattning. I intervjustudien i samma rapport är det få deltagare som känner till etablerade stöd- och behandlingsinsatser samt att dubbelkompetens i form av kunskap om funktionsnedsättning och om

¹¹⁰ Starke, Larsson & Punzi (2022).

¹¹¹ Starke & Larsson (2022).

behandling vid våld, ofta saknas.¹¹² MFD:s kartläggning visar också att unga personer med erfarenhet av sexuella övergrepp i högre utsträckning än unga utan funktionsnedsättning uppgav att de ansåg sig vara i behov av professionellt stöd.¹¹³

Vårdgivare uppger också att både neuropsykiatriska och intellektuell funktionsnedsättning kan vara försvårande omständigheter vid behandling för att upphöra med våldsutövande.¹¹⁴ Det framgår också att pågående missbruk och behov av utredning för misstänkt neuropsykiatrisk funktionsnedsättning är en försvårande omständighet när det gäller våldsutövande. Socialstyrelsens dödsfallsutredning från 2022 såg att gärningspersonen i flera av de granskade fallen hade ett pågående missbruk samtidigt som det fanns behov av en neuropsykiatrisk utredning. Sådan utredning medgavs dock inte, med motiveringen att personen behöver vara drogfri för utredning. Inte i något av de granskade fallen genomfördes någon åtgärd för att säkerställa drogfrihet.¹¹⁵

Hur sprider regionala aktörer kunskap?

Resultaten från Enkät A indikerar att hälso- och sjukvårdsverksamheter ser olika på ett eventuellt uppdrag om att sprida kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning till eller i samverkan med andra verksamheter. Några verksamheter såsom barn- och ungdomspsykiatri, vuxenpsykiatri och barn- och ungdomsmedicin gör detta i viss utsträckning, medan andra verksamheters resultat är fördelat på ett sätt mellan de olika svarsalternativen som gör det svårt att skapa en uppfattning om helheten. Det är endast en tredjedel av habiliteringsverksamheterna som uppger att de delvis sprider kunskap.¹¹⁶ Det är ett resultat som kan tolkas tillsammans med att framför allt kommunala aktörer uppger behov av en närmare samverkan med

¹¹² Starke, Larsson & Punzi (2022).

¹¹³ Svedin, Landberg & Jonsson (2022).

¹¹⁴ Socialstyrelsen (2020a).

¹¹⁵ Socialstyrelsen (2022a).

¹¹⁶ Starke & Larsson (2022).

habiliteringarna som tyder på att det finns en diskrepans mellan kommunernas förväntningar och habiliteringarnas möjligheter.

Slutsatser kartläggning av regioner

MFD har i ovanstående kartläggning fokuserat på ett antal hälso- och sjukvårdsverksamheter som sammantaget har stora möjligheter att upptäcka våld och på så sätt bidra till målsättningarna i den nationella strategin. Kartläggningen av regioner visar sammanfattningsvis att det finns behov av fortsatt utvecklingsarbete inom samtliga kartlagda aktörer. I det följande sammanfattar MFD de viktigaste slutsatserna fördelat på målsättning ett, två och fyra i den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor.

Målsättning ett: Ett utökat och verkningsfullt förebyggande arbete mot våld

Flera av de kartlagda hälso- och sjukvårdsverksamheterna har möjligheter att i ökad utsträckning bidra målsättning ett för att förebygga att våld alls sker. Sammanfattningsvis ser MFD att:

- Det finns behov av mer kunskap och fler arbetssätt och metoder för hälso- och sjukvårdens arbete med att förebygga våld mot personer med funktionsnedsättning. Habiliteringsverksamheternas långvariga insatser som syftar till att förebygga och minska svårigheter, hinder och utsatthet som kan förekomma i samband med en funktionsnedsättning, ger ett särskilt utrymme för ett sådant våldsförebyggande arbete.

Målsättning två: Förbättrad upptäckt av våld och starkare skydd och stöd för våldsutsatta kvinnor och barn

Samtliga kartlagda hälso- och sjukvårdsverksamheter kan i ökad utsträckning bidra till målsättning två genom att i högre utsträckning implementera rutiner för att ställa frågor om våld till personer med funktionsnedsättning samt att i det arbetet använda verktyg och metoder som är utformade för personer med funktionsnedsättning. Det finns också behov av att kartlägga hälso- och sjukvårdsverksamheternas insatser till dem som utsatts för våld samt för dem som utövar våld.

Sammanfattningsvis ser MFD att:

Att upptäcka våld

- Det finns verksamheter inom hälso- och sjukvården som helt saknar, har otillräckliga eller otillräckligt implementerade rutiner för att hantera våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning. Det finns därför ett behov av tydliga rutiner och arbetssätt som enkelt kan implementeras i det dagliga arbetet för att identifiera och hantera våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning. Det finns vidare behov av tydliga rutiner och ansvarsfördelning vad gäller att följa upp och remittera våldsutsatta personer med funktionsnedsättning som verksamheterna upptäcker.
- Det finns en osäkerhet bland yrkesverksamma inom hälso- och sjukvården kring att föra samtal om våld och att ställa frågor för att upptäcka våld bland personer med olika funktionsnedsättningar, framför allt vad gäller kognitiva och intellektuella funktionsnedsättningar. Yrkesverksamma kan också ha svårt att uppfatta och förstå indikationer på våld och utsatthet bland dessa personer. Det finns därför ett behov av kompetenshöjande utbildning om hur frågor om våld ska ställas,

vilka indikatorer som finns på våld samt ett behov av kommunikationsstöd för samtal om våld som är anpassat efter olika behov hos personer med olika typer av funktionsnedsättning.

Förbättrad samverkan

- Det finns behov av att förbättra samverkan mellan de olika hälso- och sjukvårdsverksamheterna liksom av en förtydligad ansvarsfördelning i arbetet med att följa upp patienter som har varit utsatta eller misstänks vara utsatt för våld. Det finns också behov av en förbättrad extern samverkan mellan hälso- och sjukvårdsverksamheterna och bland annat socialtjänsten och polisen.

Tillgängliga skydds- och stödinsatser

- Det finns behov av att fortsatt kartlägga hälso- och sjukvårdens möjligheter att tillhandahålla stöd och behandling till våldsutövande och våldsutsatta personer med funktionsnedsättning.

Målsättning fyra: Förbättrad kunskap och metodutveckling

MFD ser att det hos samtliga kartlagda regionala verksamheter finns behov av vidare arbete inom målsättning fyra för att öka kunskapen i samtliga hälso- och sjukvårdsverksamheter och yrkesgrupper.

Sammanfattningsvis ser MFD att:

- Det finns behov av fördjupad kunskap vad gäller våld och våldsutsatthet i verksamheter som främst är riktade till personer med funktionsnedsättning, såsom habilitering. Det finns också behov av fördjupad kunskap om funktionsnedsättningsrelaterade behov kopplat till våld i verksamheter som är specialiserade inom andra områden. Kunskap om våld och våldsutsatthet bland särskilt utsatta grupper behöver i högre utsträckning vara en del

av den långsiktiga systematiska kompetenshöjningen i alla delar av de regionala verksamheterna.

- Hälsa- och sjukvårdens möjligheter att arbeta med att förebygga, upptäcka och hantera våld bland personer med funktionsnedsättning är också beroende av de möjligheter som personer med funktionsnedsättning själva har att kunna förstå och förmedla våldsutsatthet.

Kommuner

Flera olika kommunala verksamheter har anställda som möter personer, både med och utan funktionsnedsättning, som har eller kan ha utsatts för våld. I denna kartläggning har MFD framför allt fokuserat på individ- och familjeomsorgsförvaltning och den del av den kommunala förvaltningen som hanterar insatser till personer med funktionsnedsättning enligt LSS, i detta avsnitt kallat funktionsstödsförvaltning. Resultat för äldreförvaltning och arbetsmarknadsförvaltning finns också med. MFD har också kartlagt LSS-insatserna särskilt boende och daglig verksamhet.

Avsnittet bygger på samma enkätstudie om verksamhetsföreträdares bedömning av kunskap inom verksamheten, refererad till som Enkät A, som redogörs för i avsnittet ovan om regioner. Följande kommunala verksamheter ingår i studien: individ- och familjeomsorgsförvaltning, funktionsstödsförvaltning, äldreförvaltning, arbetsmarknadsförvaltning, särskilda boenden enligt LSS och daglig verksamhet. Avsnittet bygger också på studien utförd av Örebro universitet om kommuners och regioners lärdomar av att identifiera och arbeta med utsatthet för våld bland personer med funktionsnedsättning, nedan refererad till som Källström et al. (2022). Avsnittet bygger även på studien utförd av Göteborgs universitet om socialtjänstens arbete med att förebygga och upptäcka våld mot personer med funktionsnedsättningar, nedan refererad till som Lundälv och Starke (2022) Avsnitten bygger också på de workshops som MFD genomfört med yrkesverksamma från individ- och

familjeomsorgs- och funktionsstödsförvaltningen samt på tidigare forskning, rapporter och undersökningar.

Kartläggningar av de kommunala verksamheterna delas i de kommande avsnitten upp i två delar, förvaltning och insatser.

Förutsättningar för kommunala verksamheter

En kartläggning av de kommunala verksamheterna behöver förhålla sig till ett antal faktorer som kan sägas utgöra förutsättningar för ett framgångsrikt arbete med att förebygga, upptäcka och hantera våldsutsatthet. Det handlar både om förutsättningar som följer av Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer (HSLF-FS 2022:39) och i allmänna råd om kunskaper hos personal som ger stöd, service eller omsorg enligt SoL och LSS till personer med funktionsnedsättning (SOSFS 2014:2; HSLF-FS 2021:108)¹¹⁷ liksom om kommunernas möjligheter att rekrytera personal till verksamheterna samt att samverka och samordna sitt våldsarbete.

Mål och handlingsplaner

I MFD:s samlade kunskapsinhämtning beskriver många kommuner ett aktivt arbete med övergripande mål och handlingsplaner som omfattar hela den kommunala förvaltningen. Flera kommuner beskriver det som en framgångsfaktor att handlingsplaner synliggör särskilt utsatta grupper såsom äldre och personer med funktionsnedsättning samt att planerna särskilt adresserar dessa delar av förvaltningen. En storstadskommun beskriver ett arbete med en särskild handlingsplan för funktionsstödsförvaltningen där särskilda utbildare utbildar verksamheterna. Utbildarna samlar även in stödbehov från verksamheterna så att det kan användas i fortsatt utvecklingsarbete.¹¹⁸

¹¹⁷ Ytterligare förutsättningar finns också i HSLF-FS 2020:64 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete.

¹¹⁸ Myndigheten för delaktighet (2022d).

Tillgång till personal

Många kommuner står i dag inför en övergripande utmaning när det gäller att bemanna de olika välfärdstjänster som kommunen tillhandahåller, på grund av personalbrist och hög personalomsättning. Personalbristen riskerar att det framöver blir svårare att tillhandahålla välfärdstjänster av god kvalitet i hela landet. Den sociala barn- och ungdomsvården och verksamhet riktad till personer med funktionsnedsättning upplever större svårigheter att rekrytera och har fler vakanser än andra områden.¹¹⁹ Samtidigt finns det en konstaterad utveckling mot alltmer komplexa brukargrupper, delvis som följd av utökade uppdrag för socialtjänsten. Det gör att behovet av specialistkompetenser inom flera områden ökar, till exempel inom områdena våld i nära relationer och barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.¹²⁰ Utöver det är antalet sökanden med rätt kompetens och erfarenhet att arbeta med personer med funktionsnedsättning ofta litet sett till antalet sökanden totalt.¹²¹ Personalbrist och en hög personalomsättning kan vara en hindrande faktor för kunskapsutveckling och kontinuitet inom verksamheterna.¹²² Bemanningläget kan på så sätt få negativa konsekvenser för kommunernas möjligheter att förebygga, upptäcka och åtgärda våld.¹²³

Denna bild avspeglas i både Lundälv och Starke (2022) och i Källström et al. (2022) där chefer inom både LSS och individ- och familjeomsorgsförvaltning framhåller en ansträngd personalrekrytering liksom en hög personalomsättning som en organisatorisk riskfaktor i arbetet med våld. Nyanställd personal kan sakna grundläggande förståelse för behov relaterat till funktionsnedsättning och det kan också

¹¹⁹ Myndigheten för vård- och omsorgsanalys (2019).

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ Socialstyrelsen (2021d).

¹²² Inspektionen för vård och omsorg (2019c).

¹²³ Socialstyrelsen (2021d).

påverka brukarnas vilja att berätta om våldsutsatthet eftersom berättandet ofta är en förtroendehandling.¹²⁴

Samordning och samverkan

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer och om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete (HSLF-2020:64 och HSLF-2022:39) beskriver hur en kommun ska bedriva samverkan. Socialstyrelsens uppföljningar av utvecklingsmedel för våld i nära relationer visar att många kommuner ser samverkan som en nyckelfaktor i arbetet med våld i nära relationer. En stor majoritet av kommunerna har använt medel för att arbeta med intern eller extern samverkan. Uppföljningen visar också att knappt hälften av kommunerna har finansierat en samordningsfunktion för våld i nära relationer med hjälp av utvecklingsmedel.¹²⁵ Rapporter¹²⁶ visar dock att samverkan kan vara en utmaning i kommunal förvaltning. Hur den kommunala förvaltningen är organiserad kan leda till att olika typer av avvägningar mellan samordning och till att ansvarsförskjutning uppstår. I MFD:s samlade kartläggning lyfter en majoritet av kommunerna fram intern samverkan inom förvaltningen som både en utmaning när den inte fungerar och som en framgångsfaktor när den fungerar. I Starke et al. (2022) beskrivs hur en aktuell svensk studie visar att det faktum att någon tar sig an rollen som ”spindel i nätet” i att samordna övriga medverkanden är en viktig faktor särskilt för kvinnor med funktionsnedsättning, då de ofta möter olika hinder i att hitta och samordna de olika insatser som de är i behov av.¹²⁷

¹²⁴ Källström, Amlakie, Yildirim, Adaszak, Klint, Farias Vera, Gustafsson & Holmefur (2022); Lundälv & Starke (2022).

¹²⁵ Socialstyrelsen (2019b; 2020c).

¹²⁶ Diskrimineringsombudsmannen (2021); Länsstyrelsen i Västerbottens län (2022).

¹²⁷ Starke, Larsson & Punzi (2022).

I det följande ges några exempel på både framgångsfaktorer och behov i samverkan kring våld mot personer med funktionsnedsättning som har framkommit i MFD:s samlade kartläggning.

Exempel på framgångsfaktorer i samverkansarbetet

Samtliga exempel kommer från Lundälv och Starke (2022).

- Möjlighet för funktionsstödsförvaltning och insatspersonal i LSS att ta kontakt med en enhet inom socialtjänsten som specialiserar sig på att utreda våldsärenden.
- Regionala kompetensteam som ger stöd och vägledning till kommuner i frågor relaterat till våld, såsom hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i nära relationer.
- Samverkan med polisen och med vaktbolag.
- Nyckelpersoner som arbetar inom äldreomsorgen och omsorgsförvaltningen. En kommun beskriver att nyckelpersonerna träffas vid fyra tillfällen per år i syfte för att fånga upp behov av utbildning och extra stöd inom personalgrupperna.¹²⁸

Exempel på återkommande behov i samverkansarbetet

Exemplen kommer från kommer från Lundälv och Starke (2022) och Källström et al. (2022).

- Tydliga samverkansrutiner mellan de olika delarna av förvaltningen tillsammans med en tydlig ansvarsfördelning.
- En samordnad funktion internt som driver och håller ihop arbetet med våld i nära relationer i hela förvaltningen.
- Förbättrad extern samverkan, där polisen, regionen generellt och habiliteringen specifikt nämns frekvent.
- Brist på etablerad samverkan kring olika delar av brukares livssituation såsom våld, psykisk ohälsa, missbruk och kriminalitet. Brist på samverkan ger en risk för att brukaren faller mellan stolarna vilket gör det svårare att hantera våldsutsattheten.

¹²⁸ Lundälv & Starke (2022).

- Interna våldssamordnande roller såsom våldsombud. Kommuner uppger att sådana satsningar gagnar yrkesverksamma i våldsärenden genom att våldsombuden håller kollegor uppdaterade om kommunens våldsrutiner samt att de kan tillhandahålla kunskapsstöd om våld.

Vilken kunskap har kommunala aktörer om våld mot personer med funktionsnedsättning?

Kunskap om våld i förvaltningen

Socialstyrelsens uppföljning av utvecklingsmedel för våld i nära relationer visar att de allra flesta kommuner bedriver ett systematiskt arbete med att utbilda anställda om våld i nära relationer. Det handlar framför allt om socialtjänsten, men även till viss del om andra delar av förvaltningen såsom funktionsstöds- och äldreförvaltning. I uppföljningen syns dock en nedåtgående trend vad gäller fortbildning inom området särskilt utsatta grupper, där allt färre kommuner utbildar sina anställda om våld och funktionsnedsättning.¹²⁹

I MFD:s samlade kartläggning framhåller kommuner att det inte är alla kommuner som har resurser att prioritera ökad kunskap. Kompetens och kunskap om särskilt utsatta grupper ses ofta som ett avgränsat projekt som inte blir en del av den långsiktiga systematiska kompetenshöjningen. Det gäller både för verksamheter som arbetar med våld i nära relationer, som tillfälligt utbildar om funktionsnedsättning, och verksamheter som arbetar med personer med funktionsnedsättning, som tillfälligt utbildar om våld. I den samlade kartläggningen framhåller kommuner vikten av kompetens även i andra professioner, såsom skolpersonal, öppenvården och socialpsykiatri.¹³⁰

¹²⁹ Socialstyrelsen (2019b; 2020c).

¹³⁰ Myndigheten för delaktighet (2022d).

I MFD:s samlade dialog med kommunala aktörer återkommer en efterfrågan om en nationell satsning inom området våld mot personer med funktionsnedsättning för ökad kunskap och spridning av goda exempel.¹³¹

En majoritet av individ- och familjeomsorgsförvaltningarna och funktionsstödsförvaltningarna i Enkät A uppger att de har kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning. Det är endast en mycket liten del av verksamheterna som svarar att de inte helt har sådan kunskap. Samtidigt uppger ungefär lika många individ- och familjeomsorgsförvaltningar att de har behov av fördjupad kunskap om våld. För funktionsstödsförvaltningarna svarar i princip samtliga förvaltningar att de har behov av fördjupad kunskap.¹³²

Funktionsstödsförvaltningarna uppger störst behov av fördjupad kunskap vad gäller fysiskt, psykiskt och sexuellt våld liksom behov av kunskap om vanvård och försummelse. För övriga våldstyper är svaren mer splittrade. Det finns förvaltningar som svarar att de har behov av kunskap liksom förvaltningar som inte har eller inte vet om de har behov av sådan kunskap. Det finns också ett litet antal förvaltningar som svarar att sådan kunskap inte är relevant för verksamheten. Individ- och familjeomsorgsförvaltningarna uppger istället att de har stora behov av fördjupad kunskap vad gäller alla olika våldstyper.¹³³

Kunskap om funktionsnedsättning i förvaltningen

MFD:s samlade kartläggning bekräftar vad som framkommit i tidigare rapporter, nämligen att många socialsekreterare som arbetar inom individ- och familjeomsorgsförvaltning upplever att de sällan kommer i kontakt med målgruppen personer med funktionsnedsättning samt att kunskapen om olika funktionsnedsättningar behöver öka.

¹³¹ Lundälv & Starke (2022); Myndigheten för delaktighet (2022d).

¹³² Starke & Larsson (2022).

¹³³ Ibid.

I Lundälv och Starke (2022) beskriver chefer inom individ- och familjeomsorgsförvaltning hur personer med funktionsnedsättning inte fångas upp i tillräcklig utsträckning samt hur brist på vana och rutin av att handlägga våldsärenden med funktionsnedsättning gör att organisationen blir sämre på att upptäcka denna typ av våld.¹³⁴

I Starke et al. (2022) återkommer också frågan om att det ibland är svårt att identifiera funktionsnedsättningen, snarare än våldsutsattheten. Om till exempel en intellektuell funktionsnedsättning inte uppmärksammas hos en person som är utsatt för våld, riskerar den enskilde att få en insats som hen inte kan tillgodogöra sig.¹³⁵

I det följande ges några exempel på behov av utvecklad kompetens kring personer med funktionsnedsättning som har framkommit i MFD:s samlade kartläggning.

Exempel på behov av utvecklad kompetens

Exemplen är en sammanställning av tidigare rapporter samt kunskap från Lundälv och Starke (2022).

- Kompetens att möta våldsutsatta personer med intellektuella, neuropsykiatriska och kognitiva funktionsnedsättningar.
- Kompetens att möta våldsutsatta personer som inte kan tala för sig själva, som till exempel vid demens eller intellektuella funktionsnedsättningar.
- Kompetens att möta personer med funktionsnedsättning som är i behov av teckenspråkstolk, bildstöd eller teckenstöd.¹³⁶

¹³⁴ Lundälv & Starke (2022).

¹³⁵ Starke, Larsson & Punzi (2022).

¹³⁶ Lundälv & Starke (2022).

Kunskap hos personal i insatser enligt LSS

Socialstyrelsen har tidigare visat att både tillsvidareanställd och visstidsanställd personal i LSS-bostäder för vuxna och för barn och unga i låg utsträckning har relevant grundutbildning inom vård och omsorg eller utbildning från barn- och fritidsprogrammet.¹³⁷ Socialstyrelsen har också konstaterat att det finns behov av att höja kompetensen hos personal i LSS-boenden inom de områden som räknas upp i Socialstyrelsens dåvarande allmänna råd.^{138, 139} IVO:s årliga uppföljningsrapport från 2022¹⁴⁰ uppmärksammar också tydligt att det finns få indikatorer som visar på att bristen på kompetens kommer att minska i framtiden. Både Socialstyrelsen¹⁴¹ och IVO¹⁴² har tidigare uppmärksammat sambandet mellan otillräcklig kompetens hos omsorgspersonal och missförhållanden i insatser. Tidigare rapporter visar att personal vid särskilda boenden behöver mer kunskap om skillnaden mellan tvångs- och begränsningsåtgärder och skyddsåtgärder. Personalen saknar också tillräcklig kompetens vad gäller riskbedömningar, dokumentation, uppföljning och rapporteringsskyldigheten enligt lex Sarah.¹⁴³

¹³⁷ Socialstyrelsen (2021d).

¹³⁸ De dåvarande allmänna råden (SOSFS 2014:2) räknade upp att personalen skulle minst ha specificerade kunskaper och förmågor motsvarande gymnasienivå genom godkänt resultat inom dessa områden: grundläggande värden, regelverk, förhållningssätt och bedömningsförmåga, kommunikation, funktionsnedsättningar och dess konsekvenser, hälsa, personlig omsorg, social gemenskap och sysselsättning samt aktiviteter i vardagen.

¹³⁹ SOSFS 2014:2 har ersatts av nya föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2021:108) som gäller från och med 2022-02-01.

¹⁴⁰ Inspektionen för vård och omsorg (2022b).

¹⁴¹ Socialstyrelsen (2021c; 2021d).

¹⁴² Inspektionen för vård och omsorg (2022b).

¹⁴³ Socialstyrelsen (2021d).

Kunskap om våld i insatser enligt LSS

I regeringens 99-punktsprogram om våld i nära relationer från 2021¹⁴⁴ lyfts yrkesverksamma som arbetar med personer med olika funktionsnedsättningar fram som en målgrupp som ska ha god kunskap om våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, sexuella övergrepp, prostitution och människohandel samt övriga uttryck för mäns våld mot kvinnor. När Socialstyrelsen följt upp kompetensutveckling för personal inom bostad med särskild service för vuxna, angavs våld i nära relationer, tillsammans med konflikthantering och tvångs- och begränsningsåtgärder, som ett av de minst förekommande områdena att få kompetensutveckling inom.¹⁴⁵ I Enkät A uppger dock en majoritet av verksamhetsföreträdare i boende enligt LSS och i daglig verksamhet att de åtminstone delvis har kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning. Enkätundersökningen säger inget om huruvida den delvisa kunskapen som verksamheterna har är tillräcklig. MFD kan dock konstatera att det också är mellan en av tio och två av tio boenden enligt LSS och dagliga verksamheter som uppger att de har låga kunskapsnivåer om våld. Det är även en stor majoritet respondenter inom boenden enligt LSS och daglig verksamhet som uppger att de har behov av fördjupad kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning.¹⁴⁶

Boenden enligt LSS och dagliga verksamheter uppger störst behov av fördjupad kunskap om fysiskt, psykiskt och sexuellt våld liksom om vanvård och försummelse. För övriga våldsuttryck är svaren från verksamheterna mer splittrat, där det finns verksamheter som uppger att de har behov av fördjupad kunskap om till exempel hedersrelaterat våld och förtryck, könsstymning av flickor och kvinnor, sex som självskadebeteende och liknande, liksom verksamheter som uppger att de

¹⁴⁴ Bilaga till protokoll 2021-12-22, Åtgärdsprogram för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor 2021–2023 (A2021/02397).

¹⁴⁵ Socialstyrelsen (2021d).

¹⁴⁶ Starke & Larsson (2022).

inte har eller inte vet om de har sådana behov eller att det inte är aktuellt för deras verksamhet.¹⁴⁷

Uppföljning av kunskap om våld i nära relationer i utbildningar
Den 1 juli 2018 infördes ett nytt examensmål i högskoleförordningen (1993:100) om att visa kunskap om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer, som en av många åtgärder för att efterleva Istanbulkonventionens¹⁴⁸ krav på utbildning av yrken där den professionella kan komma att möta både de som blir utsatta för våld och de som utövar våld. Åtta utbildningar på grundnivå har examensmålet¹⁴⁹ och Jämställdhetsmyndigheten har i uppdrag att erbjuda utbildningsinsatser och kunskapsstöd till lärosäten.

Det finnas dock andra yrkesgrupper med kortare utbildning som kommer i kontakt med våldsutsatta och våldsutövande personer, såsom personal inom insatser enligt LSS och SoL samt vissa yrkesgrupper i skolan, såsom elevassistenter, som även de faller inom ramen för Istanbulkonventionen. Dessa yrkesgrupper kan ha gymnasieutbildning inom program som vård och omsorg och barn och fritid, vilket gör att de inte omfattas av det förändrade examensmålet från 2018. Det finns i dag ingen samlad kunskap om eller uppföljning av hur dessa gymnasieutbildningar inkluderar kunskap om våld i nära relationer generellt och våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning specifikt.

¹⁴⁷ Starke & Larsson (2022).

¹⁴⁸ Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet, Europarådets fördragsserie – nr 210.

¹⁴⁹ Fysioterapeutexamen, juristexamen, läkarexamen, psykologexamen, socionomexamen, sjuksköterskeexamen, tandläkarexamen samt tandhygienistexamen.

Kunskap om våld och våldsutsatthet hos personerna det berör

Kommunala aktörer i MFD:s samlade kartläggning lyfter fram svårigheter i arbetet med våld och våldsutsatthet som handlar om den kunskap om våld som personer med funktionsnedsättning själva har. Yrkesverksamma beskriver i Källström et al. (2022) att brukare inte alltid uppfattar att de har blivit utsatta för en våldshandling eller ett övergrepp. Brukare kan också ha svårt att förstå hur relationer fungerar i kombination med den egna, men även andras, kroppsliga integritet.¹⁵⁰

Kunskap om våld i skolverksamheterna

En uppväxt fri från våld-utredningen beskriver i sitt betänkande det långtgående ansvar som skolverksamheterna har för att främja trygghet och att förhindra och motverka våld, diskriminering och kränkningar i de egna verksamheterna.¹⁵¹ Resultat från Enkät A kompletterar utredningens bild genom att ge en övergripande bild av kunskapsläget om våld mot personer med funktionsnedsättning i de olika skolformerna.¹⁵² Svaren från samtliga skolverksamheter indikerar att kunskapsläget är något bättre i särskoleformerna än i de reguljära skolformerna. En majoritet av samtliga skolformer uppger visserligen att de åtminstone i viss utsträckning har kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning, men det är fler grundsärskolor och gymnasiesärskolor som uppger att de har kunskap och fler som uppger att de har hög kunskap.¹⁵³

¹⁵⁰ Källström, Amlakie, Yildirim, Adaszak, Klint, Farias Vera, Gustafsson & Holmefur (2022).

¹⁵¹ SOU 2022:70.

¹⁵² Grundskolor, grundsärskolor, gymnasieskolor och gymnasiesärskolor. Svarefrekvensen för specialskolorna i enkäten var för låg för att kunna redovisas.

¹⁵³ Starke & Larsson (2022).

Det är också ungefär en tredjedel av de reguljära grundskolorna och gymnasieskolorna som uppger att de inte helt, inte alls, eller inte vet om det finns sådan kunskap.¹⁵⁴

Samtidigt är det en majoritet av alla respondenter, oavsett skolform, som uppger att de också har behov av fördjupad kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning. Trots att särskolerespondenterna uppgett ett något bättre kunskapsläge är det dessa skolformer som uppger de största behoven av fördjupad kunskap. Det är 20 procent fler grundsärskolor och gymnasiesärskolor som uppger behov av fördjupad kunskap i jämförelse med de reguljära skolformerna.¹⁵⁵

Samtliga skolrespondenter uppger att de har störst behov av fördjupad kunskap vad gäller fysiskt, psykiskt och sexuellt våld. Alla skolformer uppger också att de har behov av fördjupad kunskap om vanvård och försummelse, även om särskoleformerna här i högre grad än de reguljära skolformerna uppger att de har stora behov av sådan kunskap. Samtliga skolformer uppger också att de har behov av fördjupad kunskap om hedersrelaterat våld och förtyck, medan det för övriga våldsformer finns ett mer splittrat resultat, fördelat på behov av fördjupad kunskap liksom verksamheter som inte har eller inte vet om de har sådana behov.¹⁵⁶

Tillgången till utbildning för personalen i de olika verksamheterna ser också ut att kunna förbättras. Det är ungefär en tredjedel av samtliga skolrespondenter som erbjuder utbildning om våld, men det är få verksamheter som uppger att de gör detta i hög utsträckning. Särskolorna uppger i högre utsträckning att de inte helt eller inte alls tillhandahåller sådan utbildning i jämförelse med de reguljära skolorna. Det är något fler skolor som uppger att de anställda får kunskap om metoder och arbetssätt och här är det i stället särskolorna som uppger att de i högre utsträckning än de reguljära skolorna har tillgång till sådana metoder och arbetssätt.

¹⁵⁴ Starke & Larsson (2022).

¹⁵⁵ Ibid.

¹⁵⁶ Ibid.

Det är dock fler än en av tio reguljära skolor som uppger att tillgång till utbildning och metoder/arbetssätt inte är relevant för verksamheten.¹⁵⁷

Hur används kunskap för att förebygga våld?

I Enkät A finns indikationer på att kommunernas våldsförebyggande uppdrag kan utvecklas vad gäller personer med funktionsnedsättning. En majoritet av individ- och familjeomsorgsverksamheterna uppger visserligen att de delvis kan använda den kunskap som finns om våld mot personer med funktionsnedsättning för att arbeta förebyggande. Trots det uppger hälften av verksamheterna att de inte i någon större utsträckning har sådana handlingsplaner och rutiner för att förebygga våld mot personer med funktionsnedsättning. Förvaltningarna uttrycker också ett samstämmigt behov av fördjupad kunskap för att kunna förebygga våld i målgruppen. Det är också en av tio kommuner som uppger att de i hög utsträckning har särskilda handlingsplaner och rutiner för att förebygga våld mot målgruppen.¹⁵⁸

I Lundälv och Starke (2022) framhåller samtliga chefer inom individ- och familjeomsorgsförvaltningen att det förebyggande arbetet är betydelsefullt och att det arbete som riktas till personer med funktionsnedsättning både behöver stärkas och upprätthållas på olika sätt. Cheferna beskriver ett förebyggande arbete i samverkan med andra aktörer så som skolor, Komvux och SFI-verksamheter. Det framgår dock inte i vilken utsträckning kommunerna riktar sådana förebyggande arbeten mot funktionshindersspecifika verksamheter såsom till exempel särskolor.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Starke & Larsson (2022).

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Lundälv & Starke (2022).

Föräldraskapsstöd som våldsförebyggande arbete

En del i arbetet med att förebygga att situationer av våld uppstår kan vara att ge insatser till föräldrar i syfte att stärka föräldraförmågan och relationen mellan förälder och barn.¹⁶⁰ MFD har i en tidigare undersökning sett att det är många föräldrar med egen funktionsnedsättning som inte får de stödinsatser som de behöver.¹⁶¹ På liknande sätt har Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, MFoF, tidigare sett att kommuner inte alltid kan identifiera föräldrar med kognitiva svårigheter och att de insatser som erbjudits inte är anpassade utifrån föräldrarnas kognitiva förmågor. Ibland avslutar kommuner föräldraskapsstödjande behandlingsinsatser riktade till föräldrar med kognitiva svårigheter på grund av att det inte sker någon utveckling i individens föräldraförmåga. Istället sätts insatser riktade direkt till barnet in, såsom förlängd tid på fritidshem, kontaktperson, kontaktfamilj eller placering utanför hemmet. Samtidigt visar forskning att många föräldrar kan klara de krav som ett föräldraskap ställer om de får rätt typ av stöd under tillräckligt lång tid. En förälder med kognitiva svårigheter kan behöva habiliterande och kompensatoriska insatser, ibland utöver ett generellt föräldrastödsprogram. De habiliterande insatserna syftar då i stället till att understödja för den brist på förmåga som de kognitiva nedsättningarna medför och kan behövas genom hela barnets uppväxt.¹⁶² En uppväxt fri från våld-utredningen menar att det finns ett behov av ett samlat grepp för att säkerställa tillgång till individuellt anpassat stöd i föräldraskapet för dessa föräldrar. En uppväxt fri från våld-utredningen föreslår att Socialstyrelsen ges i uppdrag att kartlägga vad som i dag erbjuds inom kommunerna för att möta behov av stöd i föräldraskapet för föräldrar med egna funktionsnedsättningar.¹⁶³

¹⁶⁰ Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (2022).

¹⁶¹ Myndigheten för delaktighet (2017).

¹⁶² Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (2022).

¹⁶³ SOU 2022:70.

I MFD:s samlade kartläggning av kommunala aktörer återkommer behovet av mer kunskap och fler förebyggande insatser till familjer där det finns någon form av funktionsnedsättning, antingen hos barn eller hos föräldrar. Många kommuner efterfrågar även metoder gällande barn och unga med funktionsnedsättning som har ett riskbeteende, till exempel kriminalitet, riskbruk, missbruk eller skolmisslyckande, som en del i ett mer generellt brottsförebyggande arbete.¹⁶⁴

Förebyggande arbete i funktionsstödsförvaltning

I Källström et al. (2022) uppger flera av de yrkesverksamma som arbetar inom LSS-verksamheter att de inte har etablerade arbetssätt för att förebygga våld mot personer med funktionsnedsättning. I intervjuerna framkommer dock flera exempel på strategier som bland annat handläggare använder för att förebygga våld hos klienter. Handläggarna beskriver hur de försöker vara uppmärksamma på tecken på våldsutsatthet och hur de både genomför tätare uppföljningar och avstämningar med brukare, skriver avvikelserapportering och begär ut social dokumentation från insatser såsom boende enligt LSS för att ta reda på huruvida några åtgärder vidtagits på boendet. Handläggarna lyfter också fram att de vid oro för utsatthet för våld kan använda olika insatser enligt LSS, till exempel ledsagning, kontaktperson eller mer hemtjänst, som då beviljas i ett våldsförebyggande eller skyddande syfte.¹⁶⁵

Skolans förebyggande arbete

En uppväxt fri från våld-utredningen konstaterar i sitt betänkande att det arbete som i dag görs för att förebygga våld i skolmiljön inte är tillräckligt och att arbetet behöver förstärkas.¹⁶⁶ Resultat från Enkät A visar att även om en majoritet av samtliga skolor uppger att de har kunskap för att arbeta förebyggande, så är det också en majoritet av

¹⁶⁴ Myndigheten för delaktighet (2022d).

¹⁶⁵ Källström, Amlakie, Yildirim, Adaszak, Klint, Farias Vera, Gustafsson & Holmefur (2022).

¹⁶⁶ SOU 2022:70.

samtliga skolor som uppger att de också behöver mer kunskap. Grundskolan uppger i högre utsträckning än grundsärskolan att de kan arbeta våldsförebyggande och de båda särskoleformerna uppger i högre utsträckning än de reguljära skolformerna att de har behov av fördjupad kunskap. Det är också en av tio grundskolor och grundsärskolor som uppger att de helt eller delvis saknar förmåga att arbeta våldsförebyggande och två av tio grundsärskolor uppger också att det inte är aktuellt för deras verksamhet att använda kunskap för att förebygga våld.¹⁶⁷

Exempel på förebyggande arbete i skolan

Sexualitet, samtycke och relationer

En viktig del i arbetet med att förebygga våld och övergrepp är en väl fungerande sex- och samlevnadsundervisning i samtliga skolformer. Detta blir särskilt viktigt när det gäller personer med olika funktionsnedsättningar då MFD:s samlade kartläggning av regioner och kommuner visar att aktörernas möjligheter att arbeta med att förebygga, upptäcka och hantera våld bland personer med funktionsnedsättning är beroende av de möjligheter som personer med funktionsnedsättning själva har att kunna förstå och förmedla våldsutsatthet. Undersökningar visar också att personer med funktionsnedsättning uppger en sämre sexuell hälsa jämfört med den övriga befolkningen.¹⁶⁸

År 2018 genomförde Skolinspektionen en tematisk kvalitetsgranskning av sex- och samlevnadsundervisningen i grundskolan, grundsärskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan.¹⁶⁹ Skolinspektionen konstaterar att granskningen visar att resultat från tidigare studier samt ungas egna berättelser om undervisning som rör sex- och samlevnadsfrågor,

¹⁶⁷ Starke & Larsson (2022).

¹⁶⁸ Se Bilaga 2, Våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning, Statistik om förekomst av olika typer av våld mot personer med funktionsnedsättning från Folkhälsomyndigheten (2019), Befolkningsundersökningen SRHR2017.

¹⁶⁹ Skolinspektionen (2018).

indikerar att många tidigare konstaterade brister i sex- och samlevnadsundervisningen kvarstår. I rapporten skriver Skolinspektionen också att forskning visar att särskolan åtminstone tidigare tenderat att i sex- och samlevnadsundervisningen betona ett risk- eller omsorgsperspektiv och exkludera annan sexualitet än den heterosexuella.¹⁷⁰

Det finns också mindre studier av området som indikerar att arbetet med våld generellt och sex- och samlevnadsundervisning specifikt i särskoleformerna behöver utvecklas och förbättras. I en mindre enkätstudie genomförd av Riksförbundet för sexuell upplysning, RFSU,¹⁷¹ under hösten och våren 2020/2021 framgår bland annat att ingen av de undersökta särskolorna hade satt upp mål för sin sex- och samlevnadsundervisning, medan motsvarande siffra för samtliga skolor i undersökningen var 48 procent.¹⁷² I en liten förstudie genomförd av Linköpings universitet inom ramen för ett pågående projekt med stöd av Allmänna Arvsfonden,¹⁷³ uppgav en majoritet av den tillfrågade personalen i särskolan att de har åtminstone delvis god kunskap om våld, riskfaktorer för våld och konsekvenser av våld mot barn. Det är dock mellan två och tre av tio tillfrågade i personalen som uppger att de i låg utsträckning har tillräcklig kompetens inom området, bland annat för att identifiera tecken som kan tyda på att barn upplever våld och för att känna sig trygga med att samtala om våld och våldsutsatthet i hemmet med barnen i skolan.¹⁷⁴

¹⁷⁰ Skolinspektionen (2018).

¹⁷¹ Riksförbundet för sexuell upplysning (2021).

¹⁷² Endast fem av de 255 skolorna i undersökningar var särskolor.

¹⁷³ <https://www.arvsfonden.se/projekt/alla-projekt/projektsidor/det-handlar-om-trygghet>, hämtat 2023-01-06.

¹⁷⁴ Linköpings universitet, arbetsmaterial till Myndigheten för delaktighet.

På nationell nivå har ett antal åtgärder vidtagits de senaste åren för att förbättra och stärka skolans arbete inom området sex- och samlevnadsundervisning, bland annat:

- Hösten 2021 blev sexualundervisning en obligatorisk del av lärarutbildningen,
- 1 juli 2022 genomfördes en läroplansändring där området bytte namn till Sexualitet, samtycke och relationer samt
- Skolinspektionens pågående regelbundna kvalitetsgranskning av grundskolan och gymnasieskolan.

Elevhälsans roll

Skolans elevhälsa fyller en central funktion i skolans förebyggande arbete genom sitt lagstadgade uppdrag att arbeta förebyggande, hälsofrämjande och åtgärdande.¹⁷⁵ Våren 2022 överlämnade regeringen en proposition till riksdagen om elevhälsa och stärkt utbildning för elever med intellektuell funktionsnedsättning.¹⁷⁶ Av propositionen framgår att den samlade elevhälsan utgör en viktig funktion i skolans kvalitetsarbete i att bidra med sina olika professionsperspektiv och främja ett hälsofrämjande förhållningssätt. Regeringen framhåller i propositionen att det finns brister i skolans stöd- och elevhälsoarbete som behöver åtgärdas och föreslår följande:

- Ett förtydligande om elevhälsans uppdrag som innebär att elevhälsa ska genomföras på individ-, grupp- och skolenhetsnivå och ske i samverkan med lärare och övrig personal för att motverka de brister i elevhälsans stöd- och elevhälsoarbete som finns,
- Ett förtydligande i skollagen om att elevhälsan ska vara en del av det systematiska kvalitetsarbetet samt

¹⁷⁵ 2 kapitlet, Skollag (2010:800).

¹⁷⁶ Prop. 2021/22:162 Elevhälsa och stärkt utbildning för elever med intellektuell funktionsnedsättning.

- Att det av skollagen uttryckligen ska framgå att elevhälsan ska samverka med hälso- och sjukvård och med socialtjänsten när behov finns.¹⁷⁷

Riksdagen har beslutat godkänna förslagen som träder i kraft den 2 juli 2023.¹⁷⁸

Hur används kunskap för att upptäcka våld och utreda våld?

Olika delar av den kommunala förvaltningen, till exempel försörjningsstöd, individ- och familjeomsorgen, insatser enligt LSS, arbetsmarknad och äldre har genom sin direkta kontakt med enskilda individer möjlighet att upptäcka våld. De kommunala förvaltningarna omfattas inte av Socialstyrelsens rekommendationer om vilka verksamheter som ska ställa frågor om våld på rutin.¹⁷⁹ Socialnämnden ska i stället avgöra när och hur personalen i nämndens verksamheter ska ställa frågor om våld. I en kartläggning genomförd av Socialstyrelsen av hur socialtjänsten och hälso- sjukvården ställer frågor om våld svarade mer än hälften av alla socialtjänstverksamheter att de ställer frågor om våldsutsatthet på indikation. Ungefär en fjärdedel av de sammanlagda verksamheterna ställde frågor om våld rutinmässigt. I Socialstyrelsens kartläggning var det ungefär lika vanligt att verksamheterna använder standardiserade metoder för att fråga om våldsutsatthet som att de inte använder någon särskilt metod för att göra detta.¹⁸⁰

¹⁷⁷ Prop. 2021/22:162 Elevhälsa och stärkt utbildning för elever med intellektuell funktionsnedsättning.

¹⁷⁸ Utbildningsutskottets betänkande 2021/22:UbU27 Elevhälsa och stärkt utbildning för elever med intellektuell funktionsnedsättning och Riksdagsskrivelse 2021/22:429.

¹⁷⁹ Socialstyrelsen (2016b).

¹⁸⁰ Socialstyrelsen (2018a).

Individ- och familjeomsorgsförvaltningen använder kunskap

I Enkät A uppger en majoritet av individ- och familjeomsorgsförvaltningarna att de använder den kunskap som finns i verksamheterna för att upptäcka våld bland personer med funktionsnedsättning. Nästintill alla respondenter uppger också att de vet hur de ska agera vid upptäckt av våld mot personer med funktionsnedsättning.¹⁸¹ Tidigare rapporter visar dock att en utmaning för kommunerna är att ju mer komplex livssituation en individ har, desto svårare är det för till exempel socialtjänsten att möta behoven. Jämställdhetsmyndigheten har tidigare sett att det finns särskilt stora brister när det gäller socialtjänstens bemötande och handläggning av ärenden som rör personer med en eller flera funktionsnedsättningar som blivit utsatta för våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck.¹⁸² I en forskningsrapport från Diskrimineringsombudsmannen framkommer också att yrkesverksamma i socialtjänsten upplever utredningar som omfattar barn med funktionsnedsättning som särskilt komplexa att hantera.¹⁸³ Svårigheter relaterat till utredningar om våldsutsatthet som också innehåller funktionsnedsättning återkommer även löpande genom MFD:s samlade kartläggning. Företrädare för kommunala verksamheter lyfter särskilt fram kvinnor med funktionsnedsättning som befinner sig i en hedersrelaterad kontext, kvinnor med psykisk funktionsnedsättning, äldre kvinnor och kvinnor i missbruk som särskilt utsatta och som lätt faller mellan stolarna. I Lundälv och Starke (2022) framkommer det att få av socialtjänstens kunskapsdokument i kommunerna behandlar intersektionalitet.¹⁸⁴

¹⁸¹ Starke & Larsson (2022).

¹⁸² Jämställdhetsmyndigheten (2022a).

¹⁸³ Diskrimineringsombudsmannen (2021).

¹⁸⁴ Lundälv & Starke (2022).

Starke et al. (2022), Källström et al. (2022) samt i Lundälv och Starke (2022) återkommer personer med funktionsnedsättning som också har problem med missbruk och/eller psykisk ohälsa, som en målgrupp där kommunerna har svårt att tillhandahålla adekvata insatser. Intervjuade yrkesverksamma beskriver att det inte sällan finns en koppling mellan psykisk ohälsa, missbruk och våldsutsatthet, men att enheter och behandlingsmetoder inriktade mot psykisk ohälsa och substansmissbruk sällan är anpassade till personer med funktionsnedsättning.¹⁸⁵

Funktionsstödsförvaltningen använder kunskap

Den del av den kommunala förvaltningen som hanterar insatser enligt SoL och LSS kommer i kontakt med en målgrupp som många gånger är mer utsatt för våld än andra. Trots detta visar Socialstyrelsens öppna jämförelser att det är färre än hälften av alla kommuner som har en aktuell och beslutad rutin inom verksamhetsområdet LSS för hur handläggare ska gå tillväga vid indikation på att en vuxen person eller ett barn utsatts för våld.¹⁸⁶ Det finns också resultat som tyder på att ännu färre kommuner arbetar med att systematiskt ställa frågor om våld i hanteringen av insatser enligt SoL och LSS. I Socialstyrelsens kartläggning om att ställa frågor om våld är det verksamheter inom socialtjänsten som arbetar med särskilt utsatta grupper, såsom äldreomsorgen och LSS-verksamheter, som frågar om våld i lägst utsträckning.¹⁸⁷ En aktuell rapport från Myndigheten för vård- och omsorgsanalys visar att frågor om våld i nära relationer dokumenterades i totalt nio procent av de utredningar enligt LSS och sju procent i SoL som myndigheten granskat. Myndigheten kunde också se vissa skillnader i relation till kön, där våld uppmärksammades i större utsträckning i utredningar som rörde flickor och kvinnor än pojkar och män.¹⁸⁸

¹⁸⁵ Källström, Amlakie, Yildirim, Adaszak, Klint, Farias Vera, Gustafsson & Holmefur (2022); Lundälv & Starke (2022); Starke, Larsson & Punzi (2022).

¹⁸⁶ Öppna jämförelser av stöd till personer med funktionsnedsättning (LSS) Kommunundersökningen, Socialstyrelsen; 2022.

¹⁸⁷ Socialstyrelsen (2018a).

¹⁸⁸ Myndigheten för vård- och omsorgsanalys (2022).

I Källström et al. (2022) uppger LSS-handläggare att de känner en osäkerhet kring hantering av våldsärenden eftersom de helt eller delvis saknar handlingsplaner, rutiner, riktlinjer eller liknande som tydliggör deras arbete, dels för att upptäcka våld hos klienterna de möter, dels hur de ska agera vid upptäckt av våld.¹⁸⁹

I Starke et al. (2022), Källström et al. (2022) samt i Lundälv och Starke (2022) återkommer tid som en central faktor när det handlar om att fråga om våld generellt och kring personer med funktionsnedsättning specifikt. Flera intervjuade i de olika studierna framhåller möjligheten att avsätta den tid som ett samtal om våld kan behöva som en av de viktigaste faktorerna för ett framgångsrikt våldsarbete. Tidsbrist i verksamheter kan få konsekvenser för möjligheterna att fråga och prata om våld.¹⁹⁰

Dilemma i att fråga om våld

I studien av Källström et al. (2022) beskriver chefer och handläggare inom LSS ett dilemma som ibland uppstår i att ställa frågor och upptäcka våld inom vissa målgrupper. Dilemmat förekommer även i studien av Lundälv och Starke (2022). Det kan till exempel handla om tillfällen då personer har med sig en anhörig, en god man eller personal, vilket kan leda till att handläggare avstår från att ställa frågor om våld. Handläggare upplever att det finns risker med att fråga om våld när klienten har med sig någon form av stödperson, eftersom det kan vara den personen som är våldsutövaren. Intervjuade beskriver en utmaning i att ställa frågor som kan upplevas som ett ifrågasättande av en utförarens arbetsinsats, till exempel en personlig assistent. Handläggarna beskriver en avsaknad av möjligheter att prata med klienten enskilt, utan anhöriga eller god man närvarande, eftersom klienten i fråga måste samtycka till stöd och hjälp för sin våldsutsatthet.

¹⁸⁹ Källström, Amlakie, Yildirim, Adaszak, Klint, Farias Vera, Gustafsson & Holmefur (2022).

¹⁹⁰ Källström, Amlakie, Yildirim, Adaszak, Klint, Farias Vera, Gustafsson & Holmefur (2022); Lundälv & Starke (2022); Starke, Larsson & Punzi (2022).

Handläggare upplever också att klientens självbestämmande ibland förhindrar dem från att vidta nödvändiga skydds- och stödåtgärder.¹⁹¹

Metoder och rutiner för att fråga om våld

Att använda standardiserade bedömningsmetoder som en del av utredningen kan hjälpa yrkesverksamma att fråga om våld och bedöma behovet av stöd hos den som är utsatt. Dock visar Socialstyrelsens öppna jämförelser att det är färre än hälften av alla kommuner som använder den standardiserade bedömningsmetoden FREDA-kortfrågor¹⁹² för att upptäcka våldsutsatthet hos enskilda vuxna i LSS-verksamheten.¹⁹³ Utvecklingen av andelen kommuner som använder FREDA har ökat något de senaste tre åren.¹⁹⁴ I Socialstyrelsens öppna jämförelser finns det inte någon indikator kring användning av FREDA hos enskilda barn inom LSS, eventuellt beroende på en osäkerhet om FREDA fungerar för målgruppen. Det betyder att det inte finns någon uppföljning av vilken metod som förvaltningarna använder för att upptäcka våld i handläggningen av LSS-insatser till barn.

I Enkät A är det ungefär hälften av individ- och familjeomsorgsförvaltningarna och funktionsstödsförvaltningarna som uppger att de åtminstone delvis har särskilda handlingsplaner och rutiner för att upptäcka våld mot personer med funktionsnedsättning. Nästan hälften av de samlade förvaltningarna menar dock att de inte har särskilda handlingsplaner och rutiner för att upptäcka våld mot personer

¹⁹¹ Källström, Amlakie, Yildirim, Adaszak, Klint, Farias Vera, Gustafsson & Holmefur (2022); Lundälv & Starke (2022).

¹⁹² FREDA är standardiserade bedömningsmetoder tänkta att användas i socialtjänstens arbete mot våld i nära relationer och består av tre instrument och en manual om hur instrumenten ska användas. Utvecklingen av FREDA är ett uppdrag från regeringen till Socialstyrelsen, hämtat från <https://www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/omraden/evidensbaserad-praktik/metodguiden/freda/>, hämtat 2023-01-06.

¹⁹³ Öppna jämförelser av stöd till personer med funktionsnedsättning (LSS) Kommunundersökningen, Socialstyrelsen; 2022.

¹⁹⁴ Öppna jämförelser av stöd till personer med funktionsnedsättning (LSS) Kommunundersökningen, Socialstyrelsen; 2022, 2021 och 2020.

med funktionsnedsättning i någon högre utsträckning och det är också en majoritet av verksamheterna som uppger att de har behov av fördjupad kunskap om hur verksamheten ska upptäcka våld mot personer med funktionsnedsättning. Det är också mellan fyra och sju individ- och familjeomsorgsverksamheter svarar att det inte är aktuellt för deras verksamheter att upptäcka våld i målgruppen.¹⁹⁵ I Lundälv och Starke (2022) beskriver intervjuade chefer inom individ- och familjeomsorgsförvaltningen vikten av att personalen får utbildning i de metoder som ska användas för att de ska fylla sitt syfte.¹⁹⁶

I studien av Källström et al. (2022) berättar chefer inom LSS att verksamheterna i låg utsträckning har rutiner och checklistor gällande våld och att de ofta saknar bedömningsinstrument som kan användas för att bedöma risken för våld. Bristen på etablerade rutiner och checklistor medför att det inte finns en gemensam strategi inom verksamheten utan att olika delar arbetar på olika sätt. Inte heller för personalen i insatserna upplever cheferna att det finns etablerat arbetssätt för att identifiera våld. Strategin är i stället att personalen ofta pratar med varandra om detta, både vad gäller de som utför våld och de våldsutsatta. Studien visar även att omsorgspersonalen upplever att de har olika typer av dokument som styr deras hantering av hot och våld mot personal men att det finns en särskild brist kring tydliga rutiner, riskbedömningar och handlingsplaner för hur våld mellan brukare ska hanteras.¹⁹⁷

¹⁹⁵ Starke & Larsson (2022).

¹⁹⁶ Lundälv & Starke (2022).

¹⁹⁷ Källström, Amlakie, Yildirim, Adaszak, Klint, Farias Vera, Gustafsson & Holmefur (2022).

Myndigheten för vård- och omsorgsanalys konstaterar i en aktuell rapport att kommuner kan stärka användningen av kommunikationsstöd i utredningar enligt LSS och SoL. Myndigheten såg att även om det var relativt få personer som rapporterades sakna kommunikationsstöd när så hade behövts, så användes stöden i låg utsträckning i förhållande till hur många som uppgavs ha alltför omfattande svårigheter för att kunna delta i ett utredningssamtal.¹⁹⁸

Hedersrelaterat våld och förtryck

I en mindre studie om hedersrelaterat våld och förtryck genomförd av Tjejers rätt i samhället, TRIS, framkommer det att det är en liten del av de tillfrågade LSS-handläggarna som har en handlingsplan mot hedersrelaterat våld på arbetsplatsen. En majoritet av handläggarna har ingen sådan handlingsplan eller vet inte om en sådan plan finns.¹⁹⁹

Andra delar av förvaltningen upptäcker våld

Även andra delar av den kommunala förvaltningen kommer i direkt kontakt med enskilda på ett sätt som ger möjligheter till att upptäcka våld och våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning. I Enkät A uppger en majoritet av de förvaltningar som ansvarar för omsorg till äldre att de har kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning som de använder för att upptäcka våld. Samtidigt uppger samma förvaltningar i högst utsträckning av alla undersökta förvaltningar att de har stora behov av fördjupad kunskap inom våld mot personer med funktionsnedsättning.²⁰⁰

Även en majoritet av arbetsmarknadsförvaltningarna uppger i Enkät A att de har kunskap om våld samt att de behöver fördjupad kunskap om våld. Det är dock ett större antal respondenter i jämförelse med de andra delarna av förvaltningen som uppger att de inte behöver eller inte vet om de behöver mer kunskap. Enkät A visat även att det är fler

¹⁹⁸ Myndigheten för vård- och omsorgsanalys (2022).

¹⁹⁹ Tjejers rätt i samhället (2020).

²⁰⁰ Starke & Larsson (2022).

arbetsmarknadsförvaltningar som uppger att det inte är relevant för deras verksamhet att upptäcka våld mot personer med funktionsnedsättning än för övriga delar av förvaltningen.²⁰¹

Särskilt om barn och unga med funktionsnedsättning

Utredningar av barn och unga med funktionsnedsättning ställer andra krav på kompetens, kunskap och bemötande än att utreda barn och unga utan funktionsnedsättning. Barn och unga med funktionsnedsättning är också en heterogen grupp med olika förutsättningar och behov. Eftersom MFD:s uppdrag löper parallellt med två utredningar som i hög grad berör barn och unga med funktionsnedsättning, nämligen Utredningen om en uppväxt fri från våld (A 2021:02)²⁰² och Utredningen om barn och unga i samhällets vård (S 2021:06)²⁰³, har MFD i denna kartläggning valt att endast kort sammanfatta några viktiga slutsatser.

Utredningar av insatser till barn och unga med funktionsnedsättning

I MFD:s samlade kartläggning beskriver många kommuner hur arbetet med att upptäcka och förebygga våld mot barn med funktionsnedsättning handlar om att arbetsätt, metoder och bemötande behöver justeras och anpassas utifrån barnets funktionsnedsättning samt att kunskap att göra detta inte alltid finns i verksamheterna.²⁰⁴

IVO har återkommande påtalat brister inom socialtjänstens handläggning av barn- och ungdomsvård²⁰⁵ och Socialstyrelsen har också konstaterat att barn och unga med funktionsnedsättning är överrepresenterade i

²⁰¹ Starke & Larsson (2022).

²⁰² Kommittédirektiv Nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn, Dir. 2021:29; Tilläggsdirektiv till En uppväxt fri från våld (A 2021:02) Dir. 2022:17.

²⁰³ Kommittédirektiv Barn och unga i samhällets vård, Dir. 2021:84.

²⁰⁴ Myndigheten för delaktighet (2022d).

²⁰⁵ Inspektionen för vård och omsorg (2020; 2021a; 2022b).

samhällsvård.²⁰⁶ Tidigare rapporter²⁰⁷ visar också att utredning och bedömning av barn med funktionsnedsättning kan påverkas av organisatoriska faktorer, liksom av kunskapen och kompetensen hos socialsekreterarna. Diskrimineringsombudsmannen beskriver i en forskningsrapport de avvägningar som ibland görs i socialtjänsten mellan samordning av insatser och ansvarsförskjutning till andra verksamheter och hur samverkan kring barnet är av avgörande betydelse. I rapporten finns exempel på hur hänvisningar görs på grund av resursbrist, prioriteringsordningar och arbetskulturer inom organisationen. Rapporten innehåller exempel på när socialsekreterare förväntas hänvisa ärenden alltför snabbt från individ- och familjeomsorgsförvaltning till LSS-förvaltning, vilket riskerar att missa eller underskatta omsorgsbrist och skyddsbehov.²⁰⁸

I rapporten lyfts också behovet av en väl fungerande extern samverkan fram vad gäller genomförande och samordning av insatser. Ett barn med funktionsnedsättning har ofta redan pågående insatser från hälso- och sjukvården och skolan när en utredning inleds inom socialtjänsten, och ibland är barnet och/eller familjen inte hjälpt av ytterligare en insats, utan i stället behövs en bättre samordning av de insatser som redan pågår. Forskningsrapporten från Diskrimineringsombudsmannen visar på att det i utredningar som rör barn med funktionsnedsättning finns behov i socialtjänsten av särskild kompetens, dels om funktionsnedsättningar och familjens särskilda påfrestningar, dels om samverkan med andra professioner runt barnet och familjen. I rapporten beskriver intervjupersonerna svårigheter i att bedöma vad som är en tillräckligt god föräldraförmåga i relation till barnets särskilda behov.²⁰⁹

²⁰⁶ Socialstyrelsen (2019e).

²⁰⁷ Diskrimineringsombudsmannen (2021).

²⁰⁸ Ibid.

²⁰⁹ Ibid.

Barns delaktighet för att kunna förebygga och upptäcka våld

Flera tidigare studier från IVO, Socialstyrelsen, Myndigheten för vård- och omsorgsanalys och Diskrimineringsombudsmannen visar att kommuner inte alltid ger barn med och utan funktionsnedsättning relevant information eller låter dem komma till tals i utredningar som berör barnet.²¹⁰ Detta beror bland annat på tidsbrist i att använda kommunikationshjälpmedel, bristande utbildningsbakgrund och brist på kunskap om samtal med barn generellt eller specifikt om hur det går att samtala med barn som till exempel har kommunikationssvårigheter.²¹¹ Det kan leda till att barnet inte får skydd och stöd trots att barnet är i behov av det, eller inte får rätt insats utifrån sina behov.²¹²

Hur används kunskap för att informera om våld?

Sveriges kommuner och regioner har tidigare lyft fram informationsspridning som en framgångsfaktor i arbetet med våld i nära relationer.²¹³ I Socialstyrelsens uppföljning av utvecklingsmedel för våld i nära relationer uppgav nästintill alla kommuner att de arbetat med kvalitetsutveckling av socialnämndens långsiktiga arbete, inklusive att utveckla information till allmänheten eller särskilda målgrupper om var enskilda kan få stöd och hjälp. Arbetet handlar både om information på kommunernas webbplatser och om olika typer av skriftlig information.²¹⁴ Trots detta visar uppföljning från Jämställdhetsmyndigheten att många kommuner fortfarande har en bristfällig tillgänglighetsanpassad information om våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck på sina hemsidor. I många fall saknas också information om

²¹⁰ Inspektion för vård och omsorg (2019a; Myndigheten för vård- och omsorgsanalys (2019); Socialstyrelsen (2019d); Diskrimineringsombudsmannen (2021).

²¹¹ Socialstyrelsen (2019d).

²¹² Inspektion för vård och omsorg (2019a); Diskrimineringsombudsmannen (2021).

²¹³ Sveriges kommuner och regioner (2016).

²¹⁴ Socialstyrelsen (2019b; 2020c).

vissa typer av våld.²¹⁵ Bilden av en bristande tillgänglighet i information avspeglas även Lundälv och Starke (2022) där chefer inom socialtjänsten berättar om hur tillgängligheten brister i såväl i digital information som i fysisk tillgänglighet.²¹⁶

I Lundälv och Starke (2022) beskriver kommuner vidtagna informationssatsningar riktade till alla invånare till exempel via Instagram. Det framgår dock att kommunen inte känner till eller har tagit reda på hur sådana informationssatsningar fungerar för och når personer med olika funktionsnedsättningar.²¹⁷

Exempel på informationsinsatser

Öppna mötesplatser och samverkan med nyckelpersoner

Ett gott exempel på informationsinsatser är så kallade öppna mötesplatser för personer med psykiska funktionsnedsättningar där socialarbetare får möjlighet att lyssna på människor i utsatthet. Det ger socialtjänsten möjlighet att ge information om stödmöjligheter och att fråga om områden som kan upplevas som svåra och obekväma. Några kommuner i Lundälv och Starke (2022) beskriver hur de vid de öppna mötesplatserna även har haft studiecirkel för deltagare som har fokuserat på mänskliga rättigheter och gränssättningar. Ett annat exempel på stöd till personer med funktionsnedsättning är initiativet i en kommun att bilda samtalsgrupper riktade till personer med psykiska funktionsnedsättningar inom den dagliga verksamheten.²¹⁸

²¹⁵ Jämställdhetsmyndigheten (2021a).

²¹⁶ Lundälv & Starke (2022).

²¹⁷ Ibid.

²¹⁸ Ibid.

Hur används kunskap för att förebygga och upptäcka våld i insatser till personer med funktionsnedsättning?

I verksamheter där personer befinner sig en stor del av sin tid, såsom särskilt boende enligt LSS och daglig verksamhet, går arbetet med att förebygga och att upptäcka våld ihop. Sådana verksamheter behöver arbeta med att skapa trygghet, ordning och struktur i brukarnas tillvaro på ett sätt som också ger brukaren inflytande och medbestämmande över de insatser som ges.²¹⁹ Personalen är ofta de som först kan observera tecken på att allt inte står rätt till och agera riskförebyggande. Skriftliga rutiner för hur personalen ska fråga och agera vid indikation på våld kan vara ett stöd för personalen att agera på rätt sätt. Socialstyrelsens öppna jämförelser visar att mer än hälften av de särskilda boendena har en aktuell rutin för hur personalen ska agera vid misstanke om eller upptäckt av att den enskilde har utsatts för våld eller andra övergrepp. Andelen boenden har också ökat något över tid. För daglig verksamhet är det hälften av verksamheterna som har en sådan rutin och här har antalet verksamheter gått ner några procent sedan den senaste mätningen.²²⁰

Enkät A visar att en majoritet av verksamhetsföreträdare för insatserna särskilt boende enligt LSS och daglig verksamhet uppger att verksamheten har kunskap om våldsförebyggande arbete. Det är trots detta ändå cirka en tredjedel av boendena och de dagliga verksamheterna som uppger att de inte helt, inte alls eller inte vet om kunskap om förebyggande arbete finns. Trots den relativt höga kunskapsnivån är det inte lika många boenden och dagliga verksamheter som uppger att de har särskilda handlingsplaner och rutiner för att förebygga våld mot personer med funktionsnedsättning. Tre av tio boenden och fyra av tio dagliga verksamheter uppger att de i låg utsträckning eller inte alls har handlingsplaner eller rutiner för att förebygga våld. Verksamheternas behov av mer kunskap inom området motsvarar också kunskapsnivån. En

²¹⁹ 6 § Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.

²²⁰ Öppna jämförelser av stöd till personer med funktionsnedsättning (LSS) Enhetsundersökningen, Socialstyrelsen; 2022, 2019 och 2018.

stor majoritet av både boenden och dagliga verksamheter uppger att de har höga eller delvisa behov av mer kunskap om våldsförebyggande arbete.²²¹

Omsorgspersonalens dilemma

I Källström et al. (2022) beskrivs våld mellan brukare i särskilda boenden som en utmaning på flera sätt. Det handlar både om att boendesituationen inte baseras på den parrelation eller familjerelationer som närstående-begreppet omfattar. Det handlar också om att det ur ett personalperspektiv är en utmaning i att gränser och integritet hos flera brukare kan komma i konflikt med varandra och att värnandet om varje enskild brukare kan innebära etiskt och emotionellt svåra avväganden. Personal i insatser beskriver också hur brukarens självbestämmanderätt kan utgöra hinder för personalens möjligheter när den som är våldsutsatt inte vill ta emot hjälp. Personalen upplever också att de behöver samtycke från brukaren för att samråda med externa aktörer och att sekretessen därigenom förhindrar personalen från att kommunicera med andra huvudmän om hur de kan hjälpa brukaren. På samma sätt upplever personalen att tystnadsplikten begränsar deras möjligheter att upptäcka våld då personalen på daglig verksamhet och boende med särskild service inte får ta del av varandras dokumentation.²²²

Det framgår också av Lundälv och Starke (2022) och Källström et al. (2022) att personal i insatser inte alltid är överens om vilka risksituationer som personer med medelsvår eller svår intellektuell funktionsnedsättning kan befinna sig i. Det kan leda till situationer där våld eller övergrepp inte polisanmäls.²²³ Sammantaget indikerar resultaten att personalens kunskap kring våld och samtycke kan leda till oenighet om brukares självbestämmande kopplat till risksituationer gör att våld och övergrepp kan förbli oanmälda.

²²¹ Starke & Larsson (2022).

²²² Källström, Amlakie, Yildirim, Adaszak, Klint, Farias Vera, Gustafsson & Holmefur (2022).

²²³ Ibid.

Exempel på insatser som används i våldsförebyggande arbete

MFD har i sin kunskapssammanställning identifierat olika typer av insatser som används i syfte att förebygga våld framför allt inom särskilt boende enligt LSS:

- I Källström et al. (2022) beskriver yrkesverksamma att handledare i förvaltningen kan gå in i personalgrupper och både utbilda och handleda kring våld och våldsutsatthet.²²⁴
- Socialstyrelsen har tidigare sett att lågaffektivt bemötande är en återkommande metod för att förebygga tvångs- och begränsningsåtgärder i LSS-boenden. Lågaffektivt bemötande och förhållningssätt beskrivs fungera lugnande i utmanande och akuta situationer mellan brukare och personal samt minskar risken för personalens användning av tvångs- och begränsningsåtgärder.²²⁵
- Alternativ Kompletterande Kommunikation, AKK, är ett viktigt verktyg som kan skapa trygghet, minska förekomsten av utmanande beteenden och andra situationer som kan leda till tvångs- och begränsningsåtgärder. Socialstyrelsen konstaterar att personal i insatsen LSS-boende generellt behöver ett kompetenslyft i dessa frågor.²²⁶ Socialstyrelsen lanserar under början av 2023 en webbutbildning riktad till LSS-verksamheter som fokuserar på kommunikation och AKK.
- Programmet Viktig Intressant Person, VIP-programmet, syftar till att främja förutsättningar för god hälsa, jämlika relationer och känsla av sammanhang, för personer med intellektuella funktionsnedsättningar.²²⁷ Programmet utvärderas under 2020–2024 i syfte att undersöka om programmet bidrar till att påverka

²²⁴ Källström, Amlakie, Yildirim, Adaszak, Klint, Farias Vera, Gustafsson & Holmefur (2022).

²²⁵ Socialstyrelsen (2016a).

²²⁶ Socialstyrelsen (2021d).

²²⁷ <https://www.eskilstuna.se/omsorg-och-stod/funktionsnedsattning/utbildningar/vip-programmet>, hämtat 2023-01-06.

riskfaktorer och skyddsfaktorer för våldsutsatthet och våldsutövande.²²⁸

Hur används kunskap i insatser till personer som utövar våld?

Att kartlägga insatser och åtgärder som ges till personer som utövar våld ingår inte i det uppdrag som MFD har fått. I MFD:s kartläggningar har det dock framkommit information om våldsutövande som utgör en viktig del av det generella våldsförebyggande arbetet. Brottsförebyggande rådet, Brå, har också sett att de flesta riskfaktorer för våldsutövning och våldsutsatthet är överlappande. Det betyder att ett arbete som riktas in på riskfaktorer för våldsutövning också träffar majoriteten av riskfaktorerna för våldsutsatthet.²²⁹

Socialnämnderna har sedan den 1 augusti 2021 ett uttalat lagkrav på att verka för att personer som utsätter eller har utsatt närstående för våld eller andra övergrepp ska ändra sitt beteende.²³⁰ I MFD:s samlade kartläggning lyfter kommuner fram behov av mer kunskap och fler metoder, insatser och arbetsätt för att nå våldsutövare med olika funktionsnedsättningar.²³¹ Kommunernas bild speglas av rapporter från både Brottsförebyggande rådet, Brå, och Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd, Forte. Brå konstaterar att utvärderingar av de insatser och manualbaserade metoder som kan kopplas till socialtjänsten, frivilligorganisationer eller hälso- och sjukvården visar att dessa i huvudsak inte är särskilt anpassade till – och överlag inte når – personer med funktionsnedsättning.²³² Forte har också sett att det saknas forskning om preventionsprogram som riktar sig till olika grupper i samhället som inte tillhör gällande normer, såsom personer med funktionsnedsättning.

²²⁸ <https://www.mchs.se/arkiv/projekt/socialt-arbete/utvardering-av-v.i.p---viktig-intressant-person.html>, hämtat 2023-01-06.

²²⁹ Brottsförebyggande rådet (2021).

²³⁰ 5 kap. 11 § socialtjänstlagen (2001:453), SoL.

²³¹ Myndigheten för delaktighet (2022d).

²³² Brottsförebyggande rådet (2021).

Forte konstaterar att det kan leda till svårigheter att identifiera våldsutövare, vilket i sin tur kan innebära en risk att insatser med syfte att förhindra upprepat våld inte används.²³³

Hur används kunskap för att ge skydds- och stödinsatser?

I Socialstyrelsens uppföljning av utvecklingsmedel för våld i nära relationer uppger en majoritet av kommunerna att de använt medel för att utveckla socialtjänstens arbete med utredning och insatser till våldsutsatta kvinnor. Det är dock bara litet mer än en tredjedel av dessa kommuner som uppger att de arbetat med insatser till kvinnor med funktionsnedsättning. Detta är också långt under resultaten för till exempel den andel som uppger att de har utvecklat insatser till vuxna och barn som drabbats av hedersrelaterat våld.²³⁴ MFD:s samlade kartläggning visar att det fortfarande finns hinder och utmaningar för många kommuner i att tillhandahålla skydds- och stödinsatser som fungerar för alla, oavsett funktionsförmåga. Majoriteten av kommunerna i Enkät A uppger att de har behov av fördjupad kunskap om att ge skydd och stöd till personer med funktionsnedsättning. Ett avvikande resultat i svaren är att det är ett tiotal individ- och familjeomsorgsförvaltningar som har uppgett att stöd och skydd till målgruppen personer med funktionsnedsättning inte är relevant för deras verksamhet.²³⁵

I MFD:s samlade kartläggning uttrycker en majoritet av kommunerna att de inte har några särskilda skydds- och stödinsatser för personer med funktionsnedsättning. Målsättningen är att det generella skydds- och stödarbetet ska vara tillgängligt för alla. Samtidigt uttrycker i princip samtliga kommuner som MFD varit i kontakt med att tillgängligheten till de olika stödverksamheterna är ett uttryckligt hinder i våldsarbetet, både vad gäller fysisk tillgänglighet och informationstillgänglighet.

²³³ Forte (2022).

²³⁴ Socialstyrelsen (2019b; 2020c).

²³⁵ Starke & Larsson (2022).

Flera kommuner tar upp att ”kreativa lösningar” vad gäller stöd och skydd är vanligt när de ordinarie insatserna inte fungerar, att avvägningar mellan skydd och anpassning kan uppstå samt svårigheten i att se personer med funktionsnedsättning som en heterogen grupp med individuella behov av stöd och skydd.²³⁶

I Starke et al. (2022) samt i Källström et al. (2022) beskriver yrkesverksamma att brukare som tillhör LSS tenderar att bollas runt mellan olika instanser där exempelvis psykiatrin eller kvinnojouren upplever att de inte har kunskap att hjälpa målgruppen samt att yrkesverksamma många gånger anser att det inte ingår i deras uppdrag att omhänderta personer som får insatser enligt LSS.²³⁷

Skyddade personuppgifter

Kommunala verksamheter som kan komma i kontakt med personer som lever med skyddade personuppgifter behöver ha beredskap för hur ärenden med skyddade personuppgifter ska hanteras både vid handläggning och vid genomförande av insatser. Tydliga och kända arbetsrutiner kan medverka till att säkerställa att skyddade uppgifter inte röjs av misstag. Indikatorn om kommuner har aktuella rutiner för att inte röja skyddade personuppgifter inom LSS är pausad i kommunundersökningen i Öppna jämförelser för 2022. Uppföljning från tidigare år visar dock att det endast är en dryg tredjedel av alla kommuner som uppger att de har en sådan aktuell rutin.²³⁸

²³⁶ Lundälv & Starke (2022); Myndigheten för delaktighet (2022d).

²³⁷ Källström, Amlakie, Yildirim, Adaszak, Klint, Farias Vera, Gustafsson & Holmefur (2022); Starke, Larsson & Punzi (2022).

²³⁸ Öppna jämförelser av stöd till personer med funktionsnedsättning (LSS) Kommunundersökningen, Socialstyrelsen; 2021.

Skyddat boende

När den som utsätts för våld är i behov av akut skydd kan socialnämnden besluta om insatsen skyddat boende. En granskning från Socialstyrelsen 2020 visar att det fortfarande är många skyddade boenden som inte kan ta emot personer med olika funktionsnedsättningar. Granskningen visade att det är 78 procent av alla skyddade boenden som hade avvisat personer på grund av platsbrist eller på grund av att boendet inte fungerade för den sökande, till exempel i tillgänglighet. Granskningen visade också att mer än hälften av boendena uppgav att de kan ta emot personer med fysisk och psykisk funktionsnedsättning.²³⁹

För att stödja organisationer i deras arbete med att utveckla kvaliteten på skyddade boenden har Socialstyrelsen fått i uppdrag att under 2023 tillfälligt fördela medel till ideella organisationer som driver skyddat boende enligt en för ändamålet särskild förordning.²⁴⁰ I en aktuell lagrådsremiss föreslås därutöver att skyddat boende ska bli en insats som kräver tillstånd från Inspektionen för vård och omsorg, IVO.^{241, 242} Det är i detta sammanhang viktigt att lyfta fram att tillgänglighet i skyddat boende inte enbart handlar om fysisk tillgänglighet och att de som befinner sig i boendet ska kunna ta sin in och runt. Det handlar också om det stöd som kan erbjudas vid det boende som den skyddsökande blivit tilldelad. Det betyder att det ibland kan behövas specifik kompetens, som till exempel teckenspråkig personal eller kompetens om att möta unga kvinnor och män med intellektuella funktionsnedsättningar som försöker lämna en hedersrelaterad våldskontext. Om en placering av en våldsutsatt person endast sker utifrån skyddsaspekten kan det resultera i att en person blir isolerad och inte kan kommunicera. Det går till viss del att

²³⁹ Socialstyrelsen (2020b).

²⁴⁰ Förordning (2022:291) om tillfälligt statsbidrag till ideella organisationer för kvalitetshöjande åtgärder på skyddade boenden.

²⁴¹ Förslaget är att skyddat boende ska regleras i socialtjänstlagen (2001:453) som en boendeinsats till den som behöver stöd och skydd till följd av hot, våld eller andra övergrepp.

²⁴² Utkast till lagrådsremiss Ett fönster av möjligheter – stärkta rättigheter för barn och vuxna i skyddat boende.

kompensera för utebliven kompetens, till exempel genom teckenspråkstolkare, men det riskerar att ge ett sämre utfall i insatsen. Brist på kompetens riskerar också att drabba de barn som eventuellt har följt med den skyddsökande till boendet. Behoven hos barn med funktionsnedsättning kan, beroende på funktionsnedsättningen, skilja sig från behov hos medföljande barn generellt. Brist på kompetens kan leda till att den skyddsökande ger upp, lämnar det skyddande boendet och går tillbaka till förövaren. Att upprätthålla boenden med mycket specifik kompetens, där målgruppen för dessa boenden dessutom i jämförelse är mycket liten, är både svårt och dyrt för varje enskild kommun. Det är därför inte säkert att insatser såsom tillståndsplikt eller ett tillfälligt statsbidrag ger varje kommun de förutsättningar som de behöver för att tillhandahålla rätt stöd och skydd till alla, oavsett funktionsförmåga.

Exempel på framgångsfaktorer i insatser för stöd och skydd

MFD har i sin kunskapssammanställning identifierat ett flertal goda exempel som bidrar till ändamålsenligt stöd och skydd för personer med funktionsnedsättning. Samtliga exempel kommer från Lundälv och Starke (2022).

- Samarbete där individ- och familjeomsorgsförvaltningen gör riskbedömningen och placeringen görs i samarbete med funktionsstödsförvaltningen.
- Samarbete kring hur det akuta skyddet kan kombineras med ett långsiktigt stöd som funktionsstödsförvaltningen kan ge utifrån personens behov och förutsättningar.
- En kommun beskriver hur individ- och familjeomsorgsförvaltningen samverkar både med funktionsstödsförvaltning och med kommunala bostadsbolag. Samarbetet har gjort att en person med funktionsnedsättning som är utsatt för våld med kort varsel kan få en lägenhet och ett boendestöd som beviljas av omsorgsförvaltningen.
- En annan kommun beskriver en differentiering mellan boendestöd psykiatri och boendestöd neuropsykiatri. Individ- och familjeomsorgsförvaltningen har möjlighet vända sig till

boendestödet för att få stöd och råd i frågor som handlar om funktionsnedsättningar, behov och förutsättningar för att kunna skapa trygghet i boendesituationen för den som är våldsutsatt.

- En kommun beskriver att de använder sig av Brottsofferjouren när personer har blivit utsatta för våld. Kommunen menar att det hos Brottsofferjouren finns rådgivare som är insatta i hur personer med funktionsnedsättning fungerar och som kan kommunicera på ett sätt som blir bra för brukaren.²⁴³

Hur sprider kommunala verksamheter kunskap?

En majoritet av verksamhetsföreträdarna för funktionsstödsförvaltningarna i Enkät A uppger att de sprider kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning till andra verksamheter och i samverkan med andra. Det skulle kunna indikera att funktionsstödsförvaltningarna ser det som sitt uppdrag att i samverkan med andra bidra till bättre kunskapsspridning om våld mot personer med funktionsnedsättning.²⁴⁴

Svaren i Enkät A indikerar dock att ingen av skolformerna i någon högre utsträckning sprider kunskap om våld till andra verksamheter. Mer än hälften av samtliga skolformer uppger att de inte sprider sådan kunskap till andra verksamheter. Det är dock fler gymnasieskolor, tre av tio och gymnasiesärskolor, fyra av tio, som uppger att de sprider kunskap i samverkan med andra verksamheter.²⁴⁵

²⁴³ Lundälv & Starke (2022).

²⁴⁴ Starke & Larsson (2022).

²⁴⁵ Ibid.

Slutsatser kartläggning av kommuner

MFD har i ovanstående kartläggning fokuserat på den kommunala förvaltningen samt på de insatser som ges till personer med funktionsnedsättning, då dessa är verksamheter som utifrån sina respektive uppdrag kan bidra till uppfyllelse av den nationella strategins olika målsättningar. Kartläggningen av kommuner visar sammanfattningsvis att det finns behov av fortsatt utvecklingsarbete inom samtliga kartlagda verksamheter. I det följande sammanfattar MFD de viktigaste slutsatser fördelat på målsättning ett, två och fyra i den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor.

Generella förutsättningar för ett verkningsfullt arbete

För ett verkningsfullt arbete med att förebygga, upptäcka och åtgärda våld mot personer med funktionsnedsättning behöver kommunala aktörer ha bästa möjliga förutsättningar. Sammanfattningsvis ser MFD att:

Mål och handlingsplaner

- Mål och handlingsplaner för arbetet med våld som lyfter fram villkoren hos särskilt utsatta grupper såsom personer med funktionsnedsättning, äldre personer och liknande är en framgångsfaktor i arbetet i kommunal förvaltning.

Tillgången till personal

- Den sedan tidigare konstaterade bristen och omsättningen av personal, både i förvaltning och i utförarverksamhet som erbjuder insatser till personer med funktionsnedsättning, får konsekvenser för arbetet med att förebygga, upptäcka och hantera våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning.

Förbättrad samverkan

- Samverkan inom den kommunala förvaltningen är en nyckelfaktor i våldsarbetet. Fastställda rutiner om samarbete, råd och stöd mellan individ- och familjeomsorgsförvaltning, funktionsstödsförvaltning och personal i insatser, liksom en samordnad funktion internt som driver och håller ihop hålla arbetet i hela förvaltningen, är framgångsfaktorer. Det finns också behov av en förbättrad samverkan mellan de kommunala förvaltningarna, insatser till personer med funktionsnedsättning och externa aktörer såsom polis, regionernas verksamhet generellt och habiliteringen specifikt.

Målsättning ett: Ett utökat och verkningsfullt förebyggande arbete mot våld

Flera av de kartlagda kommunala verksamheterna har möjligheter att i ökad utsträckning bidra målsättning ett för att förebygga att våld alls sker. Sammanfattningsvis ser MFD att:

- Det finns behov av fördjupad kunskap och fler metoder och insatser framtagna för personer med funktionsnedsättning vad gäller socialnämndens uppdrag om att våldsutövande ska upphöra.
- Det finns behov av mer kunskap och fler arbetssätt och metoder för att kunna arbeta våldsförebyggande i insatserna särskilt boende och daglig verksamhet.
- De särskilda behov och förutsättningar som barn med funktionsnedsättning och deras familjer kan ha på grund av barnets funktionsnedsättning behöver särskilt uppmärksammas i allt socialtjänstens arbete med våld i nära relationer och i individ- och familjeomsorgen. Det finns behov av fler insatser och praktiska stöd till föräldrar till barn och unga med funktionsnedsättning. Ett kontinuerligt stöd i föräldraskapet under

barnets hela uppväxt kan vända riskfaktorer för våld och utsatthet till skyddsfaktorer.

- De särskilda behov som föräldrar med egen funktionsnedsättning har, framför allt kognitiva svårigheter, behöver uppmärksammas särskilt. Förslagen från En uppväxt fri från våld-utredningen²⁴⁶ är viktiga steg, men det är också viktigt att socialtjänstens arbete i stort tar hänsyn till dessa föräldrars särskilda villkor. Föräldrarna kan inte alltid uppnå en permanent förbättrad föräldraförmåga utan har behov av ett långsiktigt och kontinuerligt stöd för att fungera.
- Det finns behov av att ytterligare kartlägga kommunernas kunskap om och arbetssätt för det brottsförebyggande arbetet, inklusive arbetet med att motverka normbrytande beteenden, hos barn och unga med funktionsnedsättning.

Särskilt om skolan

- Det finns behov av fördjupad kunskap om våld och våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning i samtliga i denna kartläggning undersökta skolformer.
- Uppföljning av de nyligen genomförda och kommande förändringarna av sex- och samlevnadsundervisningen och elevhälsans roll och arbete liksom pågående utvecklingsarbeten relaterat till dessa förändringar, behöver tydligt adressera och ta hand om grundsärskolans och gymnasiesärskolas särskilda behov och förutsättningar.

²⁴⁶ SOU 2022:70.

Målsättning två: Förbättrad upptäckt av våld och starkare skydd och stöd för våldsutsatta kvinnor och barn

Samtliga kartlagda kommunala aktörer kan i ökad utsträckning bidra till målsättning två genom att i högre utsträckning ställa frågor om våld till personer med funktionsnedsättning samt att i det arbetet använda verktyg och metoder som är utformade för personer med funktionsnedsättning. De skydds- och stödinsatser som erbjuds till dem som utsatts för våld behöver vara tillgängliga för alla, oavsett funktionsförmåga. Sammanfattningsvis ser MFD att:

Att upptäcka våld

- Funktionsstödsförvaltningarna ställer i relativt låg utsträckning frågor om våldsutsatthet i handläggning och uppföljning av insatser enligt LSS. Handläggare i funktionsstödsförvaltningen upplever utmaningar i att fråga om våld vid tillfällen då en person har med sig en anhörig, en god man eller personal. Det saknas möjligheter att prata med personen enskilt och man efterfrågar verktyg för att göra detta. Det finns ett behov av och en efterfrågan på frågeformulär, rutiner samt utbildning i hur och när frågor om våld kan ställas i förvaltningen samt hur våldsutsattheten ska hanteras när den upptäckas.
- Yrkesverksamma både i förvaltning och i insatser enligt LSS upplever en osäkerhet i hur kommunikationsstöd ska användas generellt och efterfrågar stödmaterial kring hur de används på ett korrekt sätt vad gäller våld och övergrepp.
- Fler kommuner kan använda FREDA-kortfrågor och andra standardiserade bedömningsmetoder som en del i arbetet med att upptäcka våld och bedöma behovet av stöd hos den som är utsatt. MFD har inte kunnat identifiera kunskap om hur FREDA-metoden fungerar för att upptäcka våldsutsatthet hos enskilda

barn eller vilka metoder förvaltningarna använder sig av för att upptäcka våld i målgruppen.

- Personal i insatser till personer med funktionsnedsättning upplever etiska dilemman kopplade till brukares självbestämmande i att upptäcka och hantera våldsutsatthet.

Tillgänglig information

- Fler kommuner behöver ha tillgänglighetsanpassad information på sina webbsidor om våld i nära relationer, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck, sexuella övergrepp, prostitution och människohandel samt övriga uttryck för mäns våld mot kvinnor.

Tillgängliga skydds- och stödinsatser

- Få kommuner har särskilda skydds- och stödinsatser för personer med funktionsnedsättning och det finns fortfarande hinder i tillgänglighet vad gäller de insatser som finns till för alla, såsom skyddat boende. Det finns behov av att på sikt följa upp det tillfälliga statsbidraget liksom att insatsen skyddat boende blir tillståndspliktig. Detta för att säkerställa att åtgärderna har bidragit till en ökad tillgänglighet till skyddat boende för personer med funktionsnedsättning.
- Kommunerna kan ha behov av ett nationellt stöd i frågor som rör sällankompetens såsom kompetens och stöd till våldsutsatta döva och hörselskadade kvinnor och kvinnor med dövblindhet och personer med intellektuell funktionsnedsättning som befinner sig i en hedersrelaterad kontext.

Målsättning fyra: Förbättrad kunskap och metodutveckling

MFD ser att det hos samtliga kartlagda kommunala aktörer finns behov av vidare arbete inom målsättning fyra för att öka kunskapen i samtliga kommunala verksamheter och yrkesgrupper. Sammanfattningsvis ser MFD att:

- Det finns behov av fördjupad kunskap om våld och våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning i alla delar av den kommunala förvaltningen, både i de förvaltningar som riktar sig till alla enskilda individer såsom individ- och familjeomsorg och arbetsmarknadsförvaltningen, liksom förvaltning med särskilda målgrupper såsom äldreförvaltning och funktionsstödsförvaltning. Kunskap om våld och våldsutsatthet bland särskilt utsatta grupper behöver i högre utsträckning vara en del av den långsiktiga systematiska kompetenshöjningen i alla delar av den kommunala förvaltningen.
- Det finns behov av att förbättra individ- och familjeomsorgsförvaltningens möjligheter att möta, utreda och hantera våldsutsatthet hos personer med funktionsnedsättning, framför allt vad gäller personer med intellektuella, neuropsykiatriska och kognitiva funktionsnedsättningar. De behov som uppstår när en person är i behov av bildstöd eller tolk- och teckenstöd utgör särskilda utmaningar.
- Det finns behov av mer kompetens och kunskap hos personal i insatser till personer med funktionsnedsättning, både vad gäller bemötande och kommunikation, tvångs- och begränsningsåtgärder och om våld i nära relationer, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck, sexuella övergrepp, prostitution och människohandel samt övriga uttryck för mäns våld mot kvinnor.

- Kommunala aktörers möjligheter att arbeta med att förebygga, upptäcka och hantera våld bland personer med funktionsnedsättning är också beroende av de möjligheter som personer med funktionsnedsättning själva har att kunna förstå och förmedla våldsutsatthet.

Samlade slutsatser kartläggning av statliga myndigheter, regioner och kommuner

Utifrån MFD:s samlade kartläggning av statliga myndigheter, regioner och kommuner som har anställda som möter personer med funktionsnedsättning som har eller kan ha utsatts för våld, kan MFD dra några samlade slutsatser som är giltiga för alla tre nivåer av samhällsaktörer. Slutsatserna gäller både för de verksamheter som finns till för alla individer i samhället oavsett funktionsförmåga och för de verksamheter som finns till för personer med funktionsnedsättning specifikt.

Kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning

Sammantaget visar MFD:s kartläggning att det finns behov av fördjupad kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning i alla undersökta verksamheter på statlig, regional och kommunal nivå. Våld mot personer med funktionsnedsättning kan både se annorlunda ut samt i många fall vara svårare att upptäcka än för personer utan funktionsnedsättning. Därför behöver generella kompetenshöjande insatser inkludera specifik kunskap och kompetens om målgruppen för att inte riskera att vissa personer som utsätts eller som utövar våld förblir osynliga. Detta gäller för alla kartlagda verksamheter, oavsett samhällsnivå och verksamhetsinriktning.

Metoder och arbetsätt för att arbeta med att förebygga våldsutsatthet

MFD:s kartläggning visar också att aktörer inom statliga myndigheter samt regionala och kommunala verksamheter uppfattar att de har behov av mer kunskap om våldsutsatthet och behov av fler metoder och arbetsätt för att arbeta förebyggande och återfallsförebyggande med våld med personer med funktionsnedsättning. Det gäller både för ett arbete med fokus på att inte bli utsatt för våld samt för att inte utsätta andra för våld. Det omfattar även förebyggande insatser inom angränsande områden som direkt berör det våldsförebyggande arbetet, såsom till exempel normbrytande beteenden hos barn och unga och olika typer av riskbeteende såsom kriminalitet, riskbruk, missbruk och skolmisslyckande.

Omsatt kunskap för att upptäcka och hantera våldsutsatthet

MFD:s kartläggning visar på ett samlat behov för statliga myndigheter, regioner och kommuner att fortsatt utveckla och implementera rutiner, metodstöd och standardiserade bedömningsinstrument för att förebygga, upptäcka och åtgärda våld mot personer med funktionsnedsättning. Avsaknad av detta försvårar identifikation och riskbedömning av våld. Det finns fortfarande en osäkerhet i verksamheter på alla samhällsnivåer kring att fråga om våldsutsatthet och våldsutövande bland personer med funktionsnedsättning. Det gäller både verksamheter som i hög utsträckning redan ställer frågor om våld liksom verksamheter som mer regelbundet skulle kunna ställa frågor om våld. Om fler yrkesverksamma kan använda rätt metoder för att identifiera eventuell exponering eller risk för våld kan det öka möjligheten att erbjuda fler utsatta insatser i ett tidigt skede liksom hjälpa till att kunna erbjuda behovsanpassade insatser.

Tillgängliga skydds- och stödinsatser

MFD:s samlade kartläggning visar också på ett fortsatt utvecklingsbehov i att göra de skydds- och stödinsatser som statliga myndigheter, regioner och kommuner tillhandahåller till dem som utsatts för våld tillgängliga för alla, oavsett funktionsförmåga. Det gäller både möjligheterna till stöd och rådgivning för dem som utsatts och för yrkesverksamma som möter våldsutsatta, liksom konkreta insatser såsom skyddade personuppgifter och skyddat boende.

Samverkan

MFD:s kartläggning visar att aktörer på alla samhällsnivåer upplever samverkan som en nyckelfaktor i alla delar av våldsarbetet. En väl fungerande samverkan är centralt både internt inom till exempel kommunal förvaltning, liksom mellan olika verksamheter och samhällsnivåer. Samverkan mellan socialtjänst och hälso- och sjukvård beskrivs av alla samhällsaktörer som central för att effektivt kunna arbeta förebyggande, upptäckande och stödjande med våldsutsatta personer med funktionsnedsättning. Det finns behov på alla samhällsnivåer av fler etablerande rutiner och forum för samverkan, liksom av en förtydligad ansvarsfördelning vad gäller att delta i och hålla ihop samverkan.

Särskilt utsatta livssituationer utgör en utmaning

MFD:s samlade kartläggning visar också att det finns målgrupper bland personer med funktionsnedsättning som utgör en särskild utmaning för statliga myndigheter samt för regionala och kommunala verksamheter. Att upptäcka våld i möten med personer med funktionsnedsättning där till exempel en god man, en personlig assistent eller en familjemedlem deltar i mötet och/eller för personens talan, utgör en särskild utmaning som kan leda till att frågor om våld inte ställs.

Utvecklingsmedel för arbetet

MFD:s kartläggning visar att de utvecklingsmedel som finns i det nationella kompetensstödet i våld i nära relationer inte verkar ha bidragit till samma kvalitetshöjning för arbetet med särskilt utsatta grupper som för arbetet med våld i nära relationer generellt. Kartläggningen av regionala och kommunala aktörer visar att det generella utvecklingsarbetet med våld i nära relationer i lägre grad omfattar kunskapshöjningar och metodutveckling vad gäller personer med funktionsnedsättning, liksom att arbetet med insatser till personer med funktionsnedsättning i lägre grad har varit mottagare av kunskap och metodutveckling vad gäller våld.

Vilka kunskapsstöd använder aktörerna?

I samtliga kunskapsinhämtande aktiviteter som MFD har genomfört har myndigheten ställt frågor om vilka kunskapsstöd som statliga myndigheter samt regionala och kommunala verksamheter använder. MFD kan efter avslutad kunskapsinhämtning konstatera att det är få aktörer som har kunnat redovisa i detalj vilka kunskapsstöd som används för arbetet med våld mot personer med funktionsnedsättning. Aktörerna har i stället hänvisat till Kunskapsguiden, Socialstyrelsen och Nationellt centrum för kvinnofrid, men utan att med någon precision beskriva vilka delar av stödet det är som används.

MFD:s kartläggning visar också att många aktörer uttrycker behov av ett förstärkt kunskapsstöd inom området barn och unga med funktionsnedsättning och inom alternativ och kompletterande kommunikation, AKK. Socialstyrelsen har publicerat nationella riktlinjer för vård och stöd vid adhd och autism²⁴⁷ samt aviserat en kommande webbutbildning om AKK²⁴⁸ riktad till personal i insatser.

²⁴⁷ Socialstyrelsen (2022c).

²⁴⁸ Uppgifter per telefon från Socialstyrelsen, 2022-12-21.

MFD bedömer att dessa stöd fyller ett reellt behov och att de kommer att vara ett viktigt kunskapsstöd för hälso- och sjukvården samt socialtjänsten framgent.

Starke et al. (2022) ger ytterligare kunskap om befintliga kunskapsstöd. Översikten innehåller en dokumentstudie där forskarna konstaterar att det sammantaget finns en god medvetenhet inom olika verksamheter och i olika delar av landet, om att personer med funktionsnedsättning löper avsevärd risk att utsättas för våld. Översikten visar också att det genomförs utbildningsinsatser avseende våld i nära relationer och mäns våld mot kvinnor, liksom att det i viss utsträckning finns metoder för identifiering av våldsutsatthet. Samtidigt konstaterar översikten att det inte är enkelt att bedöma om de metoder och utbildningar som finns är likvärdiga, om de är beforskade eller utvärderade samt om de faktiskt leder till ökad upptäckt av våldsutsatthet.²⁴⁹

Översikten noterar också att dokumenten sällan når bortom generella beskrivningar av våld och funktionsnedsättning. Forskarna konstaterar att de generella beskrivningarna är värdefulla, men att det finns kunskapsluckor och behov av att förstå mer om utsatthet och behov vid olika former och grader av funktionsnedsättning, olika livsvillkor och vid olika faser i livet. Forskarna ställer frågan om kunskapsområdet och möjligheten att förebygga, identifiera och ge stödinsatser skulle öka om det, i stället för att utgå från ett specifikt område eller uppdrag, tar utgångspunkt i att bygga kunskap utifrån vad som är målgruppens faktiska behov.²⁵⁰

²⁴⁹ Starke, Larsson, & Punzi (2022).

²⁵⁰ Ibid.

Behov och önskemål om kunskapsstöd

I princip alla regionala och kommunala aktörer som MFD kartlagt har uttryckt samstämmiga behov av ytterligare kunskapsstöd inom området våld mot personer med funktionsnedsättning. Samtliga kommunala aktörer uttrycker en önskan om tydliga kunskapsstöd och riktlinjer som är uppdaterade och aktuella. Aktörerna efterlyser också en förstärkning av olika delar i nya kunskapsstöd särskilt vad gäller professionell handledning för socialarbetare och annan personal i verksamheten. De kommunala aktörerna lyfter även fram önskemål om forskningsbaserade stöd med utökad kunskap om vilka metoder som fungerar i praktiken.

MFD har inom ramen för detta uppdrag inte haft möjlighet att validera regioners och kommuners önskemål och behov mot i dag befintliga kunskapsstöd. Det ligger inte heller inom MFD:s kompetens att bedöma huruvida regioners och kommuners behov är reella i förhållande till utbudet. Det MFD i denna rapport kan göra är att återge de önskemål om kunskapsstöd för att arbeta med våld mot personer med funktionsnedsättning som har framkommit i kartläggningen. Mot bakgrund av att det inom området i dag redan finns kunskapsstöd, går regioners och kommuners önskemål att tolka som ett större behov av praktiskt stöd som direkt går att använda i verksamheterna och som är anpassade efter hur verksamheterna arbetar.

I det följande presenterar MFD behov av kunskapsstöd som har framkommit i MFD:s samlade uppföljning genom samtliga kunskapsinhämtande kanaler och aktiviteter:

- Våldsutsatthet och funktionsnedsättning generellt riktat till individ- och familjeomsorgsförvaltningarna,
- Våldsutsatthet och olika specifika funktionsnedsättningar såsom intellektuella funktionsnedsättningar och autism,
- Våldsförebyggande metoder och arbetssätt utformat efter personer med olika funktionsnedsättningar,
- Våldsförebyggande arbete inriktat på personer med funktionsnedsättning som våldsutövare,
- Föräldrar med egen funktionsnedsättning,

- Insatser för barn och föräldrar för att förebygga våld,
- Insatser för barn och unga som varit utsatta för våld,
- Verktyg för standardiserade riskbedömningar att utsättas för våld,
- Verktyg för standardiserade riskbedömningar för att utsätta andra för våld,
- Metoder för att identifiera funktionsnedsättning,
- Stödmaterial i att använda bildstöd i samtal om våld, bland annat med barn med funktionsnedsättning,
- Kommunikationsstöd för att screena för våldsutsatthet och våldsutövande, att samtala om våldsutsatthet och våldsutövande liksom för att prata om våld i förebyggande syfte,
- Verktyg för att ställa frågor om våldsutsatthet och våldsutövande i handläggning och uppföljning av insatser enligt SoL och LSS,
- Normbrytande beteenden hos barn och unga och olika typer av riskbeteende såsom kriminalitet, riskbruk, missbruk och skolmisslyckande,
- Multikomplexa behov, till exempel kognitiv funktionsnedsättning och olika psykiatriska diagnoser samt
- Samsjuklighet, missbruk och schizofreni.

MFD noterar också i detta sammanhang att det i uppdraget inte har gått att identifiera vare sig kunskap eller kunskapsstöd om könsstymning av flickor och kvinnor med funktionsnedsättning. MFD noterar också att flera av de verksamheter som svarat på Enkät A uppger att de har behov av fördjupad kunskap om könsstymning av flickor och kvinnor i relation till funktionsnedsättning.

Ett behov som genomgående har framkommit under MFD:s kunskapsinhämtande aktiviteter under hela uppdraget är behovet av goda exempel. Detta har framkommit från samtliga aktörer i kartläggningen, men framför allt från de kommunala aktörerna. Kommunföreträdare uttrycker önskemål om att lära sig mer av erfarenheter och kunskap om goda exempel från andra kommuner i samma kommunstorlek och situation. I Enkät A finns det ett mindre antal kommuner som svarar att de i hög utsträckning har särskilda handlingsplaner och rutiner för att upptäcka våld mot personer med funktionsnedsättning liksom särskilda

handlingsplaner och rutiner för att förebygga våld mot personer med funktionsnedsättning. Resultaten indikerar att det finns goda exempel att sprida och lära av.

Statliga aktörer som bidrar med förutsättningar

Det finns aktörer som inte har anställda som möter personer som har eller kan ha utsatts för våld, men som på olika sätt tillhandahåller förutsättningar för aktörer som har sådana anställda. Eftersom de aktörer som möter dem som utsatts är beroende av bästa möjliga förutsättningar för att kunna förebygga, upptäcka och ge stöd och skydd, har MFD även gjort en övergripande kartläggning av de aktörer som tillhandahåller förutsättningar för arbetet inom våldsområdet. Enligt uppdraget ska MFD samverka med Jämställdhetsmyndigheten, Socialstyrelsen, Barnafrid vid Linköpings universitet, Nationellt centrum för kvinnofrid vid Uppsala universitet, Nationella kunskapscenter för hedersrelaterat våld och förtryck och Stiftelsen Allmänna barnhuset.²⁵¹ För att identifiera övriga myndigheter har MFD använt den nationella strategin och Statskontorets analys av centrala aktörers arbete med strategin²⁵² för att identifiera följande myndigheter; Arbetsförmedlingen, Arbetsmiljöverket, Barnafrid vid Linköpings universitet, Barnombudsmannen, Brottsförebyggande rådet, Brottsoffermyndigheten, Domstolsverket, Folkhälsomyndigheten, Forte, Försäkringskassan, Inspektionen för vård och omsorg, Jämställdhetsmyndigheten, Migrationsverket, Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, Myndigheten för vård- och omsorgsanalys, Nationellt centrum för kvinnofrid vid Uppsala universitet, Nationella kunskapscenter för hedersrelaterat våld och förtryck, Socialstyrelsen, Statens beredning för medicinsk och social utvärdering, Statens skolverk, Specialpedagogiska skolmyndigheten och Skolinspektionen samt de 21 länsstyrelserna.

²⁵¹ Regeringsbeslut II 7, 2021-10-28, Uppdrag att inventera relevanta aktörers kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning samt föreslå åtgärder, dnr A2021/02052.

²⁵² Statskontoret (2021).

Myndigheterna spelar tillsammans en avgörande roll i arbetet att förebygga och bekämpa våld i nära relationer genom att:

- producera kunskap,
- omsätta kunskap i stöd och metoder,
- sprida kunskap,
- implementera kunskap samt
- facilitera forskning.

Myndigheter som producerar kunskap

Några av de identifierade myndigheterna ovan har särskilt uttalade uppdrag om kunskap inom området våld i nära relationer och/eller insatser till personer med funktionsnedsättning. Socialstyrelsen har till exempel flera uppdrag för att göra det möjligt att genomföra den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Ett uppdrag innebär ett övergripande ansvar för att samordna uppdrag om utvecklingsmedel och kompetensstöd i hela landet samt för att kvalitetssäkra, följa upp och redovisa stödet.²⁵³ Socialstyrelsen har också flera olika ansvarsområden och uppdrag inom funktionshindersområdet liksom ett ansvar för att tillhandahålla kvalitetssäkrad kunskap till hälso- och sjukvården och socialtjänsten genom webbsidan Kunskapsguiden.²⁵⁴ På samma sätt har Jämställdhetsmyndigheten både i sin instruktion och i särskilda uppdrag ett stort ansvar inom ramen för den nationella strategin om att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor.

De resultat som redovisas i detta avsnitt bygger på resultaten från MFD:s Enkät C (se vidare Bilaga 1, Genomförandetabeller). I kartläggningen av statliga aktörer som bidrar med förutsättningar har MFD dock valt att inte redovisa kunskapsläget för enskilda myndigheter. Samtliga resultat

²⁵³ Regeringsbeslut I:5, 2020-03-12, Uppdrag att fördela utvecklingsmedel och ge kompetensstöd för arbete mot våld i nära relationer m.m. S2020/01591/SOF (delvis).

²⁵⁴ <https://kunskapsguiden.se/>, hämtad 2023-01-06.

presenteras här i ett aggregerat format för att visa på mönster av utvecklingsbehov.

Kunskapsläget i myndigheterna

För att kunna producera relevant kunskap behöver myndigheterna själva ha kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning. En majoritet av myndigheterna i Enkät C skattar sitt generella kunskapsläge om våld mot personer med funktionsnedsättning som relativt gott. Det finns dock några myndigheter som menar att de inte helt har den kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning som är relevant för myndighetens verksamhet. En majoritet av myndigheterna uppger samtidigt att de har behov av fördjupad kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning. På samma sätt ger myndigheterna en samstämmig bild kring inom vilka områden de behöver mer kunskap. Drygt hälften har uppgivit att de behöver kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck, inklusive tvångsäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor, prostitution och människohandel, vanvård och försummelse och sex som självskadebeteende.²⁵⁵

Genomgående i Enkät C lyfter flera myndigheter att det är värdefullt att få mer och fördjupad kunskap inom området våld mot personer med funktionsnedsättning. Några myndigheter lyfter särskilt fram behovet av att utveckla fler metoder utifrån målgruppens behov och behovet av mer forskning inom olika områden som berör personer med funktionsnedsättning och våld. Myndigheterna uppmärksammar också vikten av intersektionella arbetssätt som innefattar hur funktionsnedsättning i kombination med andra bakgrundsvariabler såsom kön, socioekonomisk situation eller födelseland påverkar utsattheten för våld samt hur utsattheten för våld eventuellt samvarierar med annan psykisk och fysisk ohälsa.²⁵⁶

²⁵⁵ Myndigheten för delaktighet (2022a).

²⁵⁶ Ibid.

Kunskapsproduktion

Hälften av de myndigheter i Enkät C som uppger att de tar fram kunskap om våld uppger också att de tar fram specifik kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning. Det är dock en minoritet som gör detta i hög utsträckning. En majoritet av myndigheterna uppger i stället att de har interna utvecklingsbehov vad gäller att ta fram kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning. Enkät C visar också att få myndigheter tar fram metoder och/eller arbetssätt inom våldsområdet. Av dessa är det fyra myndigheter som helt eller delvis tar fram metoder om personer med funktionsnedsättning och fyra som inte helt eller inte alls gör detta.²⁵⁷

Slutligen visar Enkät C att myndigheternas arbete med våld i nära relationer främst utförs och styrs genom olika regeringsuppdrag. Det framkommer också att perspektivet våld mot personer med funktionsnedsättning inte alltid integreras i uppdragen. Några myndigheter uppger att funktionshinderperspektivet inte prioriteras om det inte redan från början inkluderas i uppdraget. Andra myndigheter uppger att funktionshinder inte varit ett prioriterat perspektiv i myndigheten och därför inte inkluderas i kunskaps- och utvecklingsarbeten.²⁵⁸

Särskilt om Inspektionen för vård och omsorg

Inspektionen för vård och omsorg, IVO, har under åren 2021–2024 regeringens uppdrag²⁵⁹ att förstärka och utveckla tillsynen av socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete mot mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck, inbegripet våld som omfattas av den nationella strategin för att förebygga

²⁵⁷ Myndigheten för delaktighet (2022a).

²⁵⁸ Ibid.

²⁵⁹ Regeringsbeslut II 2, 2021-09-09 Uppdrag om förstärkt och utvecklad tillsyn av socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete mot mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck, A2021/01714.

och bekämpa mäns våld mot kvinnor som barn utsätts för eller bevittnar. Utvecklingen ska enligt uppdraget avse hur tillsynen kan vara mer förebyggande och riskbaserad samt bidra till lärande för berörda aktörer. MFD har i genomförande av det uppdrag som presenteras i denna rapport samverkat nära med IVO inom ramen för deras uppdrag.

IVO har i en delrapportering av uppdraget²⁶⁰ konstaterat utsattheten hos personer med olika former av funktionsnedsättning samt det troligt stora mörkertal vad gäller våld inom målgruppen. IVO konstaterar också att utgångspunkten för IVO:s fortsatta arbete med att förstärka och utveckla tillsynen inom området är en ökad upptäckt av våldsutsatta personer samt att säkerställa tillgången till insatser. I sin dialog med MFD uppger IVO att det även inom ramen för myndighetens frekvenstillsyn vad gäller LSS-boenden för barn, hem för vård eller boende (HVB) och stödboende kommer att ske ett utvecklingsarbete kring trygghet och säkerhet som kan ha positiva effekter för barn och unga med funktionsnedsättning.²⁶¹

Länsstyrelser

De 21 länsstyrelserna är inte aktörer som möter personer som kan eller som har blivit utsatta för våld. Deras uppdrag är i stället att utveckla regionala strategier och handlingsplaner utifrån den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Länsstyrelserna samverkar med kommuner, regioner, relevanta myndigheter, civilsamhälle och näringsliv. Länsstyrelserna är därmed en viktig aktör som skapar och sprider kunskap. År 2021 gjorde Statskontoret en analys av länsstyrelsernas roll i den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Statskontorets bedömning var att länsstyrelserna hade fått goda förutsättningar att verka för att strategin får genomslag inom länen i form av resurser och styrning samtidigt som

²⁶⁰ Inspektionen för vård och omsorg (2022a).

²⁶¹ Ibid.

myndigheten bedömde att arbetet behövde förbättrad samordning emellan länsstyrelserna.²⁶²

Resultaten som redovisas i detta avsnitt bygger på resultaten från MFD:s Enkät D (se vidare Bilaga 1, Genomförandetabeller).

I Enkät D uppger en majoritet av länsstyrelserna att de åtminstone delvis har kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning, samtidigt som en nästan lika stor andel också uppger att de har behov av fördjupad kunskap inom området. De områden som flest länsstyrelser listar att de har behov av kunskap inom är prostitution och människohandel, vanvård och försummelse och sex som självskadebeteende. Knappt hälften uppger att de har behov av kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck, inklusive tvångsäktenskap och kvinnlig könsstympning.²⁶³

Enkät D ger också en bild av att länsstyrelserna uppskattar att de har åtminstone delvis rätt förutsättningar att sprida och implementera kunskap, arbetssätt och metoder om våld mot personer med funktionsnedsättning inom sina respektive län. Länsstyrelserna uttrycker dock önskemål om att få tillgång till mer kunskap samt fler metoder och metodstöd som de i sin tur kan använda för att bistå och kompetensstödja avnämare såsom kommuner, andra myndigheter och organisationer på ett samordnat och likvärdigt sätt. Det är också mer än hälften av länsstyrelserna som uppger att de för ett effektivt spridningsarbete skulle behöva en högre kapacitet hos kommuner och regioner i att ta emot olika former av kunskap och stöd. Det finns också länsstyrelser som kan bli bättre på att använda de regionala samverkans- och stödstrukturerna i arbetet med att ge stöd till regioner och kommuner inom området våld mot personer med funktionsnedsättning.²⁶⁴

²⁶² Statskontoret (2021).

²⁶³ Myndigheten för delaktighet (2022b).

²⁶⁴ Ibid.

Länsstyrelsernas förutsättningar att samverka kring våld mot personer med funktionsnedsättning med externa aktörer överensstämmer i Enkät D med Statskontorets analys från 2021, där bäst förutsättningar verkar finnas i samverkan med socialtjänst. Därefter kommer generellt förebyggande arbete, till exempel riktat till skola, fritid och genom föräldraskapsstöd, medan förutsättningarna till samverkan med hälso- och sjukvården upplevs som inte riktigt lika bra.²⁶⁵

En majoritet av länsstyrelserna uppskattar att de kommer att få bättre förutsättningar för att arbeta med våld mot personer med funktionsnedsättning i och med att det regionala samordningsuppdraget om mäns våld mot kvinnor blir permanent.^{266, 267}

Behov av fortsatt forskning

Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd, Forte, har tidigare haft regeringens uppdrag att kartlägga forskning om mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld. MFD:s arbete inom ramen för detta uppdrag med att identifiera kunskapsluckor inför framtida studier har utgått från den systematiska kartläggning från 2021 som Forte²⁶⁸ publicerade med anledning av sitt uppdrag. För att ytterligare fördjupa och precisera behoven av forskning vad gäller våld mot personer med funktionsnedsättning har MFD genomfört en hearing med forskare från olika fält, såsom socialt arbete, våld i nära relationer och funktionshinder. Hearingen, tillsammans med den kunskapsöversikt och de forskningsrapporter som MFD låtit genomföra inom ramen för uppdraget tillsammans med den systematiska kartläggningen från Forte, ger en bred bild av det samlade behovet av forskning inom området våld

²⁶⁵ Myndigheten för delaktighet (2022b).

²⁶⁶ Ibid.

²⁶⁷ Förordning (2021:995) om länsstyrelsernas regionala arbete mot mäns våld mot kvinnor.

²⁶⁸ Forte (2022).

mot personer med funktionsnedsättning.²⁶⁹ I den sammanlagda kartläggningen återkommer bland annat behovet av praktisknära forskning, men också de svårigheter socialt arbete är behäftat med vad gäller randomiserade kontrollerade studier. Det finns också en efterfrågan på fler bryggor och en ökad samverkan mellan olika disciplinerna liksom en ökad användning av så kallad mixed model design där kvantitativa och kvalitativa data vägs samman. Genomgående lyfts också vikten av att kommande forskning inkluderar ett brukarperspektiv där personer med funktionsnedsättning deltar som respondenter och kan svara utifrån sin egna förmåga.

Nedan sammanfattar MFD några av de behov av forskning som framkommit i MFD:s samlade kartläggning:

- Förebyggande arbete kring multipel våldsutsatthet såsom hedersvåld, funktionsnedsättning, migrantbakgrund, könsidentitet och homo- och bisexualitet, människohandel, prostitution och sexuell exploatering.
- Interventioner för att förebygga våld mot unga med intellektuella funktionsnedsättningar.
- Hedersvåld i kombination med till exempel funktionsnedsättningar, migrantbakgrund och HBTQI-frågor, inklusive om insatser för hedersvåldsutsatta som utsatts för människohandel, prostitution och sexuell exploatering.
- Insatser som syftar till att upptäcka och att ge skydd och stöd till personer med funktionsnedsättning som riskerar att eller som har utsatts för våld,
- Interventioner och insatser till dem som utsatts samt förebyggande insatser om våld mot äldre personer, med och utan funktionsnedsättning.
- Funktionsanpassningar i arbetet med att upptäcka och stötta våldsutsatta.

²⁶⁹ Källström, Amlakie, Yildirim, Adaszak, Klint, Farias Vera, Gustafsson & Holmefur (2022); Lundälv & Starke (2022); Starke, Larsson & Punzi (2022).

- Frågor om delaktighet i samhället i kombination med våldsutsatthet; samhällets stöd, isolering, delaktighet, svårigheter att få ett jobb, ekonomisk trygghet etc.
- Brister i kommunikation mellan olika aktörer och hur det påverkar säkerheten och rättssäkerheten för personer med funktionsnedsättning som utsatts eller som riskerar att utsättas för våld.
- Behoven hos personer med funktionsnedsättning i rättskedjan,
- Samverkansmetoder och arbetssätt för polis, socialtjänst, skola och civilsamhället.
- Samverkan mellan olika förvaltningsnivåer och mellan samhällsaktörer när situationen kräver medverkan från olika aktörer.
- Hur olika typer av psykisk ohälsa orsakas av våld.

Slutsatser kartläggning av statliga aktörer som bidrar med förutsättningar

MFD har i ovanstående kartläggning fokuserat på statliga aktörer som bidrar med förutsättningar för andra aktörers arbete med de olika målsättningarna i den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Sammanfattningsvis ser MFD att:

Målsättning fyra: Förbättrad kunskaps- och metodutveckling

- Det finns behov av att förbättra det generella kunskapsläget om våld mot personer med funktionsnedsättning i myndigheter med ansvar inom den nationella strategin liksom i länsstyrelserna.
- Det finns behov av fortsatt forskning inom flera olika delar av området våld mot personer med funktionsnedsättning.
- Det finns behov av en i alla delar förbättrad kunskapskedja vad gäller området våld mot personer med funktionsnedsättning.

Kunskapsproducerande myndigheter kan i högre utsträckning ta fram kunskap utifrån identifierade kunskapsluckor, i högre utsträckning bidra till arbetet med att ta fram och utvärdera metoder och arbetsätt liksom till insatser för att yrkesverksamma i framför allt kommunala och regionala verksamheter ska kunna använda kunskapen.

- Det finns behov av att funktionshinderperspektivet integreras i fler regeringsuppdrag som syftar till en förbättrad kunskaps- och metodutveckling inom våldsområdet. När detta inte finns med riskerar perspektivet att prioriteras bort eller glömmas bort.
- Länsstyrelsernas förutsättningar att sprida och implementera kunskap, arbetsätt och metoder om våld mot personer med funktionsnedsättning kan förbättras. Det behövs exempelvis bättre tillgång till mer kunskap samt fler metoder och metodstöd som länsstyrelserna i sin tur kan använda för att stödja avnämare såsom kommun, region, andra myndigheter och organisationer på ett samordnat och likvärdigt sätt. Det behövs även en högre kapacitet hos kommuner och regioner i att ta emot olika former av kunskap och stöd.

Utvecklingsbehov och förslag

MFD:s samlade kartläggning synliggör en rad utmaningar och hinder för att personer med funktionsnedsättning på ett jämlikt och ändamålsenligt sätt ska kunna få del av arbetet med att förebygga, upptäcka och möta konsekvenserna av våld i nära relationer. MFD har i genomförande av uppdraget sett att många aktörer visar en stor vilja att kunna möta våldsutsatta personer med olika förutsättningar och behov. Samtidigt är det MFD:s samlade bild att många aktörer upplever att de i praktiken saknar rätt förutsättningar att kunna möta våldsutsatthet hos personer med funktionsnedsättning. Detta oavsett om det handlar om mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck eller prostitution och människohandel.

MFD:s bedömning är sammantaget att arbetet med att inkludera personer med funktionsnedsättning kräver både ett brett och ett riktat utvecklingsarbete. MFD bedömer vidare att det kräver att målgruppen särskilt synliggörs i det generella arbetet inom området samt att det kräver en kunskapshöjning och åtgärder från samtliga aktörer som är involverade i våldsarbetet. Frågan är brådskande och MFD bedömer att det krävs direkta åtgärder inom ramen för den pågående strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Det är också angeläget att personer med funktionsnedsättning får en mer synlig och konkret plats i det kommande arbetet med en ny strategi.

Barns och ungas särskilda utsatthet

MFD:s samlade kartläggning inom området barn och unga visar på flera utmaningar och utvecklingsområden. Samtidigt bedömer MFD att de förslag som En uppväxt fri från våld-utredningen nyligen har presenterat²⁷⁰ i stor utsträckning kommer att innebära en förbättring av situationen för barn och unga med funktionsnedsättning.

²⁷⁰ SOU 2022:70.

Därtill pågår just nu en utredning om barn och unga i samhällsvård.²⁷¹ Utredningen har i uppdrag att se över och föreslå åtgärder för hur kvaliteten i vården kan öka när barn och unga placeras i familjehem, jourhem, stödboende och hem för vård eller boende med mera. MFD bedömer att även denna utredning har stora möjligheter att förbättra situationen för barn och unga med funktionsnedsättning som befinner sig i samhällets vård. MFD lägger därför inom ramen för detta uppdrag inga särskilda förslag med fokus på barn och unga. Däremot presenterar MFD behov av kunskapsstöd (se avsnitt Vilka kunskapsstöd använder aktörerna?) liksom behov av fortsatt systematisk kartläggning av våldsutsatthet, som också rör barn och unga.

Ett handlingsprogram för att förebygga och bekämpa våld mot personer med funktionsnedsättning

För att förebygga och bekämpa våld mot personer med funktionsnedsättning samt för att kunna ge ett ändamålsenligt stöd till dem som drabbas, bedömer MFD att det krävs en rad olika utvecklingsinsatser. Dessa omfattar både kunskapsutvecklande åtgärder liksom åtgärder som syftar till att ta fram konkreta metoder som bygger på bästa tillgänglig kunskap. De kunskapsutvecklande åtgärderna rör såväl grundläggande som tillämpad forskning inom området samt kunskaps- och kompetenshöjande insatser riktade till olika aktörer som arbetar inom området. MFD bedömer att det i alla delar inte handlar om att framställa ny kunskap. Det handlar också om att systematisera, dokumentera och utvärdera den kunskap som i dag finns hos olika aktörer. Mycket tyder också på att det finns tillgängliga metoder internationellt som skulle kunna anpassas och provas i en svensk kontext. Sannolikt är det också en framkomlig väg att utvärdera och vidareutveckla verktyg och stöd som används till andra grupper inom området.

²⁷¹ Kommittédirektiv Barn och unga i samhällets vård, Dir. 2021:84.

Arbetet kräver också att den innevarande nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor samt eventuella kommande strategier, utvecklas och förtydligas väsentligt för att bättre inkludera och spegla villkoren för personer med funktionsnedsättning i alla åldrar. Våldsutsatthet behöver också systematiskt kunna följas upp för fler särskilt utsatta grupper.

Utvecklingsområden och förslag

I det följande presenterar MFD ett antal utvecklingsområden samt förslag som myndigheten bedömer som nödvändiga för att bättre kunna förebygga, upptäcka och möta våld mot personer i alla åldrar. Förslag lämnas tillsammans med en bedömning av genomförbarheten i förslagen inom följande utvecklingsområden:

- Systematisk uppföljning av våldsutsatthet.
- Den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor.
- Målsättning ett: Ett utökat och verkningsfullt förebyggande arbete mot våld.
- Målsättning två: Förbättrad upptäckt av våld och starkare skydd och stöd för våldsutsatta kvinnor och barn.
- Målsättning fyra: Förbättrad kunskap och metodutveckling.

MFD lämnar inga förslag inom målsättning tre: Effektivare brottsbekämpning. MFD:s samlade bedömning (se vidare avsnitt Slutsatser kartläggning statliga myndigheter) är dock att det alljämt finns hinder för personer med funktionsnedsättning under processen för att utreda, beivra och lagföra brott, som behöver hanteras i fortsatt utvecklingsarbete. MFD bedömer att ett samarbete mellan rättsvårdande myndigheter och MFD inom ramen för den nationella funktionshinderspolitiska strategin²⁷² är en framkomlig väg.

²⁷² Regeringsbeslut I:13, 2021-09-23, Strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken under 2021–2031, S2019/02213, S2021/06595.

Systematisk uppföljning av våldsutsatthet

Förslag:

- Fler återkommande undersökningar om våld och trygghet behöver inkludera funktionsnedsättning som bakgrundsvariabel.
- Fler kompletterande undersökningar behöver utvecklas för målgrupper i samhället som i dag exkluderas från uppföljning vad gäller olika aspekter av våld och av trygghet.
- En uppväxt fri från våld-utredningens förslag om fler undersökningar som baseras på barns erfarenheter och synpunkter samt förslag om en nationell kartläggning av förekomsten av våld mot barn som ska genomföras vart femte år, bör genomföras.

Bedömning av förslagets genomförbarhet

Fler återkommande undersökningar om våld och trygghet behöver inkludera funktionsnedsättning som bakgrundsvariabel.

MFD:s kartläggning visar att personer med funktionsnedsättning i alla åldrar har en förhöjd risk för utsättas för alla typer av våld. MFD bedömer att det därför är viktigt att så många undersökningar som möjligt som handlar om våld och trygghet går att redovisa på funktionsnedsättning. MFD föreslår därför att bilagan till förordning (2001:100) om den officiella statistiken ändras så att funktionsnedsättning och övriga diskrimineringsgrunder kan användas i de undersökningar som Brottsförebyggande rådet, Brå, ansvarar för. MFD delar Brå:s bedömning från 2022²⁷³ om att det finns goda möjligheter att föra in bakgrundsfrågor för diskrimineringsgrunderna könsöverskridande identitet eller uttryck (inklusive transerfarenhet), sexuell läggning, religion eller annan trosuppfattning samt funktionsnedsättning. MFD bedömer att detta gäller för både Nationella trygghetsundersökningen och Skolundersökningen om brott.

²⁷³ Brottsförebyggande rådet (2022).

MFD bedömer också att de undersökningar som redan i dag inkluderar funktionsnedsättning som bakgrundsvariabel, såsom SCB/ULF och Folkhälsomyndighetens Hälsa på lika villkor, utgör goda exempel för kommande utvecklingsarbete kring fler undersökningar.

Fler kompletterande undersökningar behöver utvecklas för målgrupper i samhället som i dag exkluderas från uppföljning vad gäller olika aspekter av våld och av trygghet.

MFD konstaterar att det fortfarande finns målgrupper där uppföljningen av våld och trygghet är bristfällig. Det handlar bland annat om individer som har svårt att ta del av standardiserade enkäter. Det handlar också om målgrupper som är för små för att fångas av ett slumpmässigt urval.

MFD konstaterar att det ofta är samma målgrupper som har en förhöjd risk för alla typer av våld och övergrepp. MFD bedömer att det finns behov av att utveckla kompletterande undersökningar för att följa upp dessa målgrupper. MFD bedömer att det behövs ett utvecklingsarbete för att i högre utsträckning tillvarata eleverna i särskolans synpunkter och erfarenheter, bland annat vad gäller erfarenheter av våld, övergrepp och trygghet. MFD bedömer att ett sådant utvecklingsarbete är möjligt men att det behöver bygga på en vilja att hitta nya metoder och innovativa arbetsätt. MFD bedömer att det finns lokalt genomförda pilotprojekt att använda som utgångspunkt för ett sådant utvecklingsarbete.

En uppväxt fri från våld-utredningens förslag om fler undersökningar som baseras på barns erfarenheter och synpunkter samt förslag om en nationell kartläggning av förekomsten av våld mot barn som ska genomföras vart femte år, bör genomföras.

MFD bedömer att En uppväxt fri från våld-utredningens förslag²⁷⁴ om fler undersökningar som baseras på barns erfarenheter samt om en nationell kartläggning av förekomsten av våld mot barn vart femte år, är viktiga för att synliggöra utsattheten hos barn och unga med funktionsnedsättning. MFD vill särskilt understryka vikten av att sådana undersökningar även riktas och anpassas för att möjliggöra inkludering av de barn som av olika skäl löper risk att bli exkluderade. Det är centralt

²⁷⁴ SOU 2022:70.

att kartläggningar av våldsutsatthet bland barn och unga omfattar alla barn och unga, oavsett funktionsförmåga. Erfarenheter direkt från barn och unga är en viktig del i att utveckla insatser och åtgärder inom våldsområdet. För att insatserna ska bli verksamma för alla barn och unga, behöver barns mångfald återspeglas i de erfarenheter som inhämtas.

Den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor

Förslag:

- En mer konsekvent styrning av den nuvarande strategin och kommande nationella strategier för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor vad gäller utgångspunkten funktionsnedsättning.
- Utveckla indikatorer och statistikleveranser för att följa upp strategin för personer med funktionsnedsättning.
- Ett förtydligt uppdrag till MFD om att särskilt följa upp hur aktörerna arbetar med funktionshinderperspektivet inom ramen för den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor.

Bedömning av förslagets genomförbarhet

En mer konsekvent styrning av den nuvarande strategin och kommande nationella strategier för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor vad gäller utgångspunkten funktionsnedsättning.

MFD:s kartläggning visar att det är direkta regeringsuppdrag som hittills har styrt hur myndigheterna har bidragit till genomförandet av strategin. MFD bedömer därför att det finns behov av och möjlighet till en mer konsekvent styrning av strategin utifrån utgångspunkten funktionshindersperspektiv. Samtliga uppdrag som ges inom ramen för den nationella strategin behöver beakta den särskilda sårbarhet samt det beroende och den osynlighet som finns för personer med funktionsnedsättning i alla åldrar.

Utvecklingsområden och insatser för målgruppen behöver tydligt skrivas fram och adresseras i uppdrag till aktörer inom området. MFD bedömer att myndigheten kan bidra med både kunskap och kompetens i dessa frågor och därför i högre grad kan skrivas fram som samverkansaktör i genomförandet av dessa uppdrag. MFD bedömer också att regeringen i högre utsträckning behöver följa upp hur uppdrag om särskild utsatthet genomförs.

Slutligen bedömer MFD att det under 2023 finns ett fönster av möjligheter att agera. År 2023 utgör ett mellanår vad gäller den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor samt uppdrag kopplade till den. MFD bedömer att det är möjligt att i en kommande handlingsplan för 2024–2026, liksom i utarbetandet av en ny strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, genomgående integrera funktionshinderperspektivet och personer med funktionsnedsättning. MFD:s samlade bedömning är att förändring är möjlig vad gäller en av de mest utsatta grupperna i samhället, men att det kräver ett samordnat, långsiktigt och tydligt arbete för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel.

Utveckla indikatorer och statistikleveranser för att följa upp strategin för personer med funktionsnedsättning.

MFD:s kartläggning visar att personer med funktionsnedsättning i alla åldrar har en ökad risk att utsättas för alla typer av våld. MFD bedömer därför att det finns ett stort behov av att kunna följa utfallet av den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor för målgruppen personer med funktionsnedsättning över tid och mot befolkningen i övrigt. MFD bedömer att det finns möjligheter att utveckla arbetet med de indikatorer som strategin bygger på. MFD bedömer även att det är möjligt att ta fram förslag på hur statistikleveransen bör förändras för att uppföljning på funktionsnedsättning ska vara möjlig. MFD och Jämställdhetsmyndigheten har inom ramen för detta uppdrag påbörjat en dialog om samarbete kring denna fråga.

MFD utesluter dock inte att det samarbetet kan utmynna i behov av ett riktat uppdrag till en aktör och/eller ansvariga statistikmyndigheter.

Ett förtydligat uppdrag till MFD om att särskilt följa upp hur aktörerna arbetar med funktionshinderperspektivet inom ramen för den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor.

Jämställdhetsmyndighetens uppföljning från 2020 visar att funktionshinderperspektivet är en av de utgångspunkter som beaktats i lägst utsträckning i genomförandet av uppdrag kopplade till den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. I senare uppföljningar har utgångspunkterna inte följts upp på samma detaljerande nivå. MFD bedömer att det därför finns behov av ett särskilt uppdrag, utöver den ordinarie uppföljningen, för att följa upp hur aktörerna i den nationella strategin beaktar utgångspunkten funktionshinderperspektiv i genomförandet av uppdrag kopplat till strategin. Ett sådant uppdrag kan ges till MFD för att i samarbete med bland annat Jämställdhetsmyndigheten kartlägga hur utgångspunkten funktionshindersperspektiv har fått genomslag i arbetet, om genomslaget förbättrats över tid samt identifiera möjliga utvecklingsområden.

Målsättning ett: Ett utökat och verkningsfullt förebyggande arbete mot våld

MFD:s kartläggning visar att det finns flera utmaningar och hinder i det våldsförebyggande arbetet riktat till personer med funktionsnedsättning. De flesta aktörer på alla samhällsnivåer saknar ett långsiktigt och systematiskt förebyggande arbete för denna målgrupp. Kartläggningen visar att det saknas utvärderade och beprövade metoder och arbets sätt för att förebygga olika typer av våld och övergrepp bland personer med olika funktionsnedsättning. Det gäller både för att förebygga att utsättas för våld samt för att förebygga våldsutövande. Det gäller även metoder för att förebygga vissa typer av våld såsom hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel. Det gäller också det brottsförebyggande och återfallsförebyggande arbetet mot våld.

Förslag:

- Fortsätt kartlägga och utveckla det våldsförebyggande arbetet riktat till personer med funktionsnedsättning.
- Fortsätt kartlägga och utveckla kommunernas brottsförebyggande arbete, inklusive arbetet med normbrytande beteende, för barn och unga med funktionsnedsättning.
- Kartlägg kunskap om våld i nära relation i det nya vård- och omsorgsprogrammet och barn- och fritidsprogrammet.
- Genomför förslag om nationell samordning och kunskapsutveckling för återfallsförebyggande arbete med våldsutövare.

Bedömning av förslagets genomförbarhet

Fortsätt kartlägga och utveckla det våldsförebyggande arbetet riktat till personer med funktionsnedsättning.

MFD bedömer att det finns behov av fortsatt kartläggning av det våldsförebyggande arbetet riktat till personer med funktionsnedsättning. Det gäller både åtgärder och insatser som syftar till att förebygga att en person blir utsatt för våld samt för att förebygga att en person inte utsätter andra för våld. Ett sådant uppdrag bör bland annat innehålla att kartlägga tillgången till och behovet av anpassade metoder och kunskapsstöd för olika yrkesgrupper inom socialtjänst och hälso- och sjukvård. Arbetet ska inkludera verksamheters möjligheter att arbeta med frågor om samtycke och relationer i insatser enligt LSS, till exempel särskilda boenden. Resultatet av ett sådant uppdrag kan även komma att bidra till ett kommande arbete om att nationellt samordna och utveckla det återfallsförebyggande arbetet med våldsutövare.

Fortsätt kartlägga och utveckla kommunernas brottsförebyggande arbete, inklusive arbetet med normbrytande beteende, för barn och unga med funktionsnedsättning.

MFD bedömer också att det finns behov av att fortsatt kartlägga kommunernas kunskap om och arbetssätt för det brottsförebyggande arbetet, inklusive arbetet med att motverka normbrytande beteenden, hos barn och unga med funktionsnedsättning. I uppdraget bör det ingå att kartlägga både de arbetssätt som används för insatser till barn och unga själva inklusive deras familjer liksom arbetet hos aktörer runtomkring barnen, exempelvis särskolan och habilitering. Uppdraget bör också bedöma vilka behov av kunskap, arbetssätt/metoder och kunskapsstöd aktörer såsom socialtjänst och särskola har behov av för att effektivt kunna förebygga, upptäcka och beskriva risk för normbrytande och kriminellt beteende samt bedöma stödbehov och risken för fördjupat normbrytande beteende och kriminalitet.

Kartlägg kunskap om våld i nära relationer i det nya vård- och omsorgsprogrammet och barn- och fritidsprogrammet.

MFD bedömer att det finns behov av ytterligare arbete vad gäller Istanbulkonventionens artikel 14 och 15 om att parterna ska anordna eller förstärka lämplig utbildning för yrkesgrupper som kommer i kontakt med brottsoffer eller förövare av alla våldshandlingar som faller inom ramen för konventionen. Det arbete som hittills har gjorts med anledning av artiklarna har handlat om högskoleförordningen och examensmål för ett antal utbildningar. Detta fokus gör att viktiga yrkesgrupper med kortare utbildning som kommer i kontakt med våldsutsatta och våldsutövande inte täcks in. Det handlar om personal inom insatser enligt LSS och SoL och vissa yrkesgrupper i skolan, såsom elevassistenter. MFD bedömer därför att det finns behov av ett riktat uppdrag för att följa upp om det, och i så fall vilken, i gymnasieutbildningarna vård- och omsorgsprogrammet och barn- och fritidsprogrammet behöver inkluderas kunskap om våld i nära relationer generellt och våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning specifikt.

Genomför förslag om nationell samordning och kunskapsutveckling för återfallsförebyggande arbete med våldsutövare.

MFD bedömer att det finns behov av att inrätta det av Socialstyrelsen föreslagna utvecklingsarbetet vid myndighetens verksamhet för nationell samordning och kunskapsutveckling för återfallsförebyggande arbetet med våldsutövare.²⁷⁵ Ett sådant arbete som enligt Socialstyrelsens förslag utgår från ett helhetsperspektiv där insatserna samordnas mellan flera aktörer, som socialtjänst, hälso- och sjukvård, tandvård, polismyndigheten och kriminalvård, kan med fördel rymma ett arbete med målgrupper som är särskilt sårbara för ett eget våldsutövande. Genom att myndigheten bygger upp nya samarbetsformer och strukturer som bland annat innebär att skapa bryggor mellan nationell och regional/lokal nivå avseende kunskaps- och metodutveckling kan befintlig kunskap tas till vara och spridas och kunskapsluckor identifieras.

Målsättning två: Förbättrad upptäckt av våld och starkare skydd och stöd för våldsutsatta kvinnor och barn

MFD:s samlade kartläggning visar att det finns behov av mer kunskap inom många verksamheter för att bättre kunna upptäcka våldsutsatthet och våldsutövande bland personer med funktionsnedsättning. Aktörer på alla samhällsnivåer efterfrågar mer kunskap, fler kunskapsstöd samt fler praktiska arbetsätt och fler beprövade metoder. Det finns kunskapsstöd framtagna inom området, men MFD:s kartläggning visar att dessa inte är tillräckligt kända, då aktörerna i mångt och mycket verkar uppleva att kunskap och stöd inte finns. Det behöver inte betyda att den befintliga kunskapen inte är tillräcklig. Det kan dock vara så att den inte är systematiserad och omsatt på ett sätt som gör att aktörerna enkelt kan använda den. Den kunskap och de stöd som i dag finns verkar inte motsvara de behov och förutsättningar som framför allt kommunerna har. MFD:s bedömning är att framför allt kommuner efterfrågar stödmaterial

²⁷⁵ Socialstyrelsen (2022d).

som tydligt utgår från kommunernas behov och förutsättningar och som direkt går att använda i verksamheterna utan vidare anpassning.

Förslag:

- Förstärk Kvinnofridslinjens arbete i att nå ut till personer med funktionsnedsättning samt till yrkesverksamma som möter målgruppen.
- Utred kommunernas behov av sällankompetens såsom kompetens och stöd till våldsutsatta döva och hörselskadade kvinnor och kvinnor med dövblindhet liksom annan sällankompetens samt hur denna kan stärkas och organiseras nationellt.
- Kartlägg hälso- och sjukvårdens möjligheter att tillhandahålla stöd och behandling till personer med funktionsnedsättning som utsatts för våld och övergrepp.
- Utveckla stödmaterial/kunskapsstöd för att fråga om våld i bedömning och uppföljning av beslut om insatser enligt SoL och LSS.
- Utred och samla kommunikationsstöd för att ställa frågor och samtala om våld.
- Genomför förslag om att inrätta ett nationellt kompetenscentrum för frågor som rör intellektuell funktionsnedsättning och autism inom LSS-området.

Bedömning av förslagets genomförbarhet

Förstärk Kvinnofridslinjens arbete i att nå ut till personer med funktionsnedsättning samt till yrkesverksamma som möter målgruppen. MFD bedömer att Kvinnofridslinjens arbete med att nå ut till personer med funktionsnedsättning och till yrkesverksamma som möter målgruppen behöver förstärkas. MFD bedömer att Nationellt centrum för kvinnofrid, NCK, bör få i uppdrag att fortsätta driva, stärka och utveckla verksamheten med den nationella stödtelefonen Kvinnofridslinjen med ett särskilt fokus på personer med funktionsnedsättning.

Ett sådant uppdrag kan med fördel baseras på det uppdrag som NCK hade under 2019.²⁷⁶ Det arbetet skulle genomföras särskilt med avseende på kvinnor och flickor som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck, våld i samkönade relationer eller som befinner sig i prostitution eller människohandel för sexuella ändamål. Uppdraget omfattade då även att verka för ökad kännedom om den nationella stödtelefonen. Mot bakgrund av detta tidigare uppdrag och den erfarenhet och kompetens som NCK har inom våldsområdet, bedömer MFD att ett uppdrag kan ges direkt till NCK. Ett sådant uppdrag bör vara inriktat både på att i högre utsträckning nå ut till enskilda personer med funktionsnedsättning och yrkesverksamma som arbetar med målgruppen, till exempel habilitering och LSS-verksamheter. Det är vidare MFD:s samlade bedömning att ett sådant uppdrag inte fullt ut kan genomföras inom NCK:s befintliga kostnadsramar. MFD bedömer också att ett sådant uppdrag genom genomförandet kommer att bidra till en förstärkt kunskap internt i NCK vilket kommer att vara gynnsamt för hela områdets utveckling.

Utred kommunernas behov av sällankompetens såsom kompetens och stöd till våldsutsatta döva och hörselskadade kvinnor och kvinnor med dövblindhet liksom annan sällankompetens samt hur denna kan stärkas och organiseras nationellt.

MFD:s kartläggning visar att det finns flickor, pojkar och kvinnor och män med vissa funktionsnedsättningar och livsomständigheter som gör dem mer sårbara när de blir utsatta för våld och övergrepp. Detta gäller framför allt personer som är döva, hörselskadade eller har dövblindhet, men även personer med till exempel intellektuell funktionsnedsättning som befinner sig i en hedersrelaterad kontext. MFD bedömer, i likhet med 2020 års tolktjänstutredning,²⁷⁷ att det därför finns ett behov av att stärka kunskapen om hur ett effektivt stöd kan ges samt hur stödet kan ges i en fungerande kommunikativ miljö. MFD bedömer att en nationellt samordnad resurs skulle kunna vara ett komplement för att säkerställa detta. MFD bedömer att en lämplig aktör bör få i uppdrag att utreda om

²⁷⁶ Regeringsbeslut II 9, 2021-10-28, Uppdrag om nationellt telefonstöd till våldsutsatta, A2021/02054.

²⁷⁷ SOU 2022:11.

och i så fall hur kompetensen och stödet till bland annat våldsutsatta döva och hörselskadade kvinnor och kvinnor med dövblindhet kan stärkas och organiseras nationellt. Ett sådant uppdrag bör även innehålla en uppföljning av det tillfälliga statsbidraget till ideella organisationer för kvalitetshöjande åtgärder på skyddade boenden enligt särskild förordning (SFS 2022:291), en kartläggning av insatsen skyddat boende som tillståndspliktig samt om detta har förbättrat tillgänglighet i skyddat boende för olika målgrupper. Ett sådant uppdrag kan exempelvis vara lämpligt för någon av de länsstyrelser som har en samordnande roll i frågor som rör mäns våld mot kvinnor.

Kartlägg hälso- och sjukvårdens möjligheter att tillhandahålla stöd och behandling till våldsutsatta personer med funktionsnedsättning.

MFD har inom ramen för detta uppdrag inte kartlagt den del av hälso- och sjukvårdens arbete som handlar om stöd och behandling till personer med funktionsnedsättning som utsatts för våld och för personer som utövar våld. Det finns dock fynd i MFD:s kartläggning som tyder på att det är en utmaning för hälso- och sjukvården att tillhandahålla stöd och behandlingsinsatser till personer med funktionsnedsättning.

Kartläggningen visar på att det finns svårigheter för våldsutsatta personer med funktionsnedsättning att få stöd hos olika aktörer och att personer ibland skickas runt mellan olika instanser på grund av brist på kunskap om målgruppen samt att professionella många gånger anser att det inte ingår i deras uppdrag att omhänderta personer som får insatser enligt LSS. MFD bedömer att detta behöver utredas vidare i ett särskilt uppdrag.

Utveckla stödmaterial/kunskapsstöd för att fråga om våld i bedömning och uppföljning av beslut om insatser enligt SoL och LSS.

MFD bedömer att det finns behov av att ta fram ett kunskapsstöd/stödmaterial om hur systematiska frågor om utsatthet för våld och våldsutövande kan vara en integrerad del av en utredning och uppföljning av insatser enligt SoL och LSS. Ett sådant material bör utformas så att det på bästa sätt utgör en integrerad del av de processer som används för att handlägga och följa upp insatser enligt SoL och LSS.

Ett sådant material torde få effekter även för insatser som inte kartlagts inom ramen för detta uppdrag, såsom till exempel personlig assistans. MFD bedömer att ett sådant uppdrag även bör innehålla spridningsinsatser av ett framtaget material.

Utred och samla kommunikationsstöd för att ställa frågor och samtala om våld.

MFD bedömer att det finns behov av att kartlägga utbudet, tillgången till och behovet av anpassade arbetssätt, metoder och kommunikationsstöd för verksamheter som möter personer som kan ha utsatts för våld och personer som utövar våld. MFD bedömer att ett sådant uppdrag bör omfatta både stöd för att screena för våldsutsatthet och våldsutövande, att samtala om våldsutsatthet och våldsutövande och för att prata om våld i förebyggande syfte. Ett sådant uppdrag behöver beakta att det kan finnas olika förutsättningar för att föra samtal med barn, unga och vuxna med funktionsnedsättning. Verksamheter som omfattas är till exempel socialtjänst, hälso- och sjukvård, personal i insatser enligt SoL och LSS. I uppdraget bör det också ingå att bedöma lämplighet/användbarhet och mot bakgrund av de utfärda rekommendationer avseende spridning och implementering.

Genomför förslag om att inrätta ett nationellt kompetenscentrum för frågor som rör intellektuell funktionsnedsättning och autism inom LSS-området.

MFD bedömer att det finns behov av att inrätta det av Socialstyrelsen föreslagna nationella kompetenscentrumet för frågor som rör intellektuell funktionsnedsättning och autism inom LSS-området.²⁷⁸ MFD bedömer, precis som Socialstyrelsen, att våldsutsatthet och våldsutövande är ett kunskapsområde som är relevant för ett sådant centrum. Genom att få i uppgift att samla, sprida och vid behov utveckla ny kunskap, kan ett sådant centrum fylla en viktig roll i att adressera några av de utmaningar som har identifierats inom ramen för detta uppdrag, såsom våldsutsatthet som kommer från en nära omsorgsgivare, till exempel en familjemedlem som även kan vara personlig assistent. MFD bedömer att även

²⁷⁸ Socialstyrelsen (2022b).

målgrupper utöver kompetenscentrumets primära målgrupper, kan ha nytta av delar av centrumets arbete, såsom individ-och familjeomsorgsförvaltningarna och samtliga skolformer.

Målsättning fyra: Förbättrad kunskap och metodutveckling

MFD:s kartläggning visar att det fortfarande finns stora kunskapsluckor inom området våld mot personer med funktionsnedsättning. MFD bedömer att det både handlar om en reell kunskapsbrist och om ett implementerings- och spridningsproblem. MFD:s kartläggning visar att det finns behov av effektiva satsningar för att den kunskap som finns ska komma till praktisk användning i statliga, regionala och kommunala verksamheter. Verksamheter som möter alla individer i samhället behöver kunna identifiera personer med funktionsnedsättning, våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning samt ha tillgång till arbetssätt och metoder som fungerar för målgruppen. Funktionshindersspecifika verksamheter behöver kunskap om våld och våldsutsatthet liksom arbetssätt och metoder för ett verkningsfullt arbete. Kunskap och metoder behöver också utvecklas för arbetet med funktionsnedsättning och särskilda våldstyper såsom hedersrelaterat våld och förtryck, könsstymning av flickor och kvinnor och prostitution och människohandel. MFD ser också en fara i att de kunskapsluckor som finns kring våld och funktionsnedsättning riskerar att påverka kommande satsningar på att sprida befintlig kunskap, då den kunskap som inte finns inte heller kan spridas. Detta riskerar att målgruppen osynliggörs och att verkningsfulla insatser och åtgärder för personer med funktionsnedsättning uteblir.

Förslag:

- Satsningar på forskning om våld och funktionsnedsättning.
- Förtydliga personer med funktionsnedsättning i pågående och kommande uppdrag om att fördela utvecklingsmedel samt tillhandahålla och kvalitetssäkra kompetensstöd.
- Fortsatt kartläggning av arbetet med hedersrelaterat våld och förtyck i alla dess uttrycksformer mot personer med funktionsnedsättning.

Bedömning av förslagets genomförbarhet

Satsningar på forskning om våld och funktionsnedsättning.

MFD:s samlade kartläggning visar att det finns behov av satsningar på forskning om hur olika våldstyper, funktionsnedsättningar och andra livsomständigheter påverkar förutsättningarna för samhällsaktörerna att upptäcka våld samt ge stöd och skydd till de personer som utsatts. Det finns även behov forskning om metoder för våldsförebyggande arbete. Ett särskilt fokus bör vara på praktisknära, kvalitativ forskning. MFD:s kartläggning har identifierat flera olika kunskapsluckor som kan utgöra grund för kommande forskningssatsningar. MFD bedömer att det behövs ett brett samtal om hur det bäst går att stärka forskningen inom området våld mot särskilt utsatta grupper och personer med funktionsnedsättning, med särskilt fokus på praktisknära forskning samt implementeringsforskning. I ett sådant samtal bör bland annat Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd, Forte, och andra relevanta forskningsfinansiärer och aktörer, liksom andra aktörer inom den nationella strategin för att förebygga och upptäcka mäns våld mot kvinnor, ingå.

Förtydliga personer med funktionsnedsättning i pågående och kommande uppdrag om att fördela utvecklingsmedel samt tillhandahålla och kvalitetssäkra kompetensstöd.

MFD bedömer att det finns behov av och möjlighet att ytterligare förtydliga på vilket sätt det pågående uppdraget om att fördela utvecklingsmedel samt tillhandahålla och kvalitetssäkra kompetensstöd för socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer²⁷⁹ ska omfatta särskilt utsatta grupper generellt och personer med funktionsnedsättning specifikt. Detta oavsett hur kompetensstödsuppdraget kommer att utformas framöver. MFD bedömer att arbetet med att tillhandahålla och kvalitetssäkra nationellt kompetensstöd i högre grad kan utgå bland annat från de kunskapsluckor och de implementeringsproblem som presenteras i denna rapport. Spridningsarbetet och det regionala kompetensstödet till regioner och kommuner behöver också utvecklas för att nå målgrupper som hittills varit svårare att nå, såsom personal i insatser enligt LSS, särskolan och habiliteringen.

För att ovanstående ska vara möjligt bedömer MFD att det finns behov av ett tilläggsuppdrag inom ramen för utvecklings- och stimulansmedlen med fokus på personer med funktionsnedsättning och arbetet med våld i nära relationer, sexuellt våld, hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel. Ett sådant uppdrag kan med fördel utformas på samma sätt som det tilläggsuppdrag²⁸⁰ som Socialstyrelsen fick 2018 med anledning av #metoo-upproppen. Uppdraget bör på samma sätt genomföras i samverkan med Jämställdhetsmyndigheten, Nationellt centrum för kvinnofrid vid Uppsala universitet, NCK, Barnafrid vid Linköpings universitet och länsstyrelserna. En särskild redovisning av aktörernas arbete med tilläggsuppdraget bör göras. MFD bedömer vidare att tidsaspekten av ett sådant tilläggsuppdrag är viktig. Medlen bör

²⁷⁹ Regeringsbeslut I:5, 2020-03-12, Uppdrag att fördela utvecklingsmedel och ge kompetensstöd för arbete mot våld i nära relationer m.m. S2020/01591/SOF (delvis).

²⁸⁰ Regeringsbeslut II:14, 2018-06-28, Uppdrag att genomföra utbildningsinsatser för socialtjänstens personal om våld i nära relationer och mäns våld mot kvinnor, S2018/03930/FST (delvis).

utlysas vid en tidpunkt då verksamheterna är i början av sin planering för det kommande verksamhetsåret.

För att kompetensstödet ska bli verkningsfullt bedömer MFD att det också finns behov av en kompletterande fördjupad webb utbildning om våld mot personer med funktionsnedsättning. Uppdrag om att utveckla en sådan utbildning kan med fördel ges till NCK vid Uppsala universitet som i dag ansvarar för den webb utbildning som redan finns om våld i nära relationer. Uppdraget bör genomföras i samverkan med övriga myndigheter inom utvecklings- och kompetensstödet samt tillsammans med MFD.

MFD bedömer att ovanstående kan vara ett viktigt stöd för kommuner och regioner i att hantera och åtgärda flera av de brister som identifierats inom ramen för detta uppdrag, såsom;

- Otillräcklig och otillgänglig information om våld, stöd och skydd på kommunernas hemsidor,
- Avsaknad av eller bristande samverkansrutiner mellan olika delar av den kommunala förvaltningen,
- Avsaknad av eller bristande samverkansrutiner för extern samverkan, bland annat mellan kommuner och regioner,
- Behov av att stärka såväl det allmänna som specifika våldsarbetet för invånarna och för personer med olika funktionsnedsättningar men även hos äldre personer.

Fortsatt kartläggning av arbetet med hedersrelaterat våld och förtryck i alla dess uttrycksformer mot personer med funktionsnedsättning.

På lång sikt bedömer MFD att allt arbete med nuvarande och kommande nationella strategier för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor i högre utsträckning måste utgå från komplexa livssituationer, såsom hedersrelaterat våld och förtryck och funktionsnedsättning.

MFD bedömer att det, utöver ovanstående, finns behov av ett uppdrag om att fortsatt kartlägga hedersrelaterat våld och förtryck i alla dess uttrycksformer mot personer med funktionsnedsättning.

Personer med intellektuell funktionsnedsättning är en särskilt viktig målgrupp på grund av sin sårbarhet, men MFD vill understryka att även andra funktionsnedsättningar kan innebära en ökad sårbarhet när det gäller hedersrelaterat våld och förtryck. Ett sådant uppdrag kan med fördel kan genomföras av Nationellt centrum för hedersrelaterat våld och förtryck då ett sådant uppdrag bedöms ligga inom ramen för centrumets uppgifter enligt förordning (SFS 2022:1345). Uppdraget bör utföras i samråd med MFD samt andra relevanta myndigheter. Ett sådant uppdrag bör innehålla kartläggning av:

- Verksamhetsområden för att identifiera målgruppens särskilda förutsättningar,
- Yrkesverksammas erfarenheter av att möta målgruppen,
- Behovskartläggning av arbetssätt och metoder för verksamheter att kunna arbeta både förebyggande och reaktivt,
- Kunskapsluckor kring multiutsatthet i en hederskontext, till exempel prostitution och människohandel.

Uppdraget bör även omfatta bland annat, men inte uteslutande, socialtjänst, grundsärskola, gymnasiesärskola, habiliteringsverksamhet, ungdomsmottagningar, daglig verksamhet. Om möjligt bör uppdraget även omfatta att i något format inhämta erfarenheterna från personer med funktionsnedsättning själva.

Referenser

Nedanstående lista över referenser gäller för båda rapporterna Att förebygga och bekämpa våld mot personer med funktionsnedsättning – Samhällets kunskap, åtgärder och insatser och Våld mot personer med funktionsnedsättning – Om utsatthet och förekomst av våld.

Arbetsmarknadsdepartementet (2021) Nationellt våldsförebyggande program, A2021/00839.

Attention (2022) Vad är det för fel på dig? Tjejer med NPF på SiS.

Baianstovu, R., Strid, S., Cinthio, H., Särnstedt Gramnaes, E., & Enelo, J.M. (2019) Heder och samhälle: Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar. Örebro universitet.

Barimani, M., & Elvin-Nowak, Y. (2022) Jag visste inte att vården kunde hjälpa mig – Om kvinnors utsatthet för våld i nära relationer i Region Stockholm, Akademiskt primärvårdscentrum.

Barnrättsbyrån (2021) Och jag kunde inte andas – En granskning av våld mot barn på de statliga ungdomshemmen.

Bilaga till regeringsbeslut II:1, 2018-02-08, Handlingsplan mot prostitution och människohandel.

Bilaga till regeringsbeslut II:15, 2018-06-28, Handlingsplan mot könsstympning av flickor och kvinnor.

Brottsförebyggande rådet (2007) Våld mot personer med funktionshinder.

Brottsförebyggande rådet (2016) Målsägandes medverkan i rättsprocessen.

Brottsförebyggande rådet (2021) Våld i ungas parrelationer.

Brottsförebyggande rådet (2022) Redovisning av uppdraget att analysera möjligheterna att i NTU inkludera bakgrundsinformation om hbtqi-identitet och andra diskrimineringsgrunder.

Dir. 2021:29 Kommittédirektiv Nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn och Tilläggsdirektiv till En uppväxt fri från våld (A 2021:02) Dir. 2022:17.

Dir. 2021:84 Kommittédirektiv Barn och unga i samhällets vård.

Diskrimineringsombudsmannen (2021) Skillnader som kan utgöra risk för diskriminering? En kvalitativ studie om faktorer som påverkar socialsekreterares bedömningar och beslut inom den sociala barn- och ungdomsvården, Underlagsrapport författad av Katarina Grim och Birgitta Persdotter vid Karlstads universitet.

Ds 2022:18 Straffansvar för psykiskt våld.

Epost från Lerums kommun, mottagen den 28 november 2022, Dnr 2021/0529–120.

Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet, Europarådets fördragsserie – nr 210.

Folkhälsomyndigheten (2020) Skolbarns hälsovanor 2017/18 – hälsa och mobbning bland barn med funktionsnedsättning, underlag till MFD 2020-04-17.

Forte (2021) Förebyggande arbete och riskhantering av våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck – En systematisk kartläggning.

Funktionsrätt Sverige & Riksförbundet för sexuell upplysning (2021) Vill du ligga med mig då? En kartläggning om sexuell hälsa hos personer med funktionsnedsättning och kronisk sjukdom.

Förordning (2021:995) om länsstyrelsernas regionala arbete mot mäns våld mot kvinnor.

Förordning (2022:291) om tillfälligt statsbidrag till ideella organisationer för kvalitetshöjande åtgärder på skyddade boenden.

Försäkringskassan (2022) Redovisning av regeringsuppdrag om ökad upptäckt av våld m.m. 2019–2021. Dnr 2020/002623.

Inspektionen för vård och omsorg (2015) Personlig assistans under luppen.

Inspektion för vård och omsorg (2019a) Barn riskerar att bli utan stöd och hjälp.

Inspektionen för vård och omsorg (2019b) Sociala barn- och ungdomsvården – Slutredovisning av uppdrag att genomföra analyser av tillsynens resultat inom den sociala barn- och ungdomsvården, S2019/01922/FST.

Inspektionen för vård och omsorg (2019c) Sociala barn- och ungdomsvården – Slutredovisning av uppdrag att genomföra analyser av tillsynens resultat inom den sociala barn- och ungdomsvården, S2019/01922/FST.

Inspektionen för vård och omsorg (2020) Vad har IVO sett 2019?

Inspektionen för vård och omsorg (2021a) Vad har IVO sett 2020?

Inspektionen för vård och omsorg (2021b) Uppföljning av LSS-boenden – Slutredovisning av regeringsuppdrag.

Inspektionen för vård och omsorg (2022a) Mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck åren 2022–2023
Delrapportering av regeringsuppdrag.

Inspektionen för vård och omsorg (2022b) Vad har IVO sett 2021?

Inspektionen för vård och omsorg (2023) Tillsyn av SiS särskilda ungdomshem 2021–2022. Redovisning av regeringsuppdrag S2021/03345.

Jämställdhetsmyndigheten (2020) Arbetet pågår – Uppföljning av den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor - återrapportering av regleringsbrevsuppdrag.

Jämställdhetsmyndigheten (2021a) Covid-19 och våldsutsatthet – Slutrapport av uppdrag.

Jämställdhetsmyndigheten (2021b) Prostitution och människohandel – Slutredovisning av uppdrag att stärka arbetet mot att barn och unga respektive vuxna utnyttjas i prostitution och människohandel, samt kartlägga omfattningen av prostitution och människohandel.

Jämställdhetsmyndigheten (2022a) Arbetet mot våldsutsatthet under covid19 – Slutredovisning av Jämställdhetsmyndighetens uppdrag att fortsätta utveckla och sprida arbetssätt till kommuner under covid-19-pandemin.

Jämställdhetsmyndigheten (2022b) Bortföra barn och unga – Delredovisning av uppdraget att kartlägga och sprida kunskap om erfarenheter av hedersförtryck samt annat våld och förtryck kopplat till utlandsvistelse.

Jämställdhetsmyndigheten (2022c) Bättre styrning för bättre resultat.

Jämställdhetsmyndigheten (2022d) Skyddade uppgifter - oskyddade personer – Delredovisning av uppdraget att höja kunskapen om våldsutsatta personer som lever med skyddade personuppgifter med fokus på kvinnor och barn.

Jämställdhetsmyndigheten (2022e) Våldsförebyggande satsningar ger resultat – Uppföljning av det jämställdhetspolitiska delmålet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra 2017–2022.

Jönköpings universitet (2020) Mobbing och relationen till psykisk hälsa för skolbarn; med särskilt fokus på barn med funktionsnedsättning.

Källström, Å., Amlakie, H., Yildirim, Z., Adaszak, S., Klint, F., Farias Vera, L., Gustafsson, J., & Holmefur, M. (2022) Att identifiera och arbeta med utsatthet för våld bland personer med funktionsnedsättning – Lärdomar från kommuner och regioner, Örebro universitet.

Linköpings universitet, arbetsmaterial till MFD.

Lundälv, J. & Starke, M. (2022) Socialtjänsten erfarenheter och kunskapsanvändning – Små kommuners arbete med att förebygga och upptäcka våld mot personer med funktionsnedsättningar, samt erbjuda insatser till våldsutsatta, Göteborgs universitet.

Länsstyrelsen i Västerbottens län (2022) Till stadigvarande boende – Kartläggning av kommuners insatser för att hjälpa våldsutsatta personer med eller utan barn att ordna stadigvarande boende efter vistelse i skyddat boende eller annat tillfälligt boende.

Myndigheten för delaktighet (2017) Föräldraskap och funktionsnedsättning – Självpupplevda hinder för delaktighet.

Myndigheten för delaktighet (2021) Uppföljning av funktionshinderspolitiken.

Myndigheten för delaktighet (2022a) Rapport Enkät om våld, domstolar, diarienummer 2021/0529–126.

Myndigheten för delaktighet (2022b) Rapport Våld mot personer med funktionsnedsättning, Myndigheter, diarienummer 2021/0529–124.

Myndigheten för delaktighet (2022c) Rapport Våld mot personer med funktionsnedsättning, Länsstyrelsen, diarienummer 2021/0529–125.

Myndigheten för delaktighet (2022d) Sammanställning från en serie workshoppar som MFD arrangerat med deltagare från individ- och familjeomsorgs- och funktionsstödsförvaltningar.

Myndigheten för delaktighet (2022e) Uppföljning av funktionshinderspolitiken.

Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (2022) Handlingsplan för brottsförebyggande föräldraskapsstöd.

Myndigheten för vård- och omsorgsanalys (2019) Social kompetens – Om kompetensförsörjning av handläggare i socialtjänsten.

Myndigheten för vård och omsorgsanalys (2022) Ljuset på skillnader – En studie om omotiverade skillnader i LSS-verksamhet, äldreomsorg och socialpsykiatri.

Nationellt centrum för kvinnofrid (2014) Våld och hälsa – En befolkningsundersökning om kvinnor och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa.

Nationellt centrum för kvinnofrid (2020) Redovisning av regeringsuppdraget ”Uppdrag att stärka och utveckla den nationella stödtelefonen för våldsutsatta m.m. (A2019/01272/JÄM)” Dnr NCK 2019/28.

Nilsson & Tingberg (2020) Kunskapsöversikt om försummelse.

Nordens Välfärdscenter (2016) När samhället inte ser, hör eller förstår.

Polismyndigheten (2017) Människohandel för sexuella och andra ändamål – Lägesrapport 19.

Polismyndigheten (2020a) Människohandel för sexuella och andra ändamål – Lägesrapport 22.

Polismyndigheten (2020b) Regeringsuppdraget: Stärka kompetensen att bemöta personer med psykisk ohälsa, Slutrapport av regeringsuppdrag (Ju2017/06176/PO).

Polismyndigheten & Åklagarmyndigheten (2020) Målsägandebiträde – En gemensam tematisk tillsyn av polisens och åklagarens handläggning.

Prop. 2021/22:162 Elevhälsa och stärkt utbildning för elever med intellektuell funktionsnedsättning.

Regeringsbeslut II:3, 2018-06-14, Uppdrag att planera för utökad samverkan i frågor om förbättrad upptäckt av våld i nära relationer m.m., S2018/03696/JÄM (delvis).

Regeringsbeslut II:14, 2018-06-28, Uppdrag att genomföra utbildningsinsatser för socialtjänstens personal om våld i nära relationer och mäns våld mot kvinnor, S2018/03930/FST (delvis).

Regeringsbeslut I:5, 2020-03-12, Uppdrag att fördela utvecklingsmedel och ge kompetensstöd för arbete mot våld i nära relationer m.m. S2020/01591/SOF (delvis).

Regeringsbeslut I 5, 2022-06-02, Uppdrag att ta fram förslag på spridning av behandlingsprogram för personer som utövar våld mot närstående (A2022/00841).

Regeringsbeslut II 2, 2021-09-09 Uppdrag om förstärkt och utvecklad tillsyn av socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete mot mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck, A2021/01714.

Regeringsbeslut I:13, 2021-09-23, Strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolicen under 2021–2031, S2019/02213, S2021/06595.

Regeringsbeslut II 7, 2021-10-28, Uppdrag att inventera relevanta aktörers kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning samt föreslå åtgärder, dnr A2021/02052.

Regeringsbeslut I 6, 2022-06-02, Uppdrag om ökad upptäckt av våld m.m. 2022–2024 (A2022/00842).

Regeringsbeslut I:41, 2022-07-07, Uppdrag att stärka kompetensen hos polisanställda för att bemöta personer med psykisk ohälsa i ärenden om brott i nära relation (Ju2022/02417).

Riksförbundet för sexuell upplysning (2021) Sexualundervisning utan mål – RFSU:s undersökning av kvalitetsarbetet i svenska skolor.

Riksrevisionen (2021) Effektiviteten i polismyndighetens arbete med information till brottsutsatta.

Skolinspektionen (2018) Sex- och samlevnadsundervisning.

Skr. 2016/17:10, Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid.

Socialstyrelsen (2005) Föräldrar med utvecklingsstörning och deras barn – Vad finns det för kunskap?

Socialstyrelsen (2011a) Barn som blivit eller riskerar att bli utsatta för försummelse eller övergrepp – Sammanställning av översikter om insatser till barn och föräldrar.

Socialstyrelsen (2011b) Sällan sedda – Utbildningsmaterial om våld mot kvinnor mot funktionsnedsättning.

Socialstyrelsen (2014) Att vilja se, vilja veta och att våga fråga – Vägledning för att öka förutsättningarna att upptäcka våldsutsatthet.

Socialstyrelsen (2015) Att förebygga och minska utmanande beteende i LSS-verksamhet.

Socialstyrelsen (2016a) Erfarenheter från utvecklingsarbete med kommunikationsstöd och lågaffektivt bemötande – Mot mindre tvång och begränsningar.

Socialstyrelsen (2016b) Våld – Handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer.

Socialstyrelsen (2017) Att möta föräldrar till barn med funktionsnedsättning – Kunskapsstöd till barnhälsovården.

Socialstyrelsen (2018a) Frågor om våld – En kartläggning av hur socialtjänsten och hälso- och sjukvården frågar om våldsutsatthet och våldsutövande samt användning av bedömningsmetoder.

Socialstyrelsen (2018b) Förslag på indikatorer för uppföljning av den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor Slutredovisning av ett regeringsuppdrag: Deluppdrag 1.

Socialstyrelsen (2019a) Ett liv utan våld och förtryck – Slutredovisning av uppdraget att genomföra en nationell kartläggning av hedersrelaterat våld och förtryck.

Socialstyrelsen (2019b) Kvalitetsutveckling av arbetet mot våld i nära relationer – En slutredovisning av kompetensstödet och utvecklingsmedlen 2016–2018.

Socialstyrelsen (2019d) Uppföljning av barnkonventionens genomslag vid tillämpning av LSS.

Socialstyrelsen (2019e) Vård för barn och unga i HVB utifrån deras samlade behov – Förutsättningar och former av integrerad och annan specialiserad vård.

Socialstyrelsen (2020a) Behandlingsmetoder för personer som utövar våld i nära relationer.

Socialstyrelsen (2020b) Kartläggning av skyddade boenden i Sverige.

Socialstyrelsen (2020c) Kvalitetsutveckling av arbetet mot våld i nära relationer – Redovisning av 2019 års utvecklingsmedel och stimulansmedel.

Socialstyrelsen (2021a) Att lyssna på barn i familjehem – En nationell brukarundersökning om familjehemsplacerade barns upplevelser av vården.

Socialstyrelsen (2021b) Insatser för att motverka fortsatt normbrytande beteende och återfall i brott – Kunskapsstöd med rekommendationer för socialtjänstens arbete med barn 6–17 år.

Socialstyrelsen (2021c) Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning – Lägesrapport 2021.

Socialstyrelsen (2021d) Kompetens i LSS-boenden.

Socialstyrelsen (2022a) Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall 2018–2021.

Socialstyrelsen (2022b) Ett nationellt kompetenscentrum för frågor om intellektuell funktionsnedsättning och autism Socialstyrelsens bedömningar och förslag.

Socialstyrelsen (2022c) Nationella riktlinjer för vård och stöd vid adhd och autism Prioriteringsstöd till beslutsfattare och chefer 2022.

Socialstyrelsen (2022d) Nationell samordning och kunskapsutveckling för återfallsförebyggande arbete med våldsutövare Förslag på utveckling av verksamhet vid Socialstyrelsen.

SOU 2022:11 Handlingsplan för en långsiktig utveckling av tolktjänsten för döva, hörselskadade och personer med dövblindhet – Betänkande av 2020 års tolktjänstutredning.

SOU 2022:70 En uppväxt fri från våld – En nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn av, Betänkande av Utredningen En uppväxt fri från våld.

Starke, M., & Larsson, A. (2022) Enkätstudie – Verksamhetsföreträdares bedömning av kunskap inom verksamheten och behov av fördjupad kunskap om våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning, Göteborgs universitet.

Starke, M., Larsson, A., & Punzi, E. (2022) Våldsutsatthet för personer med intellektuella funktionsnedsättningar, Göteborgs universitet.

Statens medieråd (2020) Utsatt på internet – En internationell forskningsöversikt om nätmobbning bland barn och unga.

Statskontoret (2021) Mäns våld mot kvinnor – En analys av myndigheternas arbete med den nationella strategin.

Statskontoret (2022) SiS vård av barn och unga enligt LVU – förutsättningar för en trygg och ändamålsenlig vård.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset (2016) Om barn med funktionsnedsättning i Sverige och deras utsatthet för våld och kränkningar – En systematisk kunskapssammanställning om utsattheten för våld och kränkningar mot flickor och pojkar med funktionsnedsättning.

Svedin, CG., Landberg, Å., & Jonsson, L. (2021) Unga, sex och internet efter #metoo, Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

Svedin, CG., Landberg, Å., & Jonsson, L. (2022) Mer utsatta än andra – Om våld och övergrepp mot barn med funktionsnedsättningar, En fördjupning från studien "Unga, sex och internet efter #metoo", Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

Sveriges Kommuner och Regioner (2016) Framgångsfaktorer i kvinnofridsarbetet – En undersökning av utvecklingen av arbetet mot våld i nära relationer i kommuner.

Sveriges Kommuner och Regioner (2020) Vården vid sexuellt våld – Nuläge och framåt.

Tjejers rätt i samhället (2020) Trippelt utsatt – Hedersrelaterat förtryck och våld bland ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning.

Uppdrag psykisk hälsa (2016) Psykisk hälsa på ungdomsmottagningen – En kartläggning av Sveriges ungdomsmottagningar.

Utbildningsutskottets betänkande 2021/22:UbU27 Elevhälsa och stärkt utbildning för elever med intellektuell funktionsnedsättning och Riksdagsskrivelse 2021/22:429.

Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer (2018) Nu har vi kommit över tröskeln – Utvärdering av ett projekt kring att fråga rutinmässigt om våld inom hälso- och sjukvården.

Åklagarmyndigheten & Polismyndigheten (2019) Våldsbrott i nära relation och sexualbrott mot vuxna – En gemensam granskning av polisens och åklagarens handläggning.

Utkast till lagrådsremiss Ett fönster av möjligheter – stärkta rättigheter för barn och vuxna i skyddat boende.

Åklagarmyndigheten (2022) Barnförhör m.m. – Även något om förhör med vuxna med osynliga funktionsnedsättningar. Rättslig vägledning 2022:3.

Öppna jämförelser av stöd till personer med funktionsnedsättning (LSS) Kommunundersökningen, Socialstyrelsen; 2021.

Öppna jämförelser av stöd till personer med funktionsnedsättning (LSS) Kommunundersökningen, Socialstyrelsen; 2020.

Öppna jämförelser av stöd till personer med funktionsnedsättning (LSS)
Kommunundersökningen, Socialstyrelsen; 2022.

Öppna jämförelser av stöd till personer med funktionsnedsättning (LSS)
Enhetsundersökningen, Socialstyrelsen; 2018.

Öppna jämförelser av stöd till personer med funktionsnedsättning (LSS)
Enhetsundersökningen, Socialstyrelsen; 2019.

Öppna jämförelser av stöd till personer med funktionsnedsättning (LSS)
Enhetsundersökningen, Socialstyrelsen; 2022.

Bilaga 1 Genomförandetabeller

Myndigheten för delaktighet har haft i uppdrag att sammanställa kunskap från forskning och undersökningar om våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning samt att kartlägga statliga myndigheters, regioner och kommuners kunskap om och arbetssätt för att förebygga, upptäcka och åtgärda våld mot personer med funktionsnedsättning.

Tabell 1 beskriver hur och när insamlingar av uppgifter genomförts för att besvara regeringsuppdragets frågeställningar. Tabell 2 beskriver dialoger med aktörer som myndigheten genomfört i uppdraget. Tabell 3 visar sändlistor och svarsfrekvens för de enkäter som myndigheten har genomfört.

Tabell 1. Översikt av kartläggningens frågeställningar och genomförande

Frågeställningar i uppdraget	Genomförande	Insamlingsperiod
Förstudie till uppdraget	Uppdrag till Ramboll Management Consulting, om en kunskapsöversikt om forskning om våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning (dock ej barn med funktionsnedsättning), statliga myndigheter som arbetar med våld samt arbete utfört av civilsamhället.	November – december 2021
Sammanställa kunskap från forskning och undersökningar om våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning samt identifiera behov av fortsatt forskning.	Uppdrag till Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete, att genomföra en kunskapsöversikt över svensk, nordisk och engelskspråkig forskning om våldsutsatthet och förebyggande arbete bland personer med intellektuell funktionsnedsättning.	April – december 2022

Frågeställningar i uppdraget	Genomförande	Insamlingsperiod
	Uppdrag till Stiftelsen Allmänna Barnhuset att producera en populärvetenskaplig rapport med resultat från tidigare genomförda studier ²⁸¹ som beskriver den ökade risken hos barn och unga med funktionsnedsättning att utsättas för alla typer av våld.	Mars – december 2022
	Beställning av statistik från statistikägande myndigheter; Folkhälsomyndigheten Statistiska centralbyrån och Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällespolitik.	Löpande 2022
	Inventering av rapporter och undersökningar från offentlig sektor och civilsamhället.	Löpande 2022
	Beställning av data nedbrutet på kön och funktionsnedsättning från befolkningsundersökningen Våld och hälsa 2014, Nationellt centrum för kvinnofrid vid Uppsala universitet. Beställning av data på kön och funktionsnedsättning från RESUMÉ-studien Retrospektiv studie av unga människors erfarenheter och upplevelser 2014, Örebro universitet.	Hösten 2022
	Hearing med forskare och forskningsfinansiärer om kunskapsluckor och behov av fortsatt forskning.	29 september 2022

²⁸¹ Svedin, C.G., Landberg, Å., & Jonsson. L. (2021). Unga, sex och internet efter #metoo. Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

Frågeställningar i uppdraget	Genomförande	Insamlingsperiod
<p>Kartläggning 1: Genomföra en kartläggning av vilken kunskap om våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning som finns hos anställda möter personer med funktionsnedsättning som har eller kan ha utsatts för våld, samt hur denna kunskap sprids och används i relevanta verksamheter.</p>	<p>Uppdrag till Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete, att genomföra en webbaserad enkätundersökning för att kartlägga vilken kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning som finns i statliga myndigheter, regioner och kommuner vars anställda möter personer med funktionsnedsättning som har eller kan ha utsatts för våld.</p>	<p>Augusti – december 2022</p>
	<p>Myndighetsdialoger, tabell 2.</p>	<p>Våren och hösten 2022</p>
	<p>Enkät till myndigheter med uppdrag inom ramen för den nationella strategin om att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, genomförd i Webropol, sändlista tabell 3.</p>	<p>Hösten 2022</p>
	<p>Enkät till Sveriges domstolar, genomförd i Webropol, sändlista i tabell 3.</p>	<p>Hösten 2022</p>
	<p>Enkät till samtliga länsstyrelser, genomförd i Webropol, sändlista i tabell 3.</p>	<p>Hösten 2022</p>
	<p>Samråd med funktionshindersorganisationer, tabell 2.</p> <p>Enkät till ett stort antal organisationer inom civilsamhället, besvarad enkät tabell 3.</p> <p>Dialogmöte med organisationer från civilsamhället, inbjudan till de organisationer som besvarat enkäten.</p>	<p>Hösten 2022</p>

Frågeställningar i uppdraget	Genomförande	Insamlingsperiod
Kartläggning 2: Kartlägga vilka kunskapsstöd som används. Lämna förslag på vilka allmänna kunskapsstöd avseende våldsutsatthet som kan anpassas till målgruppen och om ytterligare kunskapsstöd behövs.	Frågeställningar om kunskapsstöd har inkluderats i samtliga kunskapsinhämtande aktiviteter i denna tabell.	Löpande
Kartläggning 3: Kartlägga åtgärder för att förebygga och upptäcka våld samt vilka åtgärder och insatser som ges till utsatta.	Uppdrag till Örebro universitet, Institutionen för juridik, psykologi och socialt arbete, att genomföra en kvalitativ undersökning av arbetet med att förebygga och upptäcka våld mot personer med funktionsnedsättning i kommuner (funktionsstödsförvaltning/LSS) och regioner (hälso- och sjukvård).	Juli – december 2022
	Uppdrag till Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete, att genomföra en kvalitativ studie av mindre kommuners arbete inom individ- och familjeomsorgsförvaltning med att förebygga och upptäcka våld samt ge stöd och skydd till våldsutsatta personer med funktionsnedsättning.	Augusti – december 2022
	Digitala workshops med kommunala företrädare, tjänstepersoner inom socialförvaltningen, från individ- och familjeomsorgsförvaltning och från funktionsstödsförvaltning (insatser enligt LSS).	Juni 2022
	Digital dialog med regioner, utvecklings- och/eller samordningsansvariga våld i nära relation.	Juni 2022

Frågeställningar i uppdraget	Genomförande	Insamlingsperiod
	Dialog med kommunala och regionala företrädare genom nätverk i regi av Sveriges Kommuner och Regioner, SKR; Funktionshinder, Kvinnofrid och Barn och unga.	Maj 2022 Juni 2022 September 2022
	Dialogmöte med Nationella kompetensteamet för hedersrelaterat våld och förtryck samt företrädare från regionala kompetenscentrum.	September 2022
	Resultat hämtade ur Öppna jämförelser, Socialstyrelsen inklusive dialog med Socialstyrelsen om resultat och indikatorer.	Hösten 2022

Tabell 2. Dialogmöten

Aktör	Format
Referensgrupp; Jämställdhetsmyndigheten, Nationella kompetensteamet för hedersrelaterat våld och förtryck, Nationellt centrum för kvinnofrid vid Uppsala universitet, Barnafrid vid Linköpings universitet, Socialstyrelsen, Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Funktionsrätt Sverige och EQ Kvinna.	Digitala samrådsmöten januari och juni
Myndigheter; Arbetsförmedlingen, Domstolsverket, Försäkringskassan, Inspektionen för vård och omsorg, Jämställdhetsmyndigheten, Migrationsverket, Nationella kompetensteamet för hedersrelaterat våld och förtryck, Nationellt centrum för kvinnofrid vid Uppsala universitet, Polismyndigheten, Skolverket, Skolinspektionen Socialstyrelsen, Specialpedagogiska skolmyndigheten, Statens institutionsstyrelse, Statens beredning för medicinsk och social utvärdering och Åklagarmyndigheten.	Löpande digitala och fysiska dialogmöten under 2022

Aktör	Format
Utredningar; En uppväxt fri från våld (Dir. 2021:02), Mer kunskap om barn och elever med funktionsnedsättning i skolväsendet (Dir. 2022:73) och Barn och unga i samhällets vård (Dir. 2021:84).	Dialogmöten under 2022

Tabell 3. Sändlistor och svarsfrekvens

Enkät	Svarsfrekvens	Sändlista
Domstolars kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning, enkät B	47 av 72 domstolar	Alingsås tingsrätt, Attunda tingsrätt, Blekinge tingsrätt, Borås tingsrätt, Eksjö tingsrätt, Eskilstuna tingsrätt, Falu tingsrätt, Gotlands tingsrätt, Gällivare tingsrätt, Gävle tingsrätt, Göteborgs tingsrätt, Halmstads tingsrätt, Haparanda tingsrätt, Helsingborgs tingsrätt, Hudiksvalls tingsrätt, Hässleholms tingsrätt, Jönköpings tingsrätt, Kalmar tingsrätt, Kristianstads tingsrätt, Linköpings tingsrätt, Luleå tingsrätt, Lunds tingsrätt, Lycksele tingsrätt, Malmö tingsrätt, Mora tingsrätt, Nacka tingsrätt, Norrköpings tingsrätt, Norrtälje tingsrätt, Nyköpings tingsrätt, Skaraborgs tingsrätt, Skellefteå tingsrätt, Solna tingsrätt, Stockholms tingsrätt, Sundsvalls tingsrätt, Södertälje tingsrätt, Södertörns tingsrätt, Uddevalla tingsrätt, Umeå tingsrätt, Uppsala tingsrätt, Varbergs tingsrätt, Vänersborgs tingsrätt, Värmlands tingsrätt, Västmanlands tingsrätt, Växjö tingsrätt, Ystads tingsrätt, Ångermanlands tingsrätt, Östersunds tingsrätt, Örebro tingsrätt, Göta hovrätt, hovrätten för Nedre Norrland, hovrätten för Västra Sverige, hovrätten för Övre Norrland, hovrätten över Skåne och Blekinge, Svea hovrätt, högsta förvaltningsdomstolen, högsta domstolen, förvaltningsrätten i Falun, förvaltningsrätten i Göteborg, förvaltningsrätten i Härnösand, förvaltningsrätten i Jönköping, förvaltningsrätten i Karlstad, förvaltningsrätten i Linköping, förvaltningsrätten i Luleå, förvaltningsrätten i Malmö, förvaltningsrätten i Stockholm, Förvaltningsrätten i Umeå, förvaltningsrätten i Uppsala, förvaltningsrätten i Växjö, kammarrätten i Göteborg, kammarrätten i Jönköping, kammarrätten i Stockholm och kammarrätten i Sundsvall.

Enkät	Svarsfrekvens	Sändlista
Myndigheters kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning, enkät C	21 av 21 myndigheter	Arbetsförmedlingen, Arbetsmiljöverket, Barnafriid vid Linköpings universitet, Barnombudsmannen, Brottsförebyggande rådet, Brottsoffermyndigheten, Folkhälsomyndigheten, Försäkringskassan, Inspektionen för vård och omsorg, Jämställdhetsmyndigheten, Migrationsverket, Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, Myndigheten för vård- och omsorgsanalys, Nationellt centrum för kvinnofrid vid Uppsala universitet, Nationella kompetensteamet för hedersrelaterat våld och förtryck, Socialstyrelsen, Statens beredning för medicinsk och social utvärdering, Statens skolverk, Specialpedagogiska skolmyndigheten och Skolinspektionen.
Länsstyrelsernas kunskap om våld mot personer med funktionsnedsättning, enkät D	20 av 21 länsstyrelser	Samtliga 21 länsstyrelser
Enkät civilsamhället våld mot personer med funktionsnedsättning, enkät E	35 organisationer	World Childhood Foundation, Integrationsforum mot rasism/ Antidiskrimineringsbyrån Fyrbodol, Rättighetscentrum Halland, Rättighetscentrum Norrbotten, SPF Seniorerna, Sveriges Muslimska Förbund (SMF), Kvinnors Rätt, Byrån mot diskriminering i Östergötland, RFSL Ungdom, Agera Värmland, TRIS - Tjejers Rätt i Samhället, Örebro Rättighetscenter, Make Equal, Riksförbundet Romer i Europa, Rättighetscentrum Dalarna, Somaya stödjour, Stiftelsen Gaaltije, Antidiskrimineringsbyrån Uppsala, Nätverket för Barnkonventionen, Afrosvenskarnas Riksorganisation, Riksorganisationen Glöm Aldrig Pela och Fadime (GAPF), Malmö mot Diskriminering, Zikaron, Antidiskrimineringsbyrån Sydost, Stiftelsen Expo, Stockholms Stadsmission, Forum för Föräldrar till Afrosvenska Barn, RFSL Stödmottagning, Sveriges Jiddischförbund, Verdandi, ECPAT Sverige, Unizon, KRIS Södertälje, RBU (riksförbundet för rörelsehindrade barn & ungdomar) och Suicide Zero.

Att förebygga och bekämpa våld mot personer med funktionsnedsättning

Samhällets kunskap, åtgärder och insatser

En här rapporten är en redovisning av Myndigheten för delaktighets uppdrag om att sammanställa kunskap från forskning och undersökningar om våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning samt att kartlägga vilken kunskap samt vilka kunskapsstöd, åtgärder och insatser som statliga myndigheter, regioner och kommuner använder för att förebygga, upptäcka och hantera våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning.

Den här delen redovisar en kartläggning av samhällsaktörers arbete i förhållande till personer med funktionsnedsättning. Vidare presenteras samlade slutsatser av aktörernas arbete samt förslag till åtgärder.